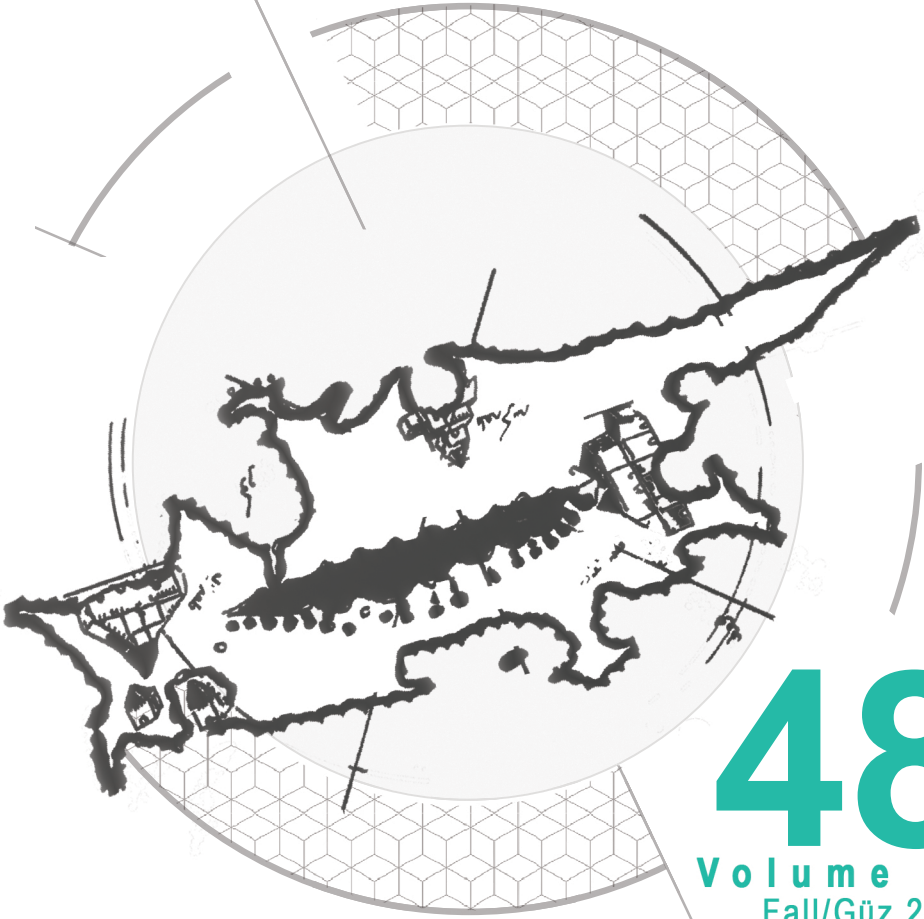

JCS

Journal of Cyprus Studies
Kıbrıs Araştırmaları Dergisi

ISSN 1303-2925

48

Volume 23
Fall/Güz 2023

Center for Cyprus Studies
Eastern Mediterranean University

Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınevi
Eastern Mediterranean University Press

Journal of Cyprus Studies / Kıbrıs Araştırmaları Dergisi

**Volume / Cilt 23
Fall / Güz 2023
Number / Sayı 48**

Eastern Mediterranean University / Doğu Akdeniz Üniversitesi

© 2023 Eastern Mediterranean University Press
©2023 Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınevi

ISSN: 1303-2925

Contents / İçindekiler

Volume / Cilt 23, Fall / Güz 2023, Issue / Sayı 48

Articles / Makaleler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İlkokul Öğretmenlerinin Özel Yeternekli Öğrencilerle İlgili Algıları

Elementary School Teachers' Perceptions of Gifted Students in the Turkish Republic of Northern Cyprus

Özgün Araştırma Makalesi/ Original Research Article

Melih Burak Özdemir 1

Kuzey Kıbrıs'ta Otizm Spektrum Tanılı Çocukların Tıbbi Beslenme Tedavisi Uygulama Durumlarının Değerlendirilmesi

Evaluation of Medical Nutrition Therapy Application Status of Children Diagnosed with Autism Spectrum in Northern Cyprus

Özgün Araştırma Makalesi/ Original Research Article

Sabiha Gökçen Zeybek 17

Kıbrıs'ta İntelijans ve Kontr-Espiyonaj Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme 1955-1974

An Evaluation on Intelligence and Counter-Espionage Activities in Cyprus 1955-1974

Özgün Araştırma Makalesi/ Original Research Article

Hazel Biber & Ulvi Keser 31

Editor-in-chief

Assoc. Prof. Dr. Netice Yıldız, Eastern Mediterranean University, Turkish Republic of Northern Cyprus

Associate Editors

Assoc. Prof. Dr. Güven Dinç, Akdeniz University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Mümtaz Güran, Eastern Mediterranean University, Turkish Republic of Northern Cyprus

Assist. Prof. Dr. Nimet İlke Akçay, Eastern Mediterranean University, Turkish Republic of Northern Cyprus

Assoc. Prof. Dr. Banu Tevfikler Çavuşoğlu, Eastern Mediterranean University, Turkish Republic of Northern Cyprus

Assist. Prof. Dr. Gülay-Umaner Duba, Eastern Mediterranean University, Turkish Republic of Northern Cyprus

Language Editors

Assist. Prof. Dr. Yeşim Betül Oktay, Eastern Mediterranean University, Turkish Republic of Northern Cyprus

Journal Secretary and Technical Support

Nessma Al-Hammadi, Eastern Mediterranean University, Turkish Republic of Northern Cyprus

Page Layout and Cover Design

Nessma Al-Hammadi, Eastern Mediterranean University, Turkish Republic of Northern Cyprus

Language

English / Turkish

Correspondence Address

Journal of Cyprus Studies (JCS),
Center for Cyprus Studies,
Galileo Galilei Street, Administrative Building, YB 308,
Eastern Mediterranean University,
99628 Famagusta / Turkish Republic of Northern Cyprus
(Via Mersin 10, Türkiye)

E-mail: jcs@emu.edu.tr

Webpage: <http://jcs.emu.edu.tr>

Editör

Doç. Dr. Netice Yıldız, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Yardımcı Editörler

Doç. Dr. Güven Dinç, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Mümtaz Güran, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Yrd. Doç. Dr. Nimet İlke Akçay, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Doç. Dr. Banu Tevfikler Çavuşoğlu, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Yrd. Doç. Dr. Gülay-Umaner Duba, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Dil Editörleri

Yrd. Doç. Dr. Yeşim Betül Oktay, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Dergi Sekreteri ve Teknik Destek

Nessma Al-Hammadi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Düzen ve Kapak Tasarım

Nessma Al-Hammadi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Derginin Dili

İngilizce / Türkçe

Yazışma Adresi

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi (KAD),
Kıbrıs Araştırmaları Merkezi,
Galileo Galilei Sokak, Yönelisel Hizmetler Binası, YB 308,
Doğu Akdeniz Üniversitesi,
99628 Gazimağusa / Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
(Mersin 10, Türkiye)

E-posta: jcs@emu.edu.tr

Web Sayfası: <http://jcs.emu.edu.tr>

Academic Advisory Board

Tuğrul Arat, TOBB University of Economics and Technology - Türkiye
Müge Beidoğlu, Middle East Technical University - Turkish Republic of Northern Cyprus
Rebecca Bryant, Utrecht University - Netherlands
Nico Carpentier, Charles University - Czech Republic
Janet P. Engle, University of Illinois at Chicago - United States of America
Doğu Erdener, Middle East Technical University - Turkish Republic of Northern Cyprus
Mine Sibel Gurun, Bursa Uludağ University -Türkiye
Warren Haffar, Arcadia University - United States of America
Zeki Koday, Atatürk University - Türkiye
Derya Oktay, Maltepe University - Türkiye
İlhan Raman, Eastern Mediterranean University - Turkish Republic of Northern Cyprus
Sanem Şahin, University of Lincoln - United Kingdom
Ali Satan, Marmara University - Türkiye
David Smahel, Masaryk University - Czech Republic
Oktay Uygun, Yeditepe University - Türkiye
Marcel Vellinga, Oxford Brookes University - United Kingdom
Vamık D. Volkan, University of Virginia - United States of America
Heikki Vuorel, University of Helsinki - Finland
Michael J. K. Walsh, Savannah College of Art and Design - United States of America

About the Journal

The Journal of Cyprus Studies is a publication of the Center for Cyprus Studies (EMU-CCS) which was launched in 1995. It is a multi-disciplinary, refereed and bilingual journal (both in English and Turkish) published biannually. The Journal of Cyprus Studies is dedicated to the scholarly study of all aspects of Cyprus issues at a global level. It plays an active role in the development of an authoritative archive and bibliography of sources and the provision of a scholarly, academic forum for the analysis, exchange and critique of ideas on social, cultural, historical, environmental, political and legal matters relevant to the past, present or future of Cyprus. Papers submitted for consideration are expected to focus on subject matter specifically related to the island of Cyprus and may include, but are not restricted to the following areas of interest: Art, History, Literature, Linguistics, Music, Theater, Architecture, Archaeology, Cultural Heritage studies, Communication, Education, Psychology, Sociology, Geography, Folklore, Gender Studies, Politics, International Relations, Law, Business, Management, Finance, Economics, Tourism, Medicine, Environment, Engineering as well as book reviews on recent publications, historical sources, abstracts of recent theses on Cyprus and news and reports on important recent scientific events.

Akademik Danışma Kurulu

Tuğrul Arat, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi - Türkiye
Müge Beidoğlu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Rebecca Bryant, Utrecht Üniversitesi - Hollanda
Nico Carpentier, Charles Üniversitesi - Çek Cumhuriyeti
Janet P. Engle, Illinois Üniversitesi, Chicago - Amerika Birleşik Devletleri
Doğu Erdener, Orta Doğu Teknik Üniversitesi - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Mine Sibel Gurun, Bursa Uludağ Üniversitesi - Türkiye
Warren Haffar, Arcadia Üniversitesi - Amerika Birleşik Devletleri
Zeki Koday, Atatürk Üniversitesi - Türkiye
Derya Oktay, Maltepe Üniversitesi - Türkiye
İlhan Raman, Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Sanem Şahin, Lincoln Üniversitesi - İngiltere
Ali Satan, Marmara Üniversitesi - Türkiye
David Smahel, Masaryk Üniversitesi - Çek Cumhuriyeti
Oktay Uygun, Yeditepe Üniversitesi - Türkiye
Marcel Vellinga, Oxford Brookes Üniversitesi - İngiltere
Vamık D. Volkan, Virginia Üniversitesi - Amerika Birleşik Devletleri
Heikki Vuorel, Helsinki Üniversitesi - Finlandiya
Michael J. K. Walsh, Savannah Sanat ve Tasarım Koleji - Amerika Birleşik Devletleri

Dergi Hakkında

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'nin yayın organı olup, yayın hayatına 1995'de başlamıştır. Kıbrıs ile ilgili, Türkçe veya İngilizce özgün ve evrensel boyutta çalışmalara yer veren hakemli bir dergi olarak yılda iki kez yayımlanmaktadır. Kıbrıs ile ilgili bilimsel multidisipliner makalelerin yanı sıra, tanıtım yazıları, güncel bilimsel etkinlikler ile ilgili haberler, raporlar ve arşiv belgelerine yer vermekte olan Kıbrıs Araştırmaları Dergisi (JCS), Kıbrıs'ın geçmişi, bugünü ve geleceği ile ilgili sosyal, kültürel, tarihsel, çevresel, politik ve hukuki konuların disiplinler arası bir yaklaşımla incelenmesi, tartışılması ve arşivlenmesi için bilimsel bir ortam oluşturmayı amaçlamaktadır. Kıbrıs Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanmak üzere değerlendirilecek olan çalışmaların Kıbrıs adası ile ilgili konular çerçevesinde Sanat, Tarih, Edebiyat, Dilbilimi, Müzik, Tiyatro, Mimarlık, Arkeoloji, Kültürel Miras Çalışmaları, İletifim, EĞitim, Psikoloji, Sosyoloji, Coğrafya, Halkbilimi, Cinsiyet Çalışmaları, Siyaset, Uluslararası İlişkiler, Hukuk, İşletme, İşletme Yönetimi, Finans, Ekonomi, Turizm, Tıp, Çevre, Mühendislik ve bu gibi alanlardan makaleler, kitap, tarihi kaynaklar ve filmlere ait tanıtımlar yanında yeni tamamlanmış yüksek lisans ve doktora tezi özetleri, güncel bilimsel etkinlik haberleri ve raporlar olması beklenir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İlkokul Öğretmenlerinin Özel Yetenekli Öğrencilerle İlgili Algıları

Melih Burak Özdemir*

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı

Özet

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Girne kentinde Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)'na bağılı resmi ilkokullarda görevli öğretmenlerin özel yetenekli öğrenciler ile ilgili algılarının bazı değişkenler açısından incelendiği bu çalışmada, 2020-2021 Eğitim öğretim yılında KKTC'de resmi ilkokullarda görev yapan kadrolu öğretmen sayısı 1271; Girne'de 265 (170 kadın, 95 erkek), Lefkoşa (402), Gazimağusa (349), Güzelyurt (90), İskele (118), Lefke (47)'dir. Covid-19 koşulları sebebiyle gönüllü olarak çalışmaya dahil olan öğretmen sayısı ise 71'dir. Örneklem sayısı, evrenin %26,8'ne denk gelmektedir. Araştırmanın modeli, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modelidir. Çalışmada, öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilerle ilgili algılarını analiz etmek için Demirok (2012) tarafından geliştirilmiş 'Üstün Yetenekli Öğrencilere Yönelik Algı Ölçeği' kullanılmıştır. Ölçek 5'li likert tipi bir ölçme aracıdır. Çalışmada kullanılan ölçek Covid-19 koşulları sebebiyle 'Google form' üzerinden katılımcılara ulaştırılmış ve veriler buradan toplanmıştır. Verilerin analizinde aritmetik ortalama, standart sapma, en düşük ve en yüksek değerler ve normallik varsayımı sağlanamadığından nonparametrik testler kullanılmıştır. Cinsiyet, eğitim durumu, branş ve daha önce özel yeteneklilerle ilgili eğitim alıp almama değişkenlerine göre öğretmenlerin özel yetenekli öğrenciler konusundaki algılarını analiz etmek için Mann Whitney-U; kıdem yılı değişkenine göre algılarını analiz için Kruskal Wallis uygulanmıştır. Verilerin hesaplanmasında ve değerlendirilmesinde SPSS 24.0 istatistik paket programı kullanılmış, çalışmada birinci tip hata yapma olasılığı ise 0,05 olarak alınmıştır. Sonuçlara göz attığımızda öğretmenlerin cinsiyet, branş, eğitim durumu, kıdem yılı ve özel yeteneklilerle ilgili daha önce eğitim alıp almama değişkenlerine göre özel yeteneklilerle ilgili algılarının farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilere dönük algı puan ortalaması 'katılıyorum' sınırları içerisinde bulunmuştur. Bu anlamda öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilere yönelik algılarının 'olumlu' olduğu söylenebilir. Sonuçlar alanyazın çerçevesinde tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Özel Yetenekli Çocuklar, Covid-19, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

* Melih Burak Özdemir, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, KKTC. E-mail: mlhbrk52@hotmail.com [ORCID ID: 0000-0001-7016-0745]

Elementary School Teachers' Perceptions of Gifted Students in the Turkish Republic of Northern Cyprus

Melih Burak Özdemir*
T.R. Ministry of Education

Abstract

In this study, which examined the perceptions of teachers working in public elementary schools of the Ministry of National Education in the city of Kyrenia in the Turkish Republic of Northern Cyprus regarding some variables, the number of permanent teachers working in public elementary schools in the Turkish Republic of Northern Cyprus in the school year 2020-2021 was 1271, and the number of teachers working in Kyrenia was 265 (170 female and 95 male), Nicosia (402), Famagusta (349), Omorfo (90), Trikomo (118), Lefka (47). The number of teachers who voluntarily participated in the study due to the Covid-19 was 71. The sample included only %26.8 of the accessible population. The samples collected for the research were prepared using a descriptive survey model based on the quantitative research method. The study used the Perception Scale for Gifted Students developed by Demirok (2012) to analyse teachers' perceptions about the gifted students. The scale is a 5-point Likert measurement instrument. The scale used in the study was delivered to participants via a "Google Form" due to Covid-19 conditions, and data were collected from there. Because arithmetic mean, standard deviation, lowest and highest values and the normality assumption were not met in the data analysis, nonparametric tests were used. Mann Whitney-U was used to analyze teachers' perceptions of gifted students by the variables of gender, educational status, industry, and whether they previously received training on talented students, and Kruskal Wallis was used to analyse their perceptions by seniority. The statistical program SPSS 24.0 was used to calculate and analyse the data. The probability of making a type one error in the study was 0.05. The results showed that teachers' perceptions of giftedness did not differ according to the variables of gender, branch, educational status, seniority, and whether they had already received in-service training on giftedness. In this study, the teachers' perception point average towards gifted students was found to be within the limits of 'agree'. In this sense, it can be said that teachers' perceptions of gifted students are 'positive'. The results were discussed in the context of the literature, and suggestions were made.

Keywords

Gifted Students, Covid-19, Turkish Republic of Northern Cyprus

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Hizmetleri Yönetmeliği'nde özel eğitim, bireysel ve gelişim özellikleriyle eğitim yeterlilikleri noktasında yaşitlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin, eğitim ve sosyal gereksinimlerini karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve bu konuda yetiştirilmiş uzman personelle uygun ortamlarda sürdürülen eğitimi; özel eğitim ihtiyacı olan birey, bireysel ve gelişim özellikleriyle eğitim yeterlilikleri noktasında yaşitlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireyi; özel yetenekli birey ise yaşitlarına nazaran daha hızlı öğrenen, yaratıcılık, sanat, liderliğe ilişkin kapasitelerde ileri olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut düşünceleri kavrayabilen, ilgi alanlarında özgür hareket edebilen ve yüksek düzeyde performans sergileyen bireydir (resmigazete.gov.tr, 2018) şeklinde tanımlanmaktadır.

Yüz otuz ve üstünde IQ'ye sahip bireyler, yeni fikirler üretmek karşılaşılan sorunların çözümlerinde uygulama becerisini ortaya koyanlar, yaratıcılığı olanlar ve verilen bir işi başından sonuna kadar götürebilecek motivasyona sahip, üstün iş ve görev yüklenme yeteneği olan kişiler, özel yetenekli bireyler olarak kabul edilmektedir (Dinarlı, 2016). Clark (2015) özel yetenekli bireyi seçkin yetenekleri sebebiyle yüksek seviyede iş yapmaya yeterli ve alanın uzmanlarınca tanınmış çocuklar olarak tarif eder. Bu çocuklar, kendilerine ve içinde buldukları topluma faydalı olabilmek için farklılaştırılmış eğitim programlarına ve hizmetlerine gereksinim duyan bireylerdir.

Özel yetenekli bireylerin erken tanılanmaları, yeteneklerine uygun şekilde eğitilip var olan potansiyellerini açığa çıkarabilecekleri ortamların oluşturulması, yeteneklerine göre yönlendirilmeleri yaşadıkları topluma ve çağa büyük faydalar sağlayabilir. Öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilerin gereksinimlerini, sorunlarını, becerilerini ve özelliklerini bilerek erken dönemde destek olmaları gerek öğrenci gerekse de aile ve eğitim sistemi açısından istenik sonuçlara en kısa sürede hızlı bir şekilde ulaşmayı destekleyecektir (Kadioğlu Ateş ve Afat, 2018). Günümüzde Türkiye'de ve neredeyse bütün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde özel eğitimin en az ilgi gören ve yatırım yapılan alanı 'üstün beyin gücü'nün eğitimidir. Pek çok düşünür, uygarlık seviyesinin en güvenli ölçüsü olarak ülkelerin vatandaşlarına ve insan gücü potansiyeline verdiği önemle doğru orantılı olacağını ifade etmektedir ancak özel yetenekli bireylere dönük yatırımlarsa oldukça azdır. Bunun nedenlerinden biri özel yetenekli bireylerle ilgili konularda pek çok düşünür ve araştırmacının üstün beyin gücünün hangi ortam veya şartlar altında dünyaya gelirse gelsin gelişerek özel yeteneklerini sergileyebilip, topluma liderlik edebilecekleri düşüncesidir. Bu konuyla ilgili olarak ileriye sürülen bir diğer görüşse, eğitim hizmetleri yeterli oranda gelişmiş bütün toplumlarda yüksek öğretimin üstün beyin gücüne dönük olduğu, bu nedenle ayrı bir eğitim vermenin gerekmediğidir (Enç, 2005). Özel yetenekli bireylerin her ülkede nüfus oranına göre varlığı yordanabilmektedir. Seçkin ve stratejik bir değer olarak tanımlayabileceğimiz bu varlığın değerlendirilmesi halinde o ülkeye, daha geniş perspektiften bakarsak da tüm insanlığa fayda sağlayacağı tartışma götürmez bir gerçekken, değerlendirilmemesi halinde ise bu potansiyelin heba olacağı, toplumun problemleri bir hal alacağı olasılığı kaçınılmaz bir gerçektir (Bilgili, 2000).

Özel yetenekli bireyler belli gelişim alanlarında yaşıtlarına kıyasla daha üst seviyede performans ortaya koyabilen bireylerdir. Bu bireylerin mümkün olduğunca erken tanınması kadar, yeteneklerini geliştirme noktasında desteklenmeleri de oldukça önemlidir. Özel yetenekli bireylerle tipik gelişim gösteren bireyler arasında erken çocukluk dönemlerinden başlayarak; dil, bilişsel, sosyal-duygusal ve psikomotor gelişim alanlarında farklılıklarının olduğu bilinen bir gerçektir. Özel yetenekli kategorisine giren bireylerin farklı gelişim alanlarında gösterdikleri bu hız ve yoğunluk çoğunlukla gelişimi ortalama düzeyde seyreden çocuklardan çok daha ileridir. Bu ileri olma pek çok anne babayı, öğretmen ve uzmanı başlarda etkilerken, ilerleyen süreçlerde bu gelişim konusuyla ilgili nasıl başa çıkacakları hususunda endişeye düşürebilmektedir (Saranlı, 2017).

Batılı ülkelerde özel yetenekli çocukları tanılamak için belirli bir süreç ve ölçme-değerlendirme yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin başını öğretmen önerileri çekmektedir. Öğretmenler çeşitli kontrol listelerini doldurmak, ayrıntılı tavsiye mektupları yazmak suretiyle tanılama sürecini başlatmış olurlar. Bu bireylerin eğitiminde öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarından, öğretim mekanlarının özelliklerine doğru giden bir eğilim olduğu görülür. Pek çok ülke özel yetenekli öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak adına sınıf içi uygulamaların iyileştirilmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Batı ülkelerinin büyük çoğunluğunda özel yetenekli çocuklar ile ilgili yasal bir tanımlama söz konusu olmayıp, özel yetenek konusu bu ülkelerde çoğunlukla doğuştan gelen bilişsel yetenekler olarak değil, daha geniş manada motivasyon, yaratıcılık, sorun çözme, liderlik, toplumsal ve duygusal becerileri içine alacak şekliyle ifade edilmektedir. Ayrıca özel yetenekli bireylerin eğitiminde önemli bir faktör olan öğretmenlerin yetiştirilmesinde yetersizliklerin olduğu da görülmektedir (MEB, 2012).

Türkiye’de ise özel yeteneklilerin eğitimiyle ilgili son dönemlerde büyük değişimler yaşanmıştır. Özel yeteneklilerin eğitimindeki yenilikler ve hukuki düzenlemelerin, Türkiye’nin global ajandasına uygun olarak ortaya çıktığını ve şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Fen liselerinin kurulması gibi adımlar tarihin kritik dönemlerinde atılmıştır. İki binli senelerde özel yeteneklilerin eğitimine ilişkin stratejik planın çıkarılması ve üniversitelerde Özel Yetenekliler Eğitim Anabilim Dalı birimlerinin açılmasıyla birlikte özel yeteneklilerin eğitimi ivme kazanmıştır. Son beş yılda özel yeteneklilere dönük özel eğitim programları ve bu alandaki bilimsel çalışmalar katlanarak artmıştır. Bütün bu gelişmelere rağmen özel yetenekliler ile ilgili tanım ve uygulama arası uyumsuzluklar, ulusal tanılamalardaki yetersizlikler, program türlerinin yetersizliği, öğretmen niteliğinin zayıflığı, program geliştirmede uzman yetersizliği ve özel yeteneklilerin eğitime karşı tutumlar gibi önemli bazı sorunlar halen çözüm beklemektedir (Sak ve diğ., 2015). Bu anlamda, özel yetenekli bireylerin yeteneklerinin geliştirilmesi için sistemli ve düzenli bir eğitime ihtiyacın olduğu ortadadır. Bir toplum için en değerli kaynak olarak gösterilen ve sayıları az olan özel yetenekli bireylerin kaybedilmemesi, verimli ve en sağlıklı düzeyde yetiştirilmesi için eğitim yaşamlarında ihtiyaç duyulan ortam ve olanakların sağlanmasının gerekliliği ortadadır (Çapan, 2010).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)’nde zorunlu eğitim çağındaki her çocuğun yaş gruplarından kopmadan eğitim görmesi esas olup, bu durum özel yetenekli

çocukların ileri öğrenimden yararlanmaları noktasında engel teşkil etmemektedir (KKTC Milli Eğitim Yasası, 1986). Bugün için KKTC’de özel yetenekli çocuklara dönük çok fazla çalışma yapılmamaktadır. Bu çocukların hem akranları ile bir arada eğitimlerine devam ettikleri okullarının bünyelerinde kendileri için hazırlanmış eğitim programlarına hem de yetenekleri doğrultusunda desteklenebilecekleri eğitim kurumlarına ihtiyaçlarının olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Özel yetenekli çocuklar gerekli tedbirler alınmadığı takdirde yetenekleri gizli kalan ve erken müdahale edilmediğinde ise uyum sorunları yaşayabilen bireyler olabilmektedirler. Yapılan çalışma ile öğretmenlerin bu çocuklarla ilgili farkındalık düzeylerini arttırmak ve dikkatleri buraya çekmek hedeflenmektedir. Çünkü özel yetenekliler konusu KKTC’de eğitimin ihmal edilen yönlerinden biridir. Dinarlı (2016) çalışmasında KKTC’de özel yetenekliler konusunun ihmal edildiğini vurgularken, Karahanoğlu (2015) KKTC eğitim sisteminin sorunları başlıklı çalışmasında öğretmenlerin, öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate almadıkları ve kendilerini yenilemedikleri sonucuna ulaşmıştır. Yine özel eğitim konusu (Saygı, 2007; Dağlı, 2009; Argün, 2015; Can, 2015; Abbasoğlu, 2016; Tabaklar, 2017) KKTC’nin eğitim sorunları arasında ifade edilen problem alanlarından biri olarak ortaya konmuştur. Erden ve Erden (2019) çalışmalarında ise öğretmen ve yöneticilerin, KKTC eğitim sistemindeki önemli sorunlardan biri olarak yasal düzenlemelerdeki yetersizliği işaret ettiklerini çalışmalarında ortaya koymuşlardır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma, KKTC Girne kazasında Millî Eğitim Bakanlığı’na (MEB) bağlı resmi ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilere dönük algılarını belirlemek amacıyla, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli kullanılarak yapılmıştır. Betimsel tarama modelinde geçmişte veya hali hazırda mevcut bir durumu olduğu şekliyle betimlemek esastır.

Araştırma Grubu

Çalışmanın yapıldığı 2020-2021 Eğitim Öğretim yılında KKTC’de resmi ilkokullarda görev yapan kadrolu öğretmen sayısı 1271, Girne kazasında bu sayı 170 kadın ve 95 erkek olmak üzere 265’tir. Çalışmacı Girne kazasında görevli olduğu ve Covid-19 salgını koşullarının yarattığı şartlar gereği araştırma örneklemini için Kolay Ulaşılabilir Örnekleme yöntemini tercih etmiştir. Çalışmaya gönüllü olarak dahil olan öğretmen sayısı 71’dir. Çalışmanın yapılabilmesi için 16.03.2021 tarihinde KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı’ndan İÖD.0.00-006-21/E.917 sayı numaralı yazışma ile izin alınmıştır. Çalışmada kullanılan ölçek Covid-19 salgını koşullarından dolayı ‘Google form’ üzerinden katılımcılara ulaştırılmış ve veriler buradan çekilmiştir. Çalışma ile ilgili KKTC MEB’den alınmış olan izin belgesi ve çalışmanın amacı hakkında ayrıntılı bilgi Google form açıklamalar kısmında öğretmenlerle paylaşılmış, gizlilik ve gönüllülük vurgusu yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilerle ilgili algılarını analiz etmek için Demirok ve Özcan (2016) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan Özel Yetenekli Öğrencilere Yönelik Algı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 34 maddeden oluşan 5'li likert tipi bir ölçektir. Üstün yetenekli öğrencilere yönelik algı ölçeğindeki boyutlar "Öğrenme İstekliliği", "İfade Etme Özellikleri", "Kişisel Özellikleri", "Öğrenme Özellikleri", ve "Zihinsel Özellikleri" şeklindedir. Araştırmada likert tipi olarak hazırlanmış ölçekte yer alan her bir madde için; "kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum" gibi beş kategoriden biriyle cevap alınmıştır. Ölçeğin beş faktörlü olarak açıkladığı sapma miktarı %62,453 olarak hesaplanmıştır. Ölçek ortalaması 118,22 ortancası 119 ve standart sapması 19,60 olarak hesaplanmıştır. Yapılan analizlerde çarpıklık değeri -0,924, basıklık değeri ise 2,12'dir. Bu bulgular 175 öğretmenden elde edilen verilerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilirliği için madde analizine dayalı olarak hesaplanan Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ölçeğin bütünü için 0.956, iki yarı test güvenilirlik katsayısı 0.906, birinci faktör için Alfa iç tutarlılık kat sayısı 0.929, iki yarı test güvenilirlik katsayısı 0.896, ikinci faktör için Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.896, iki yarı test güvenilirlik katsayısı 0.875, üçüncü faktör için Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.907, iki yarı test güvenilirlik kat sayısı 0.871, dördüncü faktör için Alfa iç tutarlılık kat sayısı 0.861, iki yarı test güvenilirlik katsayısı 0.821, ve beşinci faktör için Alfa iç tutarlılık kat sayısı 0.680, iki yarı test güvenilirlik katsayısı 0.678'dir. Elde edilen bu bulgulara göre ölçeğin tümü ve alt boyutları güvenilir olduğu belirtilmiştir. Bu araştırma içinse Cronbach's Alpha katsayısı 0.92 olarak hesaplanmıştır. Bu duruma göre çalışmanın Cronbach Alfa değerinin yüksek güvenilirlikte olduğu yorumunda bulunulabilir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde bağımlı değişken için normal dağılım varsayımı sağlanmadığı için nonparametrik testler kullanılmıştır. Cinsiyet, eğitim durumu, branş ve daha önce özel yeteneklilerle ilgili eğitim alıp almama değişkenlerine göre öğretmenlerin özel yetenekli öğrenciler konusundaki algılarını analiz etmek için Mann Whitney-U; kıdem yılı değişkenine göre algılarını analiz için Kruskal Wallis uygulanmıştır. Verilerin hesaplanmasında ve değerlendirilmesinde SPSS 24.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Çalışmada birinci tip hata yapma olasılığı 0,05 olarak alınmıştır.

Bulgular

Bu bölümde çalışmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulgu ve yorumlara yer verilmiştir. Örneklem grubuna ait tanımlayıcı bilgiler, araştırmaya katılan öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilerle ilgili algıları toplam puanlarının cinsiyet, branş, özel yeteneklilerle ilgili daha önce eğitim alma durumları, eğitim düzeyleri ve mesleki tecrübeleri değişkenlerine göre sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 1. Örneklem Grubuna Ait Tanımlayıcı Bilgiler

	Değişken	n	%
Cinsiyet	Kadın	59	83
	Erkek	12	17
Branş	Sınıf Öğretmeni	45	63,4
	Branş Öğretmeni	26	36,6
Özel yeteneklilerle ilgili eğitim aldınız mı?	Evet	17	23,9
	Hayır	54	76,1
Eğitim durumunuz	Lisans	49	69
	Yüksek lisans/Doktora	22	31
Kaç yıllık öğretmen	0-5 yıl	5	7
	6-10 yıl	8	11,3
	11-15 yıl	21	29,6
	16 ve üzeri	37	52,1

Tablo 1'e göre çalışmaya katılan öğretmenlerin %83'ü (n=59) kadın, %17'si (n=12) erkek öğretmenlerden oluşmaktadır. Branş değişkenine göre çalışmanın %63,4'nü (n=45) sınıf öğretmenleri, %36,6'sını (n=26) branş öğretmenleri oluşturmaktadır. Eğitim düzeyi değişkenine göre %69'unu (n=49) lisans mezunları, %3'ünü (n=22) yüksek lisans/doktora mezunları; özel yeteneklilerle ilgili eğitim alma durumuna göre 'evet' diyenler %23,9 (n=17), 'hayır' diyenler %76,1 (n=54) oluşturmaktadır. Özel yetenekli bireylerle ilgili kıdem değişkenine göre ise çalışmaya katılan öğretmenlerin %7'sini (n=5) 0-5 yıl, %11,3'ünü (n=8) 6-10 yıl, %29,6'sını (n=21) 11-15 yıl ve %52,1'ini (n=37) 16 yıl ve üzeri kıdemi olan öğretmenler oluşturmaktadır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Özel Yetenekli Öğrencilerle İlgili Algılarının Ortalama, Standart Sapma, En Düşük ve En Yüksek Değerleri

Sorular	N	Min.	Max.	$\bar{x}$	S
Gerek kendilerine gerekse çevrelerinde yaşanan olaylara karşı çok duyarlıdırlar	71	1	5	3.55	1.025
Sabırlıdırlar	71	1	5	2.77	1.149
Kendilerinin koydukları kuralların geçerli olmasını isterler	71	1	5	3.69	.919
Taş, böcek türü şeyleri toplamayı severler	71	1	5	3.46	.825
Her şeyi mükemmel yapmaya çalışırlar	71	1	5	3.45	1.080
Çok meraklıdırlar	71	1	5	4.14	.915
Çok girişkendirler	71	2	5	3.39	1.049
Farklı fikirlerine, hayallerine saygı duyulmasını isterler	71	2	5	4.17	.697
Mantık yürütme yetenekleri oldukça gelişmiştir	71	1	5	4.25	.840
Fikirlerinde ayrıntı verirler	71	1	5	3.80	1.064

Okuma, yazma gibi öğrenme aktivitelerine karşı çok isteklidirler	71	1	5	3.35	1.184
Yaşıtlarına oranla fiziksel gelişimleri ileridedir	71	1	5	2.52	.860
Çok soru sorarlar	71	1	5	4.06	1.040
Sınıf düzeylerinin 1-2 yıl üzerinde kitaplar okumayı severler	71	1	5	4.07	.884
Rekabeti severler	71	1	5	3.27	1.082
Gelişmiş bir mizah anlayışları vardır	71	2	5	3.66	1.027
Üretken, açık ayrıntılı fikirler sunma yeteneğine sahiptirler	71	2	5	3.93	.816
Çabuk öğrenir kolay hatırlarlar.	71	1	5	4.21	.909
Fiziksel enerji seviyeleri yüksektir.	71	2	5	3.59	.994
Hayali arkadaşlar yaratacak kadar kuvvetli bir hayal gücüne sahiptirler.	71	2	5	3.59	.821
Duyguları çok çabuk incinebilecek kadar çok hassastırlar.	71	1	5	3.55	.891
Başkalarının emri altına girmeyi sevmezler.	71	2	5	3.93	.640
Grup içerisinde lider olarak yer alırlar.	71	2	5	3.54	.876
Arkadaş olarak kendilerinden 2-3 yaş ilerde olanları seçerler.	71	2	5	3.66	.894
Müzik, resim, dans, drama gibi alanlarda başarı gösterirler.	71	2	5	3.75	.874
Fazla çalışmaya gerek duymazlar.	71	1	5	3.75	.952
Duyduklarını uzun süre belleklerinde tutup hatırlayabilirler.	71	2	5	4.25	.670
Okuduklarını uzun süre belleklerinde tutup hatırlayabilirler.	71	1	5	4.23	.701
Kendilerine ait orijinal fikirleri vardır.	71	1	5	4.37	.702
Var olan kuralları sorgulama özellikleri vardır.	71	1	5	4.18	.683
Dinozor, uzay, rakamlar gibi soyut fikirlere karşı ilgileri fazladır.	71	2	5	4.32	.650
Zihinsel enerji seviyeleri yüksektir.	71	1	5	4.30	.725
Bulmaca, labirent gibi zihinsel aktivitelerle uğraşmayı severler.	71	2	5	4.15	.749
Akademik başarı için yüksek yeteneğe sahiptirler.	71	1	5	3.92	.967
Ortalama	71	1	5	3.79	0.886

Tablo 2'ye göre öğrencilere dönük algı sorularının genel ortalamasının 3.79 olduğu görülmektedir. Bunun da 'katılıyorum' sınırları içerisinde olduğu ifade edilebilir. Standart sapma değeri ise 0.886'dır. Bu bulguyla öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilere yönelik algılarının çok da olumlu olduğu yorumunda bulunulabilir. Öğretmenlerinin en çok katıldıkları ifadeler 'kendilerine ait orijinal fikirleri vardır' ($X = 4.37$, $S = .702$), 'dinozor, uzay, rakamlar gibi soyut fikirlere karşı ilgileri fazladır' ($X = 4.32$, $S = .650$), 'zihinsel enerji seviyeleri yüksektir' ($X = 4.30$, $S = .725$) iken,

öğretmenlerin en az katıldıkları ifadeler 'Yaşıtlarına oranla fiziksel gelişimleri ileridedir' ($X = 2.52$, $S = .860$) ve 'Sabırlıdırlar' ($X = 2.77$, $S = 1.149$) şeklindedir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Özel Yetenekli Öğrencilerle İlgili Algıları Toplam Puanlarının Cinsiyet, Branş, Özel Yeteneklilerle İlgili Daha Önce Eğitim Alma Durumu ve Eğitim Durumu Değişkenlerine Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	u	z	P
Kadın	59	35,35	2091,51	321,500	-,499	,618
Erkek	12	38,71	464,50			
Branş						
Sınıf Öğretmeni	45	36,97	1663,50	541,500	-,520	,603
Branş Öğretmeni	26	34,33	892,50			
Eğitim Alıp/Almama						
Evet	17	37,74	641,50	429,500	-,398	,691
Hayır	54	35,45	1914,50			
Eğitim Durumu						
Lisans	49	34,49	1690,50	465,000	-,921	,357
Yüksek Lisans/Doktora	22	39,36	866,50			

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilere yönelik algılarının cinsiyet, branş, eğitim alma durumu ve eğitim düzeyleri değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Mann Whitney-U testi sonuçlarına göre p (anlamlılık) değeri $>.05$ olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilere ilişkin algılarının cinsiyet, branş, eğitim alma durumu ve eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği söylenebilir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Özel Yetenekli Öğrencilerle İlgili Algıları Toplam Puanlarının Kaç Yıldır Öğretmen Olma Değişkenine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Kaç Yıldır Öğretmen	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
0-5 yıl	5	40,80	3	3,208	,361
6-10 yıl	8	29,19			
11-15 yıl	21	41,64			
16 ve üzeri	37	33,62			

Tablo 4'e göre öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilere dönük algılarının kıdem değişkenine göre değişip değişmediğini ölçmek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonuçlarına göre p (anlamlılık) değeri $>.05$ olarak bulunmuştur. Buna öğretmenlerin özel yetenekli çocuklara ilişkin algılarının kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği söylenebilir.

Tartışma

Araştırma bulgularına göz attığımızda çalışmaya katılan öğretmenlerin %83'nün kadın (n=59), %63,4'nün (n=45) sınıf öğretmeni, %76,1'inin (n=54) özel yeteneklilerle ilgili daha öncesinde eğitim almamış olduğu, %69'nun (n=49) lisans mezunu olduğu, kıdem yılına göre ise öğretmenlerin özel yeteneklilerle ilgili algılarına göz attığımızda %29,6'sını (n=21) 11-15 yıl ve %52,1'ini (n=37) 16 yıl ve üzeri kıdemi olan öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir.

Öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilere dönük algılarının ortalama puanı 'katılıyorum' sınırları içerisinde bulunmuştur. Yapılmış çalışmalara göz attığımızda Demirok (2012), Gülkaya (2016), Dinarlı (2016) çalışmalarında öğretmenlerinin özel yetenekli öğrencilerle ilgili algılarının 'katılıyorum' sınırları içerisinde benzer sonuçlara ulaştıkları görüldü. Bu sonuçların çalışma bulgularımızı destekler nitelikte olduğu ifade edilebilir. Yine Moore (2009; akt. Özcan ve Gülkaya, 2019) çalışmasında öğretmenlerin özel yetenekli eğitime ve özel yetenekli çocukların tanımlanması noktasında olumlu yönde düşüncelere sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Çalışma bulgularında öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilerle ilgili algılarının 'tamamen katılıyorum'dan uzak oluşunun ise bilgi eksiliğinden kaynaklı olduğu yorumunda bulunulabilir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin %63'ünün (n=45) sınıf öğretmeni olduğu görülmektedir. Özel yetenekli öğrencilerin tanılama sürecinin sağlıklı yapılabilmesi sınıf öğretmenlerin bu çocuklarla ilgili yeterli bilgiye sahip olmalarının yanında, olumlu tutumun sağlanmalarını gerektirmektedir (Tortop ve Kunt, 2012). Çalışmamıza katılan öğretmenlerin %63 (n=45) büyük bir çoğunluğunu sınıf öğretmenlerinin oluşturduğunu dikkate aldığımızda özel yeteneklilerle ilgili sınıf öğretmenlerinin algılarının anlamlı sonuçlar vermemiş olmasını bir sorun alanı olarak ifade edebiliriz. Gökdere, Ayvaci ve Küçük (2004) çalışmalarında sınıf öğretmenlerinin özel yetenekli bireylerin özellikleri ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ve bu eksikliğin özel yetenekli bireylerin eğitim süreçlerini olumsuz etkilememesi adına hizmet içi eğitimlerin önemini vurgulamışlardır. Demirok (2012) çalışmasında öğretmenlerin genel olarak özel yetenekli öğrencilerle ilgili bütün konularda eğitim ihtiyaçlarından bahsetmiştir. Akar ve Akar (2012) ilköğretim öğretmenlerinin özel yetenek kavramı ve özel yetenekli öğrencilerle ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıklarını, bu öğrencileri fark etme ve ilgili programlara aday gösterebilme noktalarında yeterli başarıyı sağlayamayacaklarını ifade etmişlerdir. Sürmeli (2015) çalışmasında sınıf öğretmenlerinin özel yetenekli öğrenciler noktasında yeterli bilgiye sahip olmadıkları sonucuna ulaşmıştır. Erden ve Erden (2019) çalışmalarında KKTC eğitim sisteminin sorunları arasında öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerini bir sorun olarak ortaya koymuşlardır. Hizmet içi eğitimlerin yetersizliği, öğretmenlerin kendilerini geliştirmemeleri ve kendilerini yenilememelerine vurgu yapmışlardır. Bu noktada ortaya konan bu araştırma sonuçlarını, çalışma bulgularımızı destekler sonuç olarak ifade edebiliriz.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin %76,1'i daha önce özel yeteneklilerle ilgili eğitim almadığı yönündedir. Bu sonuç öğretmenlerin özel yetenekli çocuklara dönük eğitimlere gereken önemi vermediği, yapılan eğitimlere katılmadıkları ya da bu tarz eğitimlerin noksanlığı şeklinde yorumlanabilir. Cheung ve Phillipson (2008)

çalışmalarında özel yetenekli öğrencilerin eğitimlerinde tecrübeli ve tecrübesiz olan öğretmenlerin, öğrencilere danışmanlık yapma konusundaki yeterlilik ve karakteristik özelliklerinde belirgin farklar olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Szymanski ve Shaff (2013) çalışmalarında özel yetenekli öğrencilerin eğitimleri ve tanılanmaları konularında öğretmenlerin eğitim almış olmalarının özel yetenekli öğrencilere ilişkin daha olumlu bir algı geliştirdiğini ve tanılama sürecinde daha başarılı olduklarını ifade etmişlerdir. Özcan ve Gülkaya (2019) çalışmalarında özel yeteneklilerle ilgili eğitime katıldığını ifade eden öğretmenlerin bu öğrencilere dönük algılarının, katılmayanlara oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yapılan çalışmalardan hareketle hizmet içi eğitim faaliyetlerinin ya da bu tarz eğitimlerin özel yetenekli öğrenciler konusunda öğretmenlerin algılarında farklılık yaratabileceği şeklinde yorumlanabilir. Dinarlı (2016) çalışmasında özel eğitim öğretmenlerinin özel yetenekle ilgili bir eğitime katılıp katılmama durumlarına göre bu öğrencilere dönük algılarını incelediği çalışmasında, üstün zeka ile ilgili bir eğitime katılan ve katılmayan özel eğitim öğretmenlerinin özel yetenekli öğrencilere dönük görüşleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı; Demirok (2012) çalışmasında ise ilköğretim öğretmenlerinin özel yetenekle ilgili bir eğitime katılıp katılmama durumlarına göre özel yetenekli öğrencilere dönük görüşlerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı sonuçlarına ulaşmışlardır.

Çalışmada cinsiyet değişkenine göre öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilere dönük algılarının farklılaşmadığı görülür ($p>.05$). Benzer şekilde (Aydın ve Şentürk, 2020; Güneş, 2015; Gülkaya, 2016) çalışmalarında cinsiyet değişkeniyle özel yeteneklilik algıları arasında öğretmenlerin farkındalık algılarının anlamlı farklılık göstermediği sonuçlarına ulaşmışlardır. Bu sonuçlar çalışma bulgularımızı destekler niteliktedir.

Kıdem yılına göre ise çalışmaya katılan öğretmenlerin toplamda %81,7'sinin ($n=58$) 11 yıl ve üzerinde kıdemi olduğu ve araştırmaya daha çok ilgi gösterdiği yönündedir. Ancak bulgulara göz attığımızda ise özel yetenekliler konusunda bu grubun algıları anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır. Yapılan çalışmalara göz attığımızda, Neumeister ve arkadaşları (2007) tecrübeli öğretmenlerin özel yetenek konusunda dar fikirlere sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Bu sonuç çalışma bulgularımızı destekler niteliktedir. Özcan, Beşgül, Kaptanoğlu ve Argün (2015) çalışmalarında ise sınıf öğretmenlerinin özel yetenekli öğrencilere dönük görüşlerinde öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. (Demirok 2012; Gülkaya, 2016; Özcan ve Gülkaya, 2019) çalışmalarında öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre özel yetenekli öğrencilere dönük algılarında farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilere dönük algılarında mesleki kıdemin olumlu bir etkisinin olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuçlarla bizim çalışma bulgularımız arasındaki farklılığı ise çalışmaların evren ve örneklemelerinin farklı olmasıyla yorumlayabiliriz. Bizim çalışma bulgularımızda ise büyük çoğunluğu tecrübeli öğretmenlerin oluşturduğu dikkate alındığında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Tecrübeli öğretmenlerle ilgili mesleki kıdemin olumlu etkisi beklenirken tam tersi bir sonuç çıkmıştır.

Çalışma bulgularından eğitim düzeyleri değişkenine göre öğretmenlerin %69'unun (n=49) lisans mezunu olduğu görülmektedir. Hatta geri kalan %31'lik kısım da bir üst öğrenim kademesi olan yüksek lisans/doktora olmasına rağmen öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilerle ilgili algıları anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır. Bu sonucu öğretmenlerin eğitim gördükleri üniversitelerin ilgili programlarında özel yetenekli bireylerle ilgili eğitim almamış olmalarına, özel yetenekli bireylerle ilgili verilmiş olan hizmet içi eğitimlere katılmamış olmalarına ya da eğitim aldılarsa bile bu eğitimlerin yeterli düzeyde olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Eğitim sisteminin özel yeteneklilerle ilgili ciddi politikalarının olmayışı da bu kadar yüksek eğitim seviyelerine rağmen halen özel yeteneklilerle ilgili algının farklılaşmamış olmasına sebep olarak gösterilebilir. Copenhaver ve McIntyre (1992) çalışmalarında öğretmenlerin mesleklerine başlamadan önce lisans eğitimleri sırasında özel yetenekliler hakkında yeterli bilginin verilmediğini ifade etmişlerdir.

Gerek dünyada gerekse de Türkiye'de, özel yetenekli bireylerin tanınması ve desteklenmesinde farklı uygulamalar dikkat çekmektedir. Özel yetenekli bireyler çoğunlukla erken dönemlerde yeteri kadar iyi tanınamama, uygun olmayan sınıflara yerleştirilme, uygun olmayan müfredat programlarını takip etmek zorunda kalma gibi noktalarda risklerle karşı karşıyadır. Bunlara ek olarak kişilerin yeteneklerini gizleme, öğretmenlerin bu bireylerin durumlarını önemsememesi gibi riskler de mevcuttur (Çetin ve Özyürek, 2015). Özel yeteneklilerin eğitiminde görevli öğretmenlerin özellikleri çok önemlidir. Bunlardan birisi, özel yetenekli öğrenciler için öğrenme modelleri ve etkinlikler hazırlayabilme becerisidir (Feldhusen ve Jarwan, 2000). Üstün yetenekliler ile ilgili yeterli eğitim almamış öğretmenler, bu özellikleri taşıyan öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersiz kalmaktadır (Westberg ve Daoust, 2003). Ataman (1998) çalışmasında öğretmenlerin özel yetenekli çocukların tanınmasında çok başarılı olmadıklarını ifade edip, öğretmenlere verilecek bazı ipuçlarının bu konudaki yeterliklerini artırmalarına destek olacağını vurgulamıştır. Özel yetenekli çocuklara öğretmenlik yapacaklarda bulunması gereken yeterlikler konusunda çeşitli araştırmalar yapılmış ve araştırmalar sonucunda belirlenen en önemli öğretmen yeterlikleri şu şekilde sıralanmıştır:

- a) Öğrenmeye ilgili ve yeterli olma.
- b) Öğretimde sıra dışı yöntem ve yeterliliklere sahip olma.
- c) Adil ve tarafsız olma.
- d) İşbirlikçi demokratik tutum.
- e) Esnek davranma.
- f) Espiri yeteneğine sahip olma.
- g) Ödül verme ve takdir etme becerilerine sahip olma.
- h) İlgi alanında çeşitlilik gösterme.
- i) İnsanların problemleriyle ilgilenme.
- j) Hoş bir dış görünüş ve tavra sahip olma.

Özel yetenekli çocuklar konusunda başarılı olmuş bir öğretmen hakkında Cutts ve Moseley, (2004) şöyle der:

“O kadın eğitimci, iyi bir öğretmen sembolünün en yüksek temsilcisidir. Dost, açık fikirli, her bir öğrenciyle yakından ilgili ve birilerinin öğrenme ve uyum sağlama problemlerini çözmeleri yolunda sürekli olarak ipuçları arayan bir yardımcı. Aynı zamanda, öğrencinin kişisel yeteneğinin yeşermesi için tüm yolları açan, tam bir başarıdan aşağı bir sonucu kabullenmeyen fakat o yolda çaba ve pozitif gelişmeyi bütün varlığıyla destekleyen bir uzman. Kriz anlarında yardımını esirgemeyen fakat yalnız bırakılması gereken hallerde de sabırlı olan ve her durumda oldukça iyi bir rol model olan bir insan!”

Buraya kadar olan kısımdan yola çıkarak özel yetenekli çocuklarla ilgili olarak okullarda öğretmenlere büyük sorumlulukların düştüğünü gerek tespit etme sürecinde gerekse de tanılama sonrası süreçte bu çocuklara verilecek eğitimler noktasında öğretmenlerin önemli figürler olarak okullarda kilit konumda olduklarını ifade edebiliriz.

Sonuç

Her ülke farklı noktalarda özel yetenekli bireylerle ilgilenmekte ve onları desteklemektedir. Bazı ülkeler konuya ulusal strateji açısından bakarken, bazılarıysa birey hukuku ya da fırsat eşitliği açısından bakmaktadır. Hangi noktadan bakarsak bakalım her ülke için değer teşkil eden bu bireylerin doğru değerlendirilmesi insanlık adına oldukça önemlidir. Bugün maalesef özel yetenekli bireylerle ilgili KKTC’de Milli Eğitim politikası, gerek özel yeteneklilerin eğitimi konusu olsun gerekse de bu bireylerin eğitimleri sonrası istihdam sürecini içeren geniş bir bakış açısından oldukça uzaktır. Zaten bu bireylerin tespiti noktasında erken müdahalede gelişmiş ülkelere nazaran oldukça geride kaldığı gibi, tespit edilebilenlerin de eğitimleri süresince kaderlerine ya da bir takım kişi ya da kurumların inisiyatiflerine terk edildiği söylenebilir.

Özel yetenekli bireyleri tespit ederken sadece zekâ bölümleri ile ilgilenmek değil sosyal, duygusal ve davranışsal gelişimlerini de tanılama sürecinde dikkate almak, öğretmen ve velilere de bu konuda destek olmak oldukça önemli gözükmektedir. Milli eğitim politikalarını şekillendirirken etkin eğitim planlaması yapmanın, özel yetenekli bireylerin eğitimi açısından yerinde olacağı söylenebilir. Özel yeteneklilerin özel eğitim kapsamında değerlendirilmesi bu noktada önemlidir. Toplumsal amaçlar ve kalkınma noktasında özel yetenekli bireyleri uygun eğitim programlarına ve istihdam alanlarına yönlendirecek yetişmiş öğretmenlere ve donanımlı ailelere gereksinim olduğu söylenebilir. Çocukların, 0-3 yaş döneminde erken tespit edilerek zengin uyarıcı çevreyle tanıştırılması önemli durmakta, bu da ancak iyi eğitim almış öğretmenlerle mümkün gözükmektedir.

Öğretmen adaylarıyla ilgili olarak KKTC’de özel yeteneklilerin eğitimine dönük olumlu veya olumsuz herhangi bir duruş ortaya konmazken, bu kararsız tutum KKTC’de özel yeteneklilerin eğitimine dönük genel politikanın bir yansıması olarak açıklanabilir. Bu noktada KKTC’de gerek MEB’in gerekse de üniversitelerin

özel yeteneklilerin eğitimiyle ilgili tavrını yenileyerek gözden geçirmesi, öğretmen yetiştirme ve eğitim programları geliştirme alanlarındaki eksiklerini bir an önce çözmesinin önemli olduğu söylenebilir. Ayrıca KKTC'deki yasal mevzuatın özel yetenekli bireyleri yeterince koruyamadığı da söylenebilir.

Çalışmanın yalnızca Girne kazasında ve 71 öğretmen ile yapılmış olması araştırmanın sınırlılığı olarak ifade edilebilir. Covid-19 koşulları yüz yüze yöntemle başka bölgelerden ve okullardan veri alınmasına müsaade etmediği ve bu süreçte okul idarelerinden araştırma yapmak için izin alınamadığından araştırmacı görevli olduğu Girne kazasında sanal ortamda ulaşılabilen öğretmenlerden Google form üzerinden veri toplanmıştır. Çalışma bulgularından, Girne kazasında görev yapmakta olan sınıf ve branş öğretmenlerin özel yetenekli çocuklarla ilgili algıları noktasında çıkarımda bulunmak mümkünken, KKTC'nin geneli ile ilgili bir yorumda bulunabilmek için daha büyük örneklem gruplarıyla ve KKTC'nin diğer bölgelerinde de araştırmaların yapılmasının, KKTC'de görevli sınıf ve branş öğretmenlerin özel yetenekli öğrencilere dönük algılarıyla ilgili genel bir kaniya varabilmek adına önemli olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Abbasoğlu, S. (2016). *Özel Eğitim ve Kaynaştırma Eğitimi Uygulanan İlkokullarda Özel Eğitim Hizmetlerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Akar, İ., ve Akar, Ş.Ş. (2012). İlköğretim Okullarında Görev Yapmakta Olan Öğretmenlerin Üstün Yetenek Kavramı Hakkındaki Görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 423-436.
- Argün, Ş. (2015). *İlkokul Döneminde Özel Gereksinimli Çocuğu Olan ve Olmayan Ebeveynlerin Kaynaştırmaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Ataman, A. (1998). *Üstün Zekâlılar ve Üstün Yetenekliler*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Aydın, S. ve Şentürk, Ş. (2020). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Özel Yetenekli Çocuklara Yönelik Algıları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 413-432
- Bilgili, A.E. (2000). Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi Sorunu (Sosyal Sorumluluk Yaklaşımı). M. Ü. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 59-74.
- Can, B. (2015). *Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı ile İlgili Özel Eğitim Öğretmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar ve Bu Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri: KKTC Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Cheung, H. Y. ve Phillipson, S. N. (2008). Teachers of Gifted Students in Hong Kong: Competencies and Characteristics. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 17, 143-156.
- Clark, B. (2015). *Üstün Zekalı Olarak Büyümek: Evde ve Okulda Çocukların Potansiyellerini Gelistirmek*. Sekizinci Baskı, Çeviren ve Derleyen: F. Kaya ve U. Ogurlu Nobel Yayınevi, Ankara.
- Copenhaver, R. W. ve McIntyre, D. J. (1992). Teachers' Perceptions of Gifted Students. *Roeper Review*, 14(3), 151-153.
- Cutts, N. E. ve Moseley N. (2004). *Üstün Zekalı ve Yetenekli Çocukların Eğitimi [Teaching*

- the Bright and Gifted*] (İ. Ersevimi, Çev.). 2. Baskı, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Çapan E. B. (2010). Öğretmen Adaylarının Üstün Yetenekli Öğrencilere İlişkin Metaforik Algıları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 140-154.
- Çetin, A., ve Özyürek, A. (2015). Üstün Yetenekli Çocuklar için Bir Erken Müdahale Modeli: Karabük Üniversitesi Üstün Yetenekliler Uygulama ve Araştırma Merkezi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(2), 309-314.
- Dağlı. Ö. (2009). *Okulunda Kaynaştırma Eğitimi Uygulanan ve Uygulanmayan Okul İdarecileri ve Öğretmenlerin Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Demirok, M. (2012). *Öğretmen, Yönetici, Denetmen ve Velilerin Üstün Yetenekli Öğrencilere Yönelik Algı, Görüş ve Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi*. Doktora Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa.
- Dinarlı, J. (2016). *Özel Eğitim Öğretmenlerinin Üstün Yetenekli Öğrencilere Yönelik Algı ve Görüşlerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa.
- Enç, M. (2005). *Üstün Beyin Gücü: Gelişim ve Eğitimleri*, (2. Basım). *Gündüz Eğitim ve Yayıncılık*, Ankara.
- Ercan, İ. ve Kan, İ. (2004). Ölçeklerde Güvenirlik ve Geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(3), 211-216.
- Erden, H. ve Erden, A. (2019). KKTC Eğitim Sisteminde Yaşanan Güncel Sorunlar. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 9(2), 282-303.
- Feldhusen, J. F., ve Jarwan, F. A. (2000). "Identification of Gifted and Talented Youth for Educational Programs". İçinde: K. A. Heller, F. J. Mönks, R. J. Sternberg, ve R. F. Subotnik (Eds.), *International Handbook of Giftedness and Talent* (2nd ed., pp. 271-282). Oxford, UK: Elsevier
- Gökdere, M., Ayvaci, H. S. ve Küçük, M. (2004). Üstün Yetenekli Çocukların Karşılaştıkları Temel Problemler. *Çağdaş Eğitim Aylık Eğitim Öğretim Dergisi*, 29(313), 23-32.
- Gülkaya, Ş. (2016). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Üstün Yetenekli Çocuklar Hakkındaki Algı, Görüş ve Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa.
- Güneş, A. (2015). Sınıf Öğretmenlerinin Üstün Yetenekliler Eğitimine İlişkin Tutum ve Öz Yeterliliklerinin İncelenmesi. *Journal of Gifted Education and Creativity*, 2(1), 12-16.
- Kadioglu Ates, H. & Afat, N. (2018). A Case Study Investigating the Language Development Process, Early Literacy Experiences and Educational Problems of a Gifted Child. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*, 6(4), 36-71.
- Karahanoglu, S. (2015). *KKTC Eğitim Sistemindeki Güncel Sorunların Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Yasası (1986). *KKTC Resmi Gazete*, Sayı: 51.
- MEB (2012). *Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Alanında Uluslararası Politika ve Uygulamaların İncelenmesi ve Değerlendirilmesi Raporu*. <https://orgm.meb.gov.tr/> adresinden 24.10.2022 tarihinde erişilmiştir.

- Neumeister, K. S., Adams, C. M., Pierce, R. L., Cassady, J. C. ve Dixon, F. A. (2007). Fourth- Grade Teachers' Perceptions of Giftedness: Implications for Identifying and Serving Diverse Gifted Students. *Ball State University Journal for the Education of the Gifted*, 30(4), 479 – 499.
- Öncü, H. (1994). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Matser Basım.
- Özcan, D., Beşgöl, M., Kaptanoğlu, H. ve Aygün, S. (2015). Examination of Primary School Teachers' Opinions about Gifted Students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, (190), 416-424.
- Özcan, D. ve Güllkaya, Ş. (2019). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Üstün Yetenekli Çocuklara Yönelik Algı ve Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi. *Kastamonu Education Journal*, 27(5), 2355-2368.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018> adresinden alınmıştır.
- Sak, U., Bahadır, Ayas, M., Bal, Sezerel, B., Öpengin, E., Özdemir, N.N. ve Demirel, Gürbüz, Ş. (2015). Türkiye'de Üstün Yeteneklilerin Eğitiminin Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 5(2), 110-132.
- Saranlı, A. G. (2017). Okul Öncesi Dönemdeki Erken Müdahale Uygulamalarına Farklı Bir Bakış: Üstün Yetenekli Çocuklar İçin Erken Zenginleştirme. *Eğitim ve Bilim*, 42(190), 343-359.
- Saygı, M. (2007). Kuzey Kıbrıs'ta Özel Eğitim ve Kaynaştırma. *Milli Eğitim Dergisi*, 1, 53-64.
- Szymanski, T., ve Shaff, T. (2013). Teacher Perspectives Regarding Gifted Diverse Students. *Gifted Children*, 6(1), 1.
- Sürmeli, V. (2015). *Sınıf Öğretmenlerinin Üstün Yetenekli Öğrenciler Hakkındaki Farkındalık Düzeyleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tabaklar, F. (2017). *Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırma Uygulamalarındaki Yeterliklerinin Belirlenmesi (KKTC Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Tortop, H.S. ve Kunt, K. (2012). İlköğretim Öğretmenlerinin Üstün Yeteneklilerin Eğitimine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 5(2), 441-451.
- Westberg, K. L. ve Daoust, M. E. (2003). The Results of the Replication of the Classroom Practices Survey Replication in Two States. *The National Research Center on the Gifted and Talented Newsletter*, 3(8), 3-8.

Kuzey Kıbrıs'ta Otizm Spektrum Tanılı Çocukların Tıbbi Beslenme Tedavisi Uygulama Durumlarının Değerlendirilmesi

Sabiha Gökçen Zeybek*
Yakın Doğu Üniversitesi

Özet

Amaç olarak değiştirilmeli: Otizm nörogelişimsel, sosyal iletişimdeki eksikliğin yanısıra ilgi ve davranışlarda kısıtlama ile karakterize yaşam boyu süren hastalıktır. Tedavisinde glutensiz kazeinsiz diyet, eliminasyon diyetleri, feingfold diyeti, ketojenik diyet, düşük okzalattı diyet gibi popüler diyet yaklaşımları dikkat çekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada çocuklara uyguladıkları Tıbbi Beslenme Tedavisi (TBT) ve semptomlar üzerindeki etkinliğin sorgulanması amaçlanmıştır.

Materyal ve Metod: Araştırma Ocak – Haziran 2014 tarihleri arasında, Kuzey Kıbrıs'taki devlet ve özel eğitim merkezlerinde eğitim gören kırk sekiz çocuk ile yürütülmüştür. Çocukların uyguladıkları TBT uygulama durumları, tanılarına yönelik TBT alma durumları, TBT alıyorsa bu tedaviyi neden ve kimin tavsiyesi üzerine uygulandığı, ve tedavide etkinliğini kapsayan anket formu araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme tekniği uygulanmıştır. Verilerin istatistiksel değerlendirmesi SPSS-21 programı ile yapılmıştır.

Bulgular: Araştırma kırk otizm spektrum tanılı çocuk ile tamamlanmıştır. Çalışma sonucunda otizmlı çocukların %25,0'i hastalıklarına yönelik tıbbi beslenme tedavisi uygulamakta ve en sık uygulanan tedavi şekli ise %40,0 oranı ile glutensiz ve kazeinsiz diyettir. Uygulanan tıbbi beslenme tedavisinin sonucunda ise otistik çocukların %50,0'sinin semptomlarında iyileşme gözlemlenmiştir. Aileleri otizmde beslenme hakkında bir profesyonelden eğitim alma oranı %5,0, beslenme bilgilerinin yetersiz olduğunu düşünen %82,5 olup büyük bir çoğunluğunun otizm ve beslenme konusunda bilgi almak istediğini bildirmiştir.

Sonuç: Bu çalışma ile ailelerin özellikle glutensiz-kazeinsiz diyet modelini semptomları iyileştirmek için tercih ettiği, ayrıca otizm ve beslenme konusunda beslenme bilgi düzeylerini artırmak için profesyonel destek almak istedikleri belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler

Otizm, Beslenme Eğitimi, Tıbbi Beslenme Tedavisi

* Sabiha Gökçen Zeybek, Yakın Doğu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs; Yakın Doğu Üniversitesi Hastanesi, Beslenme ve Diyetetik, Lefkoşa, KKTC. E-mail: gokcen.zeybek@neu.edu.tr [ORCID ID: 0000-0002-5605-7079]

Evaluation of Medical Nutrition Therapy Application Status of Children Diagnosed with Autism Spectrum in Northern Cyprus

Sabiha Gökçen Zeybek*

Near East University

Abstract

Objectives: Autism is a lifelong disease characterised by a lack of neurodevelopmental and social communication and limited interests and behaviours. Popular dietary approaches such as gluten-free, casein-free, elimination, Feingold, ketogenic, and low-oxalate diets draw attention to its treatment. For this reason, it is aimed to question the medical nutrition therapy applied on children and its effectiveness on symptoms.

Materials and Methods: The research was conducted with forty-eight children studying in public and private education centres in Northern Cyprus between January and June 2014. The researcher applied a face-to-face interview technique to the questionnaire, which covers: the cases of nutrition therapy of the children; the status of receiving nutrition therapy for their diagnosis; if they are receiving nutrition therapy; why and on whose recommendation they apply this treatment; and its effectiveness in the treatment. Statistical evaluation of the data was made with the SPSS-21 program.

Results: The study was completed with forty children with autism spectrum diagnoses. As a result of the survey, 25.0% of children with autism apply medical nutrition therapy for their disease, and the most frequently used treatment is a gluten-free and casein-free diet, with a rate of 40.0%. As a result of the applied medical nutrition therapy, an improvement in the symptoms of 50.0% of autistic children was observed. The rate of getting an education from a professional about nutrition in autism was 5.0%, and 82.5% of the families thought that their nutritional information was insufficient. Most of them reported that they want to get information about autism and nutrition.

Conclusion: With this study, it was determined that families preferred the gluten-free and casein-free diet model to improve their symptoms, but they wanted professional support to increase their nutritional knowledge about autism and nutrition.

Keywords

Autism, Nutrition Education, Medical Nutrition Therapy

Giriş

Otizm ilk kez 1943 yılında Leo Kanner'in 11 çocukta aynı davranışsal modeli gözlemesi sonrasında tanımlanmıştır (Kanner, 1943, s. 217-250). Otizm, sosyal iletişimde ileri derecede zayıflık veya eksiklik belirtisi, ilgi ve davranış alanlarında sınırlılık ve yineleyici hareketler ile karakterize yaygın gelişimsel bozukluk olarak ifade edilmektedir (Betha ve Sikinch, 2007, s. 521-537; Tobin ve arkadaşları, 2014, s. 214-229; Hoppenbrouwers ve arkadaşları, 2014, s. 387-412). Davranışsal bozukluklara ek olarak genellikle disbiosisin ve gastrointestinal problemlerin, Otoimmün hastalıkların ve mental retardasyonun eşlik ettiği bu hastalığın tanısı genellikle 3 yaşından önce konulmaktadır (James ve arkadaşları, 2004, 1611-1617). Otizmin gelişim nedenleri arasında gen ekspresyonundaki kalıtsal değişiklikler, DNA dizilimindeki değişiklikler gibi epigenetik mekanizmalar ve nöral veya immunolojik birçok sistemde etkili olan birden fazla çevresel etmen yer almaktadır (Johnson ve Myers, 2007, s. 1183-1215). Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (Centers of Disease Control and Prevention, CDC)'nin 2014 yılında yayınladığı raporunda Otizm Spektrum Bozukluğu (Autism Spectrum Disease, ASD) sıklığını 1/68 (veya 14,7/1000) olarak belirtmiştir. Bu oran 2008 yılı verilerine göre (1/88) %30, 2006 yılı verilerine göre (1/110) %60, 2000 ve 2002 yıllarındaki verilere göre (1/150) %120 artış göstermiştir. Aynı zamanda cinsiyet farklılıkları değerlendirildiği zaman ASD erkeklerde kadınlara göre beş kat daha fazla görüldüğü saptanmıştır. CDC'nin 2014 yılı raporuna göre ASD sıklığını erkeklerde 1/42, kızlarda 1/189 olarak bildirilmiştir (CDC, 2014). DSÖ'nün 2017 verilerine göre her 160 çocuktan 1 tanesinin ASD tanısı aldığı ve cinsiyete göre görülme oranı kadın: erkek (4:1) olarak bildirilmiştir (Alharbi, 2023, 805 - 821).

Pediyatrik birinci basamak sağlık hizmetlerinde otizm spektrum bozukluğunun sıklığı incelendiği zaman %3,2 olarak saptanmış ve ortalama tanı yaşınının 3.93 yıl olduğu bildirilmiştir (Wallis ve arkadaşları, 2023).

Her çocuk gibi otizm tanılı bireylerde istenilen büyüme ve gelişme standartlarına ulaşması ve yaşamlarına devam edebilmeleri için hastalıklarına yönelik tıbbi beslenme tedavisi kişiye özgü olarak sağlanması en temel koşuldur (Baysal, 2004, s. 9-19). ASD'li hastalarda sıklıkla görülen sağlık sorunlarının yönetilmesine karşılık en sık uygulanan diyet modelleri özellikle disbiosise yönelik uygulanan diyetler olup en sıklıkla glutensiz- kazeinsiz diyet tercih edilmektedir (Kawicka ve Ilow, 2013, s. 1-12). Glutensiz ve kazeinsiz diyet (Gluten-free ve casein free diet, [GFCF]) çölyak, buğday alerjisi, gluten duyarlılığı ve gastrointestinal ve/veya sistemik semptomları olan bireylerde kullanılmasının yanı sıra ASD'li bireylerde de semptomların tedavi edilmesi için tercih edilmektedir (Gaesser ve Angadi, 2012, s.1330-1333; Banerjee, 2023, s.1-7). Bu diyetin pozitif etkisinin rapor edildiği ASD semptomları bulunsa da kısıtlayıcı ve uygulanması zor bir diyet olması nedeni ile birçok potansiyel risk taşımaktadır. Aynı zamanda Amerikan Pediyatri Akademisi (American Academy of Pediatrics, APA) temel tedavi yöntemi olarak bu diyetin kullanımını desteklememektedir (Gaesser ve Angadi, 2012, s. 1330-1333). Glutensiz-kazeinsiz diyet haricinde literatürde eliminasyon diyetleri, Feingold diyeti, ketojenik diyet, düşük okzalattı diyet gibi popüler diyet yaklaşımlarının otizmin tıbbi beslenme tedavisinde kullanımı da dikkat çekmektedir. Yapılan

çalışmaların ortak sonucu tüm bu beslenme tedavisi yaklaşımlarının etkilerinin tanımlanması için daha birçok araştırmaya gerek olduğu yönündedir (Marcason, 2009, s. 572; Banerjee, 2023, s. 1-7).

Bu çalışmanın amacı, otizm spektrum tanılı çocukların uyguladıkları tıbbi beslenme tedavisi uygulama durumlarının değerlendirilmesi ve semptomlar üzerindeki etkinliğinin sorgulanmasıdır.

Materyal ve Metod

Araştırmanın Genel Kapsamı ve Katılımcılar

Bu çalışma, kesitsel ve tanımlayıcı bir araştırmadır. Araştırma evrenini Kuzey Kıbrıs'ın Lefkoşa, Girne, Gazimağusa ve Yeşilırmak bölgelerinde bulunan devlete ait 5 özel eğitim merkezinde eğitim gören 17 ve 2 özel eğitim merkezinde eğitim gören 31 otizm spektrum tanılı çocuk olmak üzere toplam kırk sekiz çocuk oluşturmuştur. Bu çocuklardan 8'i çalışmaya katılmayı kabul etmediği için çalışmaya dahil edilememiştir Bunun sonucunda araştırma Ocak – Haziran 2014 tarihleri arasında kırk otizm spektrum tanılı çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamına alınan katılımcılara okullara gidilerek ulaşılmış ve gönüllülük esasına bağlı olarak çalışmaya katılmayı kabul eden ailelerin iletişim bilgileri alınarak veriler elde edilmiştir. Çalışma Helsinki Bildirgesi'ne uygun olarak çocukların ebeveynlerinden gönüllülük esasına bağlı katılım sağlandığına dair onay formu alınarak ve araştırma protokolü için YDÜ Bilimsel Araştırmalar Sağlık Bilimleri Etik Komisyonu'ndan uygunluk alınarak yürütülmüştür (YDU/2013/14-76). Etik onaya ek olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'ndan devlet okullarında çalışma yapılabilmesi için ve özel eğitim veren okulların müdürlüklerinden ayrıca çalışmanın yürütülebilmesi için gerekli izinler alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Çalışma verilerini elde etmek için anket formu hazırlanmıştır. Bu anket formu genel bilgiler, tanılarına yönelik tıbbi beslenme tedavisi alma durumları, tıbbi beslenme tedavisi alıyorsa bu tedaviyi neden ve kimin tavsiyesi üzerine uyguladığı ve tedavide etkinliğinin sorgulandığı bölüm ile beslenme eğitimi alıp almadıklarını değerlendiren iki bölümden oluşmuştur. Hazırlanan anket formu katılımcılara uygun gün ve saatte yüz yüze görüşme tekniği ile araştırmacı tarafından uygulanmıştır.

Elde edilen veriler sayı (n) ve yüzde (%) olarak belirtilmiştir. Verilerin depolanması, işlenmesi ve tanımlayıcı ölçütlerin hesaplanması için İstatistik Paket Programı (Statistical Package for Social Sciences [SPSS], Version 21,0) kullanılmıştır.

Bulgular

Eğitim alan otizm spektrum tanılı çocukların eğitim aldıkları merkezler, cinsiyet, yaş, ebeveynlere ait eğitim bilgileri gibi çeşitli özelliklerine göre dağılımları Tablo 1'de gösterilmektedir. Otizm spektrum tanılı çocukların %32,5 devlete ait özel eğitim merkezlerinde %67,5 ise özel eğitim merkezlerinde eğitim aldığı belirlenmiştir. Eğitim alan otizm spektrum tanılı çocukların cinsiyetlerine göre dağılımı incelendiği zaman %82,5'i erkek %17,5 ise kızdır. Çocukların büyük bir çoğunluğu 4-9 yaş

grubunda yer almaktadır. Ebeveynlerin eğitim durumlarına göre değerlendirildiği zaman hem annelerin hem de babaların büyük bir çoğunluğunun lise mezunu olduğu görülmektedir (Tablo 1). Otizm spektrum tanılı çocukların %67,5'inin kardeşi bulunmakta ve kardeşlerin hiçbirinde otizm tanısı bulunmamaktadır.

Tablo 1. Kuzey Kıbrıs'ta eğitim alan otizm spektrum tanılı çocukların çeşitli özelliklerine göre dağılım

Özellik	n	%
Eğitim Alınan Merkezler		
<i>Devlet Özel Eğitim Merkezleri</i>		
Lefkoşa Özel Eğitim Merkezi	3	7,5
Magosa Özel Eğitim Merkezi	7	17,5
Girne Özel Eğitim Merkezi	2	5,0
Yeşilyurt Özel Eğitim Merkezi	1	2,5
<i>Özel Eğitim Merkezleri</i>		
KKTC Özel Eğitim Vakfı (ÖZEV)	12	30,0
ELA Özel Eğitim Merkezi	15	37,5
Cinsiyet		
Erkek	33	82,5
Kadın	7	17,5
Annenin Eğitim Durumu		
İlkokul	7	17,5
Ortaokul	2	5,0
Lise	16	40,0
Üniversite	11	27,5
Yüksek Lisans	4	10,0
Babanın Eğitim Durumu		
İlkokul	2	5,0
Ortaokul	3	7,5
Lise	19	47,5
Üniversite	14	35,0
Yüksek Lisans	2	5,0

Çocuklar ortalama olarak $35,8 \pm 17,5$ aylık iken otizm tanısı almışlardır. Otizm spektrum tanılı çocukların %45,0'inin otizm dışında tanısı hekim tarafından konulmuş farklı bir hastalığa sahip olduğu belirlenmiştir (Tablo 2). Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan otizm tanılı çocuklara en çok eşlik eden sağlık sorunu %50,0 oranı ile hiperaktivite bozukluğu olarak belirlenmiştir. Bunu epilepsi ve demir eksikliği anemisi (%16,7) izlemektedir. Çocukların ailelerinden edinilen bilgiye göre otizimli çocukların %25,0'i hastalıklarına yönelik tıbbi beslenme tedavisi uygulamakta ve en sık uygulanan tedavi şekli ise %40,0 oranı ile glutensiz kazeinsiz diyetdir. Çocukların aileleri uygulanan tıbbi beslenme tedavisinin sonucunda %50,0'si semptomlarında

iyileşme gözlemlenmediği bildirmiştir. Çocuklara uygulanan bu diyet tedavisini aileler doktordan (%30,0), diyetisyenden (%30,0), ve internet, kitap diğer ailelerin tecrübeleri ve kendi ailelerinin deneyimlerinden yararlanılarak (%40) uyguladığını bildirmiştir (Tablo 2).

Aileleri otizmle ilgili bilgi ve davranışlarına göre dağılımına bakıldığı zaman otizmde beslenme hakkında bir profesyonelden eğitim alanların oranının %5,0 olduğu ve bu eğitimi doktordan aldığı belirlenmiştir. Beslenme konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olduğunu düşünenlerin oranı %17,5'dir. Beslenme bilgilerinin yetersiz olduğunu düşünen ailelerin oranı ise %82,5 olup büyük bir çoğunluğunun otizm ve beslenme konusunda bilgi almak istediği belirlenmiştir. Yeterli bilgi düzeyine sahip olmadığını düşünen ve beslenme konusunda bilgi almak isteyen ailelerin bilgi almak istedikleri kaynakların başında diyetisyen (%66,7) gelmektedir. Ailelerin otizm ve beslenme hakkındaki mevcut bilgilerinin kaynağını ise internet (%39,4), doktor (%18,2), dergi kitap (%15,2) ve çocuk gelişim uzmanı (%12,1) oluşturmaktadır. Ebeveynlerin büyük bir çoğunluğu çocuklarının beslenme durumlarını iyi veya çok iyi (%57,5) olarak değerlendirirken %11'i ise kötü veya çok kötü olarak değerlendirmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Çocukların otizm tanısına eşlik eden hastalıkları ve hastalıklarına yönelik TBT tercihleri, etkinliği ve beslenme eğitimi ile ilgili görüşleri

	n	%
Otizm Tanısına Eşlik Eden Diğer Hastalık Varlığı		
Yok	22	55,0
Var	18	45,0
Otizm Dışındaki Hastalıklar (n:18)		
Hiperaktivite Bozukluğu	9	50,0
Zihinsel engel	1	5,5
Epilepsi Nörolojik	3	16,7
Büyüme ve gelişme geriliği	2	11,1
Konuşma güçlüğü	2	11,1
Ortopedik engelli	1	5,5
Demir eksikliği anemisi	3	16,7
Öğrenme güçlüğü	1	5,5
Besin alerjisi	1	5,5
Çölyak	1	5,5
Tıbbi Beslenme Tedavisi Uygulama Durumu		
Uygulayanlar	10	25,0
Uygulamayanlar	30	75,0
Tercih Edilen Tıbbi Beslenme Tedavisi (n:10)		
Glutensiz Diyet	2	20,0
Glutensiz + kazeinsiz diyet	4	40,0

Şeker ve gıda katkı maddesi içermeyen	1	10,0
Vücut Ağırlığı Kontrolü	2	20,0
Glutensiz + Vücut Ağırlığı kontrolü	1	10,0
Tıbbi Beslenme Tedavisi Sonucu Semptomlardaki İyileşme Durumu (n:10)		
Var	5	50,0
Yok	5	50,0
Tıbbi Beslenme Programının Elde Edildiği Kaynak (n:10)		
Doktor	3	30,0
Diyetisyen	3	30,0
İnternet	1	10,0
Kendi ailelerinin gözlem/tecrübeleri	1	10,0
Kitap	1	10,0
Diğer aileler	1	10,0
Ebeveynlerin Otizmde Beslenme Hakkında Eğitim Alma Durumu		
Eğitim alanlar	2	5,0
Eğitim almayanlar	38	95,0
Ebeveynlerin Beslenme Bilgi Düzeyleri Hakkındaki Düşünceleri		
Yetersiz olduğunu düşünenler	33	82,5
Yeterli olduğunu düşünenler	7	17,5
Ebeveynlerin Otizmde Beslenme Hakkında Bilgi Alma İsteği		
Bilgi almak isteyenler	33	82,5
Bilgi almak istemeyenler	7	17,5
Bilgi Almak İstenilen Kaynak (n:33)		
Doktor	6	18,2
Diyetisyen	22	66,7
Psikolog	1	3,0
Öğretmen	3	7,5
Diğer	1	9,0
Otizm ve Beslenme Hakkında Mevcut Bilginin Kaynağı (n:33)		
Doktor	6	18,2
Diyetisyen	3	9,1
Hemşire	1	3,03
Çocuk Gelişim Uzmanı	4	12,1
İnternet	13	39,4
Dergi & Kitap	5	15,2
Genetik Uzmanı	1	3,03
Psikolog	1	3,03
Kendi Gözlemleri	1	3,03

Diğer aileler	1	3,03
Ebeveynlerinin Çocuklarının Beslenme Durumlarına İlişkin Görüşleri		
Çok iyi	4	10,0
İyi	19	47,5
Orta	13	32,5
Kötü	3	7,5
Çok kötü	1	2,5

Tartışma

Otistik çocukların otizm tanısına, bu tanıya eşlik eden hastalıklarına ve var olan semptomlarına karşı uyguladıkları tıbbi beslenme tedavisi veya buna ek olarak alternatif ve tamamlayıcı birçok tedavi yöntemi tercih edilmektedir. Banerjee ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada çeşitli tıbbi beslenme tedavisi modelleri değerlendirilmiştir (Banerjee, 2023, 1-7). Ancak beslenme kişiye özgü olması nedeni ile ulusal bağlamda otizm tanısı almış çocukların beslenme alışkanlıklarının, beslenme durumlarının değerlendirilmesi hangi tıbbi beslenme tedavisi modelini tercih ettiklerini ve bu tedavilerin etkinlik düzeylerinin araştırılması gerekmektedir. Elde edilen sonuçlara göre de gerekli beslenme eğitimleri ile aileler ve çocuklar desteklenmelidir.

Yapılan bu çalışmada eğitim alan otistik çocukların %82,5'i erkek %17,5 ise kızdır. Yapılan epidemiyolojik çalışmalar incelendiği zaman bizim çalışmamız ile benzer sonuçları savunmuş ve erkeklerde otizm görülme sıklığının kızlara göre beş kat daha fazla görüldüğünü bildirmiştir (Giarelli ve arkadaşları, 2010, s. 107-116; Alharbi, 2023, 805-821). CDC'nin 2014 yılı raporuna göre ASD sıklığı erkeklerde 1/42, kızlarda 1/189 olarak belirtilmiştir (CDC, 2014). Dermott ve arkadaşlarının (2012) yaşları 1 ile 6 arasında değişen dört yüz yetmiş üç otistik çocuk üzerinde yaptıkları çalışmada araştırma kapsamına alınan çocukların %76,0'sinin erkek, %24,0'ünün kız olduğunu saptamışlardır (Dermott ve arkadaşları, 2012, s. 554-556). Kantzer ve arkadaşlarının (2013) yüz yirmi dokuz otistik çocuk üzerinde yaptıkları çalışmada araştırma kapsamına alınan çocukların %79,0'u erkek, %21,0'i kızdır ve otizm sıklığının erkek: kız oranı 3.8:1 olarak belirlemiştir (Kantzer ve arkadaşları, 2013, s. 2900-2908). Bu konuda yapılan birçok başka çalışmada da benzer sonuçlar bulunmuştur (Gockley ve arkadaşları, 2015, s. 1-10; Lai ve arkadaşları, 2015b, s. 11-24; Lai ve arkadaşları, 2015a, s. 1-5).

ASD'nin erken teşhis edilmesinin çocukların sosyal davranış problemlerinin azaltılmasında, akademik başarılarının geliştirilmesinde, sosyal katılımlarının artırılmasında etkili olduğu gösterilmiş ve erken tanının ASD'ye bağlı morbiditelerin azaltılmasında etkili olduğu bildirilmiştir. Amerikan Pediatri Akademisi 18. ve 24. aylarda ASD için spesifik tanı testlerinin yapılmasını önermektedir. Araştırmamız kapsamındaki otistik çocukların otizm tanısı aldıkları yaş ortalaması $35,8 \pm 18,5$ aydır. Buna göre araştırma kapsamına alınan çocukların önerilenden daha geç yaşlarda tanı aldığı görülmektedir. Dermott ve arkadaşları (2012), yaşları 1 ile 6 arasında değişen dört yüz yetmiş üç otistik çocuk ile yaptıkları çalışmada ASD tanısının 4 yaşından önce konulduğunu bulmuşlardır (Dermott ve arkadaşları,

2012, s. 554-556). Levy ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada otizm için tanı yaşını 0–3 yaş olarak belirtmişlerdir (Levy ve arkadaşları, 2009, s. 1627-1638). Kantzer ve arkadaşlarının yüz yirmi dokuz otistik çocuk ile yaptıkları çalışmada ASD için tanı yaşını 3,4 yıl olarak belirlemişlerdir (Kantzer ve arkadaşları, 2013, s. 2900-2908). Mazurek ve arkadaşları yaptıkları çalışmada ASD'nin ilk tanı yaşı ile sosyal ilişkiler ve IQ arasında ilişki olduğunu bildirmiştir. Olsson ve arkadaşlarının on yedi otistik çocuk ile yaptıkları çalışmada ASD teşhisinin 3–4 yaşından önce konulduğunu ve erken teşhisin otizm semptomlarının iyileştirilmesinde etkili olduğunu gösterdiler (Olsson ve arkadaşları, 2015, s. 999-1005). Mandell ve arkadaşları yaptıkları çalışmada ise ortalama tanı yaşını 3.1 yıl olarak belirlediler (Mandel ve arkadaşları, 2005, s. 1480-1486). Bu çalışmalar bizim çalışmamız ile benzerlik gösterirken bizim çalışma sonuçlarımızın aksini gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalar tanı için ortalama yaşı 5.0 – 5.5 yıl olarak belirtilmiştir (Dababnah ve arkadaşları, 2011, s. 265-273; Mazurek ve arkadaşları, 2014, s. 561-569).

Kuzey Kıbrıs'ta eğitim alan otizm tanılı çocukların %45,0'inin otizm dışında tanısı hekim tarafından konulmuş en az bir farklı hastalığa sahip olduğu belirlenmiştir. En çok eşlik eden sağlık sorunu ise hiperaktivite bozukluğudur (%50,0). Bunu epilepsi ve demir eksikliği anemisi (%16,7) izlemektedir. Kantzer ve arkadaşlarının (2013) yaptıkları çalışmada otistik çocukların %22,4'ünde hiperaktivite bozukluğu, dil/konuşma bozukluğu, entellektüel bozukluklar gibi gelişimsel bozukluklar görüldüğünü %6 oranında ise epilepsi görüldüğünü belirtmiştir (Kantzer ve arkadaşları, 2013, s. 2900-2908). Olsson ve arkadaşlarının (2015) yaptıkları çalışmada 16 otistik çocuğun %80,0'inde hiperaktivite ve dikkat eksikliği, %75,0'inde konuşma/dil bozukluğu ve %94,0'ünde ise davranışsal bozukluk saptadılar (Olsson ve arkadaşları, 2015, s. 999-1005). Adams ve arkadaşlarının (2011) yaşları 5 ile 6 arasında değişen 55 otistik ve kontrol grubu ile yürüttükleri çalışmada çocukların otizm dışında %68,0'inin fazla yemek yeme, %63,0'ünün belirli objelere karşı takıntılı olma, %53,0'ünün besin tüketimlerinde kısıtlılık, %50,0'sinin bağırma, %44,0'ünün sese karşı duyarlılık, %40,0'inin uyku problemi ve %40,0'inin ise hiperaktivite sorunu olduğunu belirlemişlerdir (Adams ve arkadaşları, 2011b, s. 1-32).

Çalışmamızda otizimli çocukların %25,0'i hastalıklarına yönelik tıbbi beslenme tedavisi uygulamakta ve en sık uygulanan tedavi şekli olarak da %40,0 oranı ile glutensiz kazeinsiz diyet olduğu belirlenmiştir. Yaptığımız çalışmada daha önce bu alanda yapılan bazı çalışmalar ile benzer sonuçlar elde edilmiş ve otistik çocukların ailelerinin %8-32 oranında GFCF diyeti tercih ettiği tespit edilmiştir. Yapılan bir çalışmada ailelerin %29 GFCF diyeti tercih ettikleri ve GFCF diyetin ASD semptomları üzerinde %20-29 oranında iyileştirici etkisinin olduğu belirlenmiştir (Reissmann ve arkadaşları, 2014, s. 349-361). Harris ve arkadaşlarının (2012) 30 otistik çocuk ile yaptıkları çalışmada GFCF diyet uygulayan (%53,8) ve GFCF diyet uygulamayanları (%46,2) karşılaştırmışlardır. Bunun sonucunda uygulayanların tamamının gastrointestinal semptomlarında iyileşme görüldüğünü saptamışlardır (Harris ve Card, 2012, s. 437-440). Pennesi ve arkadaşlarının (2012) yapılan bu çalışmalar ile benzer sonuçlar elde etmiş ve GFCF diyetini uygulayan ailelerin çocuklarında, GIS semptomlarda, alerjik belirtilerde, besinlere karşı gelişen reaksiyonların duyarlılığında azalma olduğunu bildirmişlerdir (Pennesi ve Klein,

2012, s. 85-91). Bu çalışmalara ve bizim çalışmamızın sonuçlarının aksine Pedersen ve arkadaşlarının (2012) yaptıkları çalışmada otistik çocuklarda hiperaktivite ve davranışsal değişikliklerde GFCF diyetin olumlu etkilerini göstermelerine karşın, bu diyetin besin ögesi yetersizliklerine yol açabileceğini ve klinik/diyetetik destekle yapılması gerektiği vurgulamıştır (Pedersen ve arkadaşları, 2014, s. 207-213). Sonuç olarak GFCF diyetin kullanımını destekleyici çok fazla veri bulunmamakta ve ASD'li bireylerde temel tedavi olarak GFCF diyetin kullanımı desteklenmemektedir (Gaesser ve Angadi, 2012, s. 1330-1333). Louw ve arkadaşlarının (2013) yaptıkları çalışmada çocukların %40,0'inin tamamlayıcı ve alternatif tedavileri tercih ettikleri %15,4'dünün ise tedavilerinde özel diyetleri kullanmayı tercih ettikleri saptanmıştır (Louw ve arkadaşları, 2013, s. 69-79). Granich ve arkadaşlarının (2014) ASD tanılı 169 çocuk ile yaptıkları çalışmada, çocukların yarısından fazlasının (%54,4) alternatif ve tamamlayıcı tedaviyi tercih ettiğini saptamışlardır. Bu tedaviler arasında en çok kullanılan balık yağı (%47,9), vitaminler (%20,7), mineraller (%11,2) ve diyet tedavisi (%8,3)'dir. Kullanılan bu tedavilerin amaçlarını ise sırasıyla, hiperaktivite ve dikkat dağınıklığı (%61,3), genel sağlık ve iyi olma hali (%23,7) ve gastrointestinal sağlık problemleri (%21,5) olarak bildirmişlerdir (Granich ve arkadaşları, 2014, s. 1-8). Perrin ve arkadaşlarının (2012) yaptıkları çalışmada çocukların %17,0'sinin tedavisinde özel diyetleri, %20,0'sinin diğer alternatif ve tamamlayıcı tedavileri tercih ettiğini saptamışlardır. Bu tedavilerin temel kullanım amacını ise gastrointestinal semptomların iyileştirilmesi olarak belirlemişlerdir (Perrin ve arkadaşları, 2012, s. 77-82).

Bu çalışmada ailelerin otizmde beslenme hakkında bir profesyonelden eğitim alanların oranının %5,0 olduğu ve bu eğitimi doktordan aldığı belirlenmiştir. Beslenme konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olduğunu düşünenlerin oranı %17,5'dir. Beslenme bilgilerinin yetersiz olduğunu düşünen ailelerin oranı ise %82,5 olup büyük bir çoğunluğunun otizm ve beslenme konusunda bilgi almak istediği belirlenmiştir. Konu ile ilgili yapılan diğer çalışmalar incelendiği zaman ebeveynleri sağlıklı beslenme modellerini öğrenmesi konusunda teşvik etmek, hükümet ve sivil toplum kuruluşları tarafından beslenme eğitiminin desteklenmesinin önemi vurgulanmaktadır. Buna ek olarak bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve diyet kalitesinin artırılması için oldukça önemlidir (İsmail ve arkadaşları, 2020, s. 2-17). Aynı zamanda çalışmamız ile benzer sonuçlar içeren bir çalışma da ebeveynlerin otizmde beslenme konusunda eğitim taleplerinin yüksek olduğu ve alınan eğitimin beslenme alışkanlıklarını iyileştireceği için yüz yüze eğitim modelini tercih ettiklerini bildirmiştir (Jin ve arkadaşları, 2020, s. 241-255). Yapılan başka bir çalışmada otizm tanısı almış olan çocukların yaşı küçükken beslenmeleri konusunda eğitim verilmesi ile otizme bağlı gelişebilecek semptomların azaldığı bildirilmiştir (Şengüzel ve arkadaşları, 2021, s. 413-421). Otizm spektrum tanısı almış 38 çocuk ile yapılan bir çalışma sonucunda beslenme eğitiminin istatistiksel olarak beslenme planının iyileştirilmesinde ve ebeveyn eğitiminde etkili olduğu bildirilmiştir (Sharp ve arkadaşları, 2019, s. 185-192).

Sonuç

Çalışma sonucunda otizm tanısı almış çocukların ailelerinin %25.0'i çocukların büyüme ve gelişmelerini desteklemek ve semptomların varlığını en aza indirmek için tıbbi beslenme tedavisi uyguladığı saptanmıştır. Katılımcılar uyguladıkları tıbbi beslenme tedavisini genellikle diyetisyen veya doktor gibi sağlık çalışanlarından almayı tercih etmişlerdir. Bu çalışma ile ailelerin özellikle glütensiz-kazeinsiz diyet modelini semptomları iyileştirmek için tercih etmesine rağmen katılımcıların büyük bir çoğunluğunun otizm ve beslenme konusunda beslenme bilgi düzeylerini artırmak için bir profesyonelden destek almak istediklerini bildirmişlerdir. Katılımcıların bilgi düzeylerinin artırılmasına yönelik ulusal/uluslararası projeler geliştirilmeli, beslenme eğitimleri verilmeli ve özel gereksinimli çocukların ihtiyaçları belirlenerek çok disiplinli ekip çalışması sağlanmalıdır. Beslenme bilgi düzeyinin artırılması ve beslenme durumlarının saptanması ile makro ve mikro besin ögesi yeterliliğinin beslenme uzmanları tarafından desteklenmesi sonucu bu çocuklarda diyet kalitesi artırılarak optimal büyüme ve gelişme desteklenecektir. Bu çalışmanın sınırlılıkları içerisinde yer alan ve gelecekteki çalışmaların bu kapsama ek olarak beslenmeyi etkileyecek diğer faktörleri (uyku, stres, depresyon, anksiyete vb), besinlerin kullanılan ilaçlar ile etkileşimi ve biyokimyasal verilerin değerlendirilmesi sonuçları daha detaylı incelenmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adams, J., Audhya, T., Means, S., Rubin, R., Quig, D., Geis, E., et al. (2011). Nutritional and Metabolic Status of Children with Autism vs. Neurotypical Children and the Association with Autism Severity. *Nutrition and Metabolism*, 8 (34): 1-32.
- Alharbi M.G. (2023). History, Epidemiology, and Putative Molecular Basis of Autism Spectrum Disorder. *Applied Ecology and Environmental Research*, 21(1): 805-821.
- Baysal, A. (2004). Beslenme. *Ankara: Hatiboğlu Yayınları*.
- Banerjee S. (2023). A Review of the Effectiveness of Various Diet Types on Autism. *Journal of Mental Health Issues and Behaviour*, 3 (1): 1-7.
- Bethea, T., Sikinich, L. (2007). Early Pharmacological Treatment of Autism: A Rationale for Developmental Treatment. *Biological Psychiatry*, 61 (4): 521-537.
- Centers for Disease Control and Prevention Center. (2014). Community Report from the Autism and Developmental Disabilities Monitoring (ADDM) Network, Prevalence of Autism Spectrum Disorder Among Children Aged 8 years. United States, 2010. *The Morbidity and Mortality Weekly Report (MMWR)*, 63 (2): 1-21.
- Dababnah, S., Parish, S., Brown, L., Hooper, S. (2011). Early Screening for Autism Spectrum Disorders: A Primer for Social Work Practice. *Children and Youth Services Review*, 33 (2): 265- 273.
- Dermott, M., Hottinger, K., Seijo, R., Shulman, L. (2012). Age at Diagnosis of Autism Spectrum Disorders. *The Journal of Pediatrics*, 161 (3): 554 – 556.
- Gaesser, G., Angadi, S. (2012). Gluten-Free Diet: Imprudent Dietary Advice for the General Population. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, 112 (9): 1330 –1333.
- Giarelli, E., Wiggings, L., Rice, C., Levy, S., Kirby, R., Martin, J., et al. (2010). Sex

- Differences in the Evaluation and Diagnosis of Autism Spectrum Disorders Among Children. *Disability and Health Journal*, 3 (2): 107 –116.
- Gockley, J., Willsey, J., Dong, S., Dougherty, J., Constantino, J., Sanders, S. (2015). The Female Protective Effect in Autism Spectrum Disorder is not Mediated by a Single Genetic Locus. *Molecular Autism*, 6 (25): 1–10.
- Granich, J., Hunt, A., Ravine, D., Wray, J., Whitehouse, A. (2014). High Use of Complementary and Alternative Medication among Children with Autism is not Associated with the Severity of Core Symptoms. *Journal of Autism*, 1 (4): 1 – 8.
- Harris, C., Card, B. (2012). A Pilot Study to Evaluate Nutritional Influences on Gastrointestinal Symptoms and Behavior Patterns in Children with an Autism Spectrum Disorder. *Complementary Therapies in Medicine*, 20 (6): 437 – 440.
- Hoppenbrouwers, M., Vandermosten, M., Boets, B. (2014). Autism as a Disconnection Syndrome: A Qualitative and Quantitative Review of Diffusion Tensor Imaging Studies. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 8 (4): 387-412.
- Ismail N., Ramli N., Hamzaid N., and Hassan N. (2020). Exploring Eating and Nutritional Challenges for Children with Autism Spectrum Disorder: Parents' and Special Educators' Perceptions. *Nutrients*, 12: 25-30.
- James, S., Cutler, P., Melnyk, S., Jernigan, S., Junak, L., Gaylor, D., et al. (2004). Metabolic Biomarkers of Increased Oxidative Stress and Impaired Methylation Capacity in Children with Autism. *American Clinical Journal of Clinical Nutrition*, 80 (6),1611-1617.
- Johnson, C., Myers, S. (2007). Identification and Evaluation of Children with Autism Spectrum Disorders. *Pediatrics*, 120 (5): 1183-1215.
- Kanner, L. (1943). Autistic Disturbances of Affective Contact. *Nervous Child*. 2: 217-250.
- Kantzer, A., Fernell, E., Gilberg, C., Miniscalco, C. (2013). Autism in Community Preschoolers: Developmental Profiles. *Research in Developmental Disabilities*, 34 (9): 2900 – 2908.
- Kawicka, A., Ilow, B. (2013). How Nutritional Status, Diet and Dietary Supplements can Affect Autism? A review. *Roczniki Panstwowego Zakladu Higieny in English*, 64 (1): 1–12.
- Lai, M., Cohen, S., Buxbaum, J. (2015). Understanding Autism in the Light on Sex/Gender. *Molecular Autism*, 6 (24): 1–5.
- Lai, M., Lambardo, M., Auyeung, B., Chakrabarti, B., Cohen, S. (2015). Sex/Gender Differences and Autism: Setting the Scene for Future Research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 54 (1): 11–24.
- Levy, S. E., & DS, M. (2009). Schultz RT. *Autism*, Lancet, 374(9701), 1627-1638.
- Louw, KA., Bentley, J., Sorsdahl, K., Adnams, C.M. (2013). Prevalence and Patterns of Medication Use in Children and Adolescents with Autism Spectrum Disorders in the Western Cape, South Africa. *Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 25 (1): 69–79.
- Mandell, D., Novak, M., Zubritsky, C. (2005). Factors Associated with Age of Diagnosis among Children with Autism Spectrum Disorders. *Pediatrics*, 116 (6): 1480–1486.

- Marcason, W. (2009). What is the Current Status of Research Concerning Use of a Gluten-free, Casein-free Diet for Children Diagnosed with Autism? *Journal of American Dietetic Association*, 109 (3): 572.
- Mazurek, M., Handen, B., Wodka, E., Nowinski, L., Butter, E., Engelhardt, C. (2014). Age at First Autism Spectrum Disorder Diagnosis: The Role of Birth Cohort, Demographic Factors and Clinical Features. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 35 (9): 561–569.
- Olsson, M., Westerlund, J., Lundström, S., Giacobini, M., Fernell, E., Gillberg, C. (2015). Recovery from the Diagnosis of Autism – and Then? *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, (11): 999–1005.
- Park H., Choi S., Kim Y., Park J., Kim Y., Lee S., et al. (2020). Dietary Behavior and Food Preferences According to Age and the Parents' Nutrition Education Needs of Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of the Korean Society of Food Culture*, 35 (3): 241-255.
- Pedersen, L., Parlar, S., Kvist, K., Whitley, P., Shattock, P. (2014). Data Mining the ScanBrit Study of a Gluten- and Casein- Free Dietary Intervention for Children with Autism Spectrum Disorders: Behavioral and Psychometric Measures of Dietary Response. *Nutritional Neuroscience*, 17 (5): 207–213.
- Pennesi, C.M., Klein, L.C. (2012). Effectiveness of the Gluten-free, Casein-free Diet for Children Diagnosed with Autism Spectrum Disorder: Based on Parental Report. *Nutritional Neuroscience*, 15 (2): 85–91.
- Perrin, J., Coury, D., Hyman, S., Cole, L., Reynolds, A., Clemons, T. (2012). Complementary and Alternative Medicine Use in a Large Pediatric Autism Sample. *Pediatrics*. 130 (2): 77– 82.
- Reissman, A., Hauser, J., Gertruda, E., Tomsa, L., Lange, K. (2014). Gluten-free and Casein-free Diets in the Treatment of Autism. *Functional Foods in Health and Disease*, 4 (8): 349–361.
- Şengüzel S., Cebeci A., Ekici B., Gönen İ., Tatlı B. (2021). Impact of Eating Habits and Nutritional Status on Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Taibah University Medical Sciences*, 16 (3): 413-421.
- Sharp W., Burrell L., Berry R., Stubbs K., McCracken C., Gillespie S., et al. (2019). The Autism Managing Eating Aversions and Limited Variety Plan vs Parent Education: A Randomized Clinical Trial. *The Journal of Pediatrics*, 211:185-92.
- Tobin, M., Drager, K., Richardson, L. (2014). A Systematic Review of Social Participation for Adults with Autism spectrum Disorders: Support, Social Functioning and Quality of Life. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 8 (3): 214-229.
- Wallis K., Adebajo T., Bennett A., Drye M., Gerdes M., Miller J. et al. (2023). Short Report: Prevalence of Autism Spectrum Disorder in a Large Pediatric Primary Care Network. *Autism*.

Kıbrıs'ta İntelijans ve Kontr-Espiyonaj Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme (1955-1974)

Hazel Biber*
Ankara Üniversitesi*

Ulvi Keser**
Ulusallararası Fınal Üniversitesi**

Özet

1 Nisan 1955 tarihinde Kıbrıs Rum asıllı Georgios Grivas (1887-1974) tarafından Kıbrıs'ta başlatılan adayı Yunanlaştırmaya yönelik terör girişimlerinin ardından Kıbrıslı Türkler de kendilerini korumak ve tamamen müdafaa amaçlı Volkan, 9 Eylül, Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) gibi örgütlenmelere giderler. 1955-1960 sürecinde İngiliz dönemi, 1960-1963 sürecinde Kıbrıs Cumhuriyeti dönemi ve 21 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fiilen yıkılmasının ardından 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na kadar geçecek dönemde adadaki İngiliz yönetimiyle EOKA ve TMT arasında tam anlamıyla istihbarat savaşlarına sahne olur. 1960'a kadar İngiltere bir yandan TMT ve EOKA arasında bocalarken özellikle gizini ve ketumiyetini çözemediği TMT'yi anlamaya ve mevcudiyetini ispatlamaya çalışır. 1960 sonrası süreç ise eski bir gerilla subayı olan Grivas ve ekibiyle özellikle 1950 sonrasında Kore Harbi'nde yeraltı savaşları konusunda deneyim kazanmış Seferberlik Tetkik Kurulu (şimdiki Özel Kuvvetler Komutanlığı) mensubu askeri personel ve TMT'ciler arasında tam anlamıyla bir istihbarat savaşına dönüşür. Kod isimler, şifrelemeler, istihbarat ve istihbarata karşı koyma girişimleri, savaş aldatmaları, bilgi kirliliği, psikolojik harp unsurları bu dönemde sıkça kullanılan yöntemlerdir. Bu çalışma kapsamında dönem içerisindeki İngilizlere, EOKA'cılara ve TMT'ye ait istihbarat faaliyetleri irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler

İngiliz Dönemi, EOKA, TMT, Kıbrıs, İstihbarat

---

* Hazel Biber, Ankara Üniversitesi, Balkan Tarihi Araştırmaları Doktora Tez Öğrencisi, Ankara, Türkiye. E-mail: hazelbbr@gmail.com [ORCID ID: 0000-0001-5621-5738]

** Prof. Dr. Ulvi Keser, Ulusallararası Fınal Üniversitesi, Öğretim Üyesi, Girne, KKTC. E-mail: hulvi.keser@gmail.com [ORCID ID: 0000-0003-0846-6940]

An Evaluation on Intelligence and Counter-Espionage Activities in Cyprus (1955-1974)

Hazel Biber*
Ankara University*

Ulvi Keser**
Final International University**

Abstract

After the terrorist assaults started by the illegal Greek Cypriot underground movement organisation EOKA which was led by Greek Cypriot origin officer; Georgios Grivas (1887-1974) on April 1, 1955, to Hellenise the island of Cyprus, Turkish Cypriots started having some organisations such as 9 September, Volkan, and Turkish resistance Organisation (TMT) to defend their properties, lives, and the honour. 1955-1960 British period, 1960-1963 Republic of Cyprus period, 21st December 1963 the collapse of the republic period, and the period up to 20th July 1974 Cyprus Peace Operation period are all full of the chaotic, and bloody atmosphere with an amazing intelligence war between the EOKA and TMT organisations and the British authorities on the island. British authorities while getting a dilemma between EOKA and TMT also try to understand and solve the presence, secrecy, and evidence of TMT. After the collapse of the Republic of Cyprus, the island turned to be a warfield between a former guerrilla officer led EOKA and the TMT commanded by the experienced officers who took part in the Korea War before the Cyprus mission, being a member of Special Forces Command. Codes, secret names, decodes, intelligence and counterintelligence, war deceptions, disinformation, and more and more psychological warfare elements came to the surface in this period. This scientific study will focus on the intelligence activities of EOKA, and TMT as well as that of the British forces.

Keywords

British Period, EOKA, TMT, Cyprus, Intelligence

Giriş

Bu dönemde İngiliz istihbarat görevlilerinin yaptıkları çalışmalar sonrasında bazı yeraltı örgütlerinin varlığı tespit edilir.¹ Bunların başında da o güne kadar hakkında neredeyse hiçbir şeyin bilinmediği Kıbrıs'ın Özgürlüğü İçin Ulusal Cephe/EMAK² ve Kıbrıs Ortodoks-Hristiyan Gençlik Teşkilatı tarafından kurulan OHEN isimli başka bir örgüt gelmektedir. Ocak 1955 tarihine kadar devam eden bu örgütün kurucuları arasında Kıbrıs doğumlu olan ancak Atina'da yaşayan avukat kardeşler Savvas ve Socrates Loizides vardır.³ Ancak 1 Nisan 1955 günü faaliyete geçen EOKA öncesinde ve özellikle 1954 yılında İngiltere'nin istihbarat ve istihbarata karşı koyma konusunda adada ciddi bir altyapısı söz konusu değildir ve bu konuyla ilgili olarak işin uzmanları polis teşkilatında istihbarat toplayacak, bunları derleyecek ve devamlı aktif görev yapacak yeni ve farklı bir birim açılması yönünde telkinlerde bulunurken adadaki yöneticiler ise bu işi halkla çok sıkı fıkı ve içli dışlı oldukları gerekçesiyle doğrudan halktan toplayabilecekleri bilgiyle karşılayabilecekleri düşüncesindedirler.⁴ Grivas Yunanistan iç savaşı sırasında yönettiği X isimli organizasyondan sonra kendisine ait kimliği ve özel kıyafetleri olan, emir-komuta zinciri içerisinde kanunlarla savaş geleneklerine uygun hareket eden bir teşkilatı Kıbrıs'ta kuramayacağını anlayınca esasında ilk başta biraz sıkıntılı bir dönem geçirir.⁵ Grivas'ın Yunanistan'da yaşadıklarının aksine EOKA'cılarının görevi suikastlar düzenlemek, bomba atmak ve pusu kurmakla sınırlı olacaktır. Bütün bunların dışında EOKA örgütüne bakıldığında Grivas'ın özellikle ilk dönemde sadece bir gerilla teşkilatı kurmakla yetinmediği, bunlarla ilgili olarak 5 kasabada ve adanın dört bir tarafına dağılmış durumdaki köylerde de hücreler oluşturmaya çalıştığı görülür; ancak propaganda, istihbarat ve güvenlik konularının ne kadar önemli olduğunu bilen Grivas için asıl çalışma alanı ise farklı bir alandır.⁶

"...Azınlıklar, özellikler Türkler arasında ajanlar bulmaları gerekiyordu. Sosyal Hizmetler'de, yönetim kademelerinde, gümrük işletmelerinde, okullarda, ormancılık bölümünde, polis teşkilatında, hapishanelerde, belediyelerde ve posta, telefon-telgraf haberleşmesinin her alanında casuslar bulmaları gerekiyordu. Özellikle İngiliz idaresine mümkün olduğunca yakın yerlerde, Kara Kuvvetleri, Kraliyet Hava Kuvvetleri ve Donanma'da güvenilir casuslara ihtiyaçları vardı. Kendilerini traş etme konusunda gönülsüz olduklarından hep berberlere giden Kıbrıslılarla ilgili olarak berber dükkânları mesaj trafiğinin ve mesaj alıp vermenin yoğun olarak yaşanacağı yerler olarak kullanıldı. Şüphesiz kadın olsun, erkek olsun bu casuslar istedikleri her yere sızdılar..."

¹Kıbrıs'taki İngiliz idaresi tarafından basılan yıllık rapordan (Annual Report) istifade edilerek hazırlanmış 3 yıllık değerlendirme raporu. Government of Cyprus, Review of Events in Cyprus 1955-1957, Lefkoşa, 1958.

²Ethnikon Metopon Apeleutheroseos Kyprou

³Christos P. Ioannides (1991). In Turkey's Image-The Transformation of Occupied Cyprus into a Turkish Province, New York: New Rochelle Publications, s. 54

⁴David French, Fighting EOKA; The British Counter-Insurgency Campaign on Cyprus 1954-59, Oxford University Press, Oxford, 2015, s. 20.

⁵W. Byford-Jones (1959). Grivas and The Story of EOKA, London: Robert Hale, s. 42.

⁶Byford-Jones (1959). s. 57.

Grivas'ın özellikle Türkler arasında bu şekilde casuslar bulunduğu pek görülmesine de bu dönemde ismi en çok geçen ve tartışmaların ortasında kalan kişilerden birisi de Dr. İhsan Ali'dir.⁷ İhsan Ali'nin bu dönemde İsmet İnönü'ye telgraf çekmesi sonrasında özellikle Baf'ta Kıbrıs Türklerinin tepkisi çok büyük olur.⁸ Baf Türkleri tarafından İsmet İnönü'ye gönderilen telgraflarda ise "Realitelerle taban tabana zıt olan Dr. İhsan'ın sesi, bizim sesimiz değildir..."⁹ denilir. Dr. İhsan Ali ise yaptıkları¹⁰ veya yapmadıklarıyla Kıbrıs Türk tarihinde bu şekilde yerini almaya devam eder.¹¹

Grivas'a göre ön cephenin çökmesi arka cephelerde meydana gelen çözümler neticesinde meydana geleceğinden vurucu güçlerden yardımcı ve destek birliklerine, asıl kadroların oluşturulmasından saklanılacak yerlere, malzemelerin ve personelin gizlenmesine, gıda ikmal, casus ve ajanlarla irtibat görevlilerine, ayrıca propaganda ve istihbarat faaliyetlerine kadar pek çok alanda Kıbrıslı Rumların yardım ve desteğine ihtiyacı olacaktır. Bu bağlamda harekete geçen Grivas'ın ilk örgütlenme çalışmasına girdiği grup ise Kıbrıslı Rum gençleri olacaktır. Bununla birlikte Grivas'ın sağ kolu konumunda olan ve Yunanistan'da X örgütü içinde beraber çalıştığı ve X örgütünün ideoloji konusundaki sorumlusu olan Mihalis Efsthopoulos ile kardeşi Konstantinos Efsthopoulos, ayrıca Grivas'ın siyasi danışmanı Zafirıs Valvis, X örgütünün vurucu tim görevlilerinden Georgios Gazuleas ile Kosmas Mastrokolias adaya gelerek Kıbrıs'ta tekrar aktif görev alırlar. El ilânları ve bildirilerin basılıp dağıtılması, adanın dört bir tarafında başlatılan gösteriler, bilgi toplama faaliyetleri ve olaylara karışan şüphelilerin saklanması görevlerinde bulunan Rum gençlerinin İngiliz idaresinin dikkatini başka kanallara çekmeye başlaması ve Kıbrıslı Rumlarda da İngilizlere karşı bir başkaldırı ve huzursuzluk havası yaratılması üzerine Grivas tarafından Rum gençlerine sabotaj, patlayıcı yapımı, verilen görevlerin icrası ve takibi, pasif direniş gibi görevler de verilmeye başlanır.

Bu dönemde İngilizler adada bir şeylerin ters gittiği yönünde istihbaratlar almaktadır. Yunanistan'ın ve Kıbrıslı Rumların bir harekete geçecekleri konusunda bilgi toplayan ve bu konuda her gün artan sayıda dedikodulara sahne olan adada silah kaçakçılığı yapıldığı konusunda ihbar ve duyumlar alan İngiliz idaresini bu durum rahatsız etmeye başlar; ancak ellerinde somut bir bilgi yoktur.¹² İngilizler adaya yapılan silah nakliyle ilgili bilgi toplamaya çalışırken İngiliz idaresine yakın davranan ve gelecekte ne ile karşılaşacaklarını bilmedikleri için huzur ve sükûnetin bozulmasını istemeyen herkes EOKA tarafından gizlice dağıtılan bildirimlerle vatan haini ilan edilir.¹³ Aynı günlerde polis teşkilatında çalışan Rumlar da EOKA için çalışmaya başlamışlardır.¹⁴

Grivas'ın eyleme geçmek için düşündüğü tarih ise en geç 20 Şubat 1955'tir; ancak Makarios'a yazdığı bir başka mektupta bunu gerçekleştirebilmek için günlük

⁷BCA. 8 Ağustos 1964 tarihli, Baf çıkışı telgraf.

⁸Murad Hüsnü Özad, Baf ve Mücadele Yılları, Akdeniz Haber Ajansı Yay., İstanbul, Temmuz 2002, s.81.

⁹Bozkurt, 31 Mart 1964.

¹⁰Özdemir A. Özgür, Dr. İhsan Ali'den Mektuplar, Galeri Kültür Yay., Lefkoşa, 2004 ve Avrupa, 11 Eylül 1999.

¹¹KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

¹²Kıbrıs'taki İngiliz idaresi tarafından basılan yıllık rapordan (Annual Report) istifade edilerek hazırlanmış 3 yıllık değerlendirme raporu. Government of Cyprus, Review of Events in Cyprus 1955–1957, Lefkoşa, 1958.

olarak acilen en az 15 personele ve 3–4 aileye, sabotaj eylemlerinde kullanılmak üzere 50 litre akaryakıt, 200 boş şişe, 50 kilo dinamit ve yetecek kadar fitil ile silah, cephane ve kuryelerin taşınabilmesi için araca ihtiyacı olduğunu belirtir.¹⁵ İlginç olan bir nokta ise Grivas'ın "Neyse ki makamlar, meseleyi ciddi şekilde araştırma ve Kıbrıs'taki hareketin arkasındaki gerçek kişileri tespit etmeye kalkışmadı veya gayret göstermediler." diyerek açıkladığı İngiliz idaresinin umursamazlığıyla ilgili olarak "İngiliz idaresinin çok şey bilmesine rağmen neredeyse hiçbir şey yapmamasının" anlaşılabilir olduğu yorumu da yapılır. Öte yandan Grivas'ın adaya ayak basmasından hemen sonra EOKA örgütüyle ilgili olarak polis ve askeri idare içinde yeni bir organizasyona giden İngilizler, Grivas'ın her adımını çok yakından takip etmektedirler. İngiltere Sömürgeler Bakanlığı Özel Temsilcisi Philips Tay, İngiliz istihbarat teşkilatı M 15 çerçevesinde "Special Branch" olarak bilinen ve başta Kıbrıs'taki komünist faaliyetler olmak üzere kendileri açısından potansiyel tehlike olarak değerlendirdikleri unsurlarla ilgilenen birimi Kıbrıs'a getirir.

Bu arada 1 Ocak 1955 tarihinde istihbarat servisinin özel eğitimi olan Satcliff isimli bir ajan da Kıbrıs'a gönderilerek 50 Kıbrıslı polis eğitilmeye başlanır. Eğitim alan bu polisler arasında Pavlos Stokkos da bulunmaktadır ve bu polis elde ettiği bilgileri doğrudan Makarios'a ulaştırmaktadır. Stokkos tarafından Makarios'a ve dolayısıyla Grivas'a ulaştırılan bilgilerin tamamı doğru olmakla beraber EOKA içindekiler bütün bunların güven kazanmaya yönelik İngilizlerin bir oyunu olduğunu

¹³Kıbrıs'taki İngiliz idaresi tarafından basılan yıllık rapordan (Annual Report) istifade edilerek hazırlanmış 3 yıllık değerlendirme raporu. Government of Cyprus, Review of Events in Cyprus 1955–1957, Lefkoşa, 1958.

¹⁴Pavlos Z. Stokkos'dan aktaran Georgios Grivas (1972). EOKA Mücadelesi Tarihi 1955-1959, Lefkoşa, s. 46.

¹⁵Byford-Jones (1959). s. 67.

¹⁶İngiliz istihbarat teşkilatı bu noktada Kıbrıs'taki yoğunluklarını ve önceliklerini EOKA'ya sızmak ve bilgi akışını sağlamak, Atina Radyosu'nun zararlı ve kısırtıcı yayınlarını engellemek ve özellikle Girne Piskoposluğu'nun EOKA yanlısı faaliyetlerini önlemek üzerine planlanmış durumdadır. Örgütün içine sızabilmek amacıyla yapılan operasyonlarda bol miktarda EOKA ile ilgili belge yanında bolca tutuklamalar ve gözaltılar olmasına ve silahlara ele geçirilmesine rağmen Digenis kod adıyla faaliyet gösteren Grivas'ın yakın çevresine muhbir yerleştirmek İngilizler açısından çok da kolay olmayacaktır. Bu maksatla Kıbrıs'ta görev yapan istihbarattan sorumlu İngiliz Deniz Piyadelerinin komutanı C. R. Hardy de bu konuyla ilgili olarak "Polisin morali neredeyse sıfırlanmıştı ve hiç bilgi akışı olmuyordu. Büyük ölçüde bilgi akışı sağlanmadığından güvenlik güçlerinin EOKA karşısında inisiyatifini ele alması da pek mümkün olmuyordu..." der. Klasik anlamda polis gücünün görevi kargaşa ve kaotik ortamlara karşı tedbirler almak ve güvenliği sağlamaktır. Askeri güçler ise saldırıya maruz kalma ihtimali olan polis merkezlerini korumak, konvoylar ve uzun araç intikalleri sırasında güvenlik tedbirleri almak, İngiliz idaresine ait binalar ve araçların güvenliğini sağlamaktır. Bu maksatla adadaki İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri'ne bağlı güçler bütün bunların yanında ayrıca özellikle Yunanistan'dan gelecek silah ve cephaneyi yakalamak ve bu tür faaliyetleri kontrol altına alabilmek amacıyla gece ve gündüz sıkı devriye görevlerine de başlamış durumdadır; ancak Grivas ada içinde yeterli silah desteği bulduğundan ada dışından ve özellikle Yunanistan'dan gelecek takviye silah gücüne çok fazla ihtiyaç duymamaktadır. Bununla birlikte özellikle Kıbrıs meselesinin BM Güvenlik Konseyi'ne taşınması sürecinde bozulan Yunanistan-İngiltere ilişkilerinin ardından Yunanistan'da profesyonel askerlerin Kıbrıs'a silah getirmeleri ve silah kaçakçılığı yapmaları yönünde Atina'da bir kolaylık sağlanmış gibi görünmektedir. Yunanistan'ın Kıbrıs konusunu BM'ye taşımamasının ardından gerilen Yunanistan-İngiltere ilişkileri askeri alanda da kendisini göstermektedir ve Yunan askeri çevreleri Atina'da İngilizlerden olabildiğince uzak durmayı tercih etmektedir. Bu arada İngilizler Grivas ve EOKA'ya yönelik yeni bir taktik geliştirirler ve "Q-Patrolling /Q-devriyesi" olarak bilinen özel bir devriye gücü hazırlarlar. Buna göre genellikle 8 kişiden oluşan ve EOKA'lar gibi giyinen bu personel Rum köylerini dolaşarak sanki EOKA mensuplarıymış gibi davranarak bölgedeki EOKA'cıları ve özellikle de Grivas'ı yakalamaya çalışırlar; ancak EOKA genellikle daha küçük gruplar halinde çalıştığından, köylerdeki insanların bir kısmı zaten EOKA mensubu olduğundan ve olup bitenleri de bildiğinden ve bu devriyedekilerden en az birkaç kişinin eski EOKA mensubu Rumlar olmasından bu taktik de işe yaramayacaktır. Panagiotis Dimitrakis, "British Intelligence and the Cyprus

anlayamazlar. İngiliz istihbarat yetkilileri ise EOKA'yı tam anlamıyla çözebilmek için yapılması gereken en uygun hareketin bu örgütün içine sızmak ve alınacak bilgiye göre de 2 ay-1 sene arasında burada çalışmak olduğunu düşünmektedir; ancak bu hiç de kolay değildir. Son olarak Girne Kalesi'nde tutulan yaklaşık 50 kişilik EOKA'cı grup arasına böyle bir ajanın sızdırılması girişimin başarısızlıkla sonuçlanması ve bundan faydalanılamaması da İngilizlerin canını sıkmaktadır.¹⁶ İngiliz istihbarat yetkilileri gerek Londra'da ve gerekse Kıbrıs'ta bütün gayret ve yoğunluklarını örgüte sızabilmek ve bilgi akışını sağlayabilmek için harcarken bu konuda güvenilir elemanlar yetiştirmek ve onları sivil ve askeri hayatın içinde ajan olarak değerlendirmek için de çalışmaktadırlar. Bütün bu zorluklara rağmen İngilizler tarafından bizzat Grivas'ın en yakın çevresine kadar sokulan birisi de söz konusudur ve o kişi Pashalis Papadopoulos'tur; ancak o da durumun ortaya çıkması sonucu 1956 yılında adadan kaçmak zorunda kalır. Önce Ayios Georghios gemisinin Baf yakınlarında adaya EOKA adına silah boşaltırken yakalanması ve ardından İngiliz istihbaratının EMAK ile ilgili bilgilere ulaşması ve ardından adada bir şeyler olacağı yönünde hareketlenmesinin ardından 1 Nisan 1955 günü EOKA giriştiği eylemlerle varlığını ilk defa deşifre eder. Makarios'la 25 Mart akşamı mı yoksa 1 Nisan akşamı mı olsun tartışmalarından sonra¹⁷ o gece Kıbrıs'ta yer yerinden oynar. Her ne kadar EOKA eylemleri ilk etapta doğrudan İngilizlere yönelik olsa da garip ve şaşırtıcı bir şekilde Grivas ise eylemlerinin İngiliz karşıtı olmadığını, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda birlikte ortak düşmana karşı savaştıklarını, gayelerinin anavatan Yunanistan'la birleşmek olduğunu, mücadelelerinin özünde gizli saklı bir İngiliz düşmanlığı olmadığını beyan edecektir.¹⁸ Zaman içinde Kıbrıs Rum toplumunun ileri gelenleri de bu olup bitenleri eleştirmek yerine susmayı ve daha sonra da desteklemeyi tercih ederler. Çünkü aynı günlerde bu sözde halk hareketinin liderlerinin EOKA saldırılarını desteklemeyen ve İngiliz yanlısı hareket eden Rumları da katledeceği ortaya çıkar.¹⁹ Öte yandan Amerikalıların aldıkları istihbarat bilgisinde bu olaylar sırasında EOKA mensuplarının "muhtemelen" adadaki askeri tesislere saldırmayacakları, sabotajda bulunmayacakları, buna karşılık adadaki bazı komünist unsurların İngiltere'nin NATO içindeki müttefikleri arasındaki itibarını hırpalamak amacıyla İngiliz üslerine saldırabilecekleri belirtilmektedir.²⁰

Bununla birlikte adadaki İngiliz idaresi ise her şeyin güvenlik güçlerinin kontrolü altında bulunduğunu ve önünde sonunda EOKA yeraltı örgütünü ortadan kaldıracaklarını belirtmektedirler.²¹ Kıbrıs adasında olup bitenleri yakından

Insurgency, 1955-1959", *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Cilt 21, Sayı 2, 2008, s. 379-381.

¹⁷Byford-Jones, a. g. e., s. 70.

¹⁸Andreas Varnavas (2004), *A History of the Liberation Struggle of EOKA (1955-1959)*, Foundation of the EOKA Liberation Struggle 1955-1959, Tr. Philippos Stylianou, Nicosia: C. Epiphaniou Publications, s. 54.

¹⁹CIA Archive, Nationalist Violence on Cyprus File, *Current Intelligence Weekly Review*, Copy No.133, SC No. 02037/55, 14 Nisan 1955 tarihli rapor.

²⁰Adı geçen arşiv.

²¹CIA Archive, Nationalist Violence on Cyprus File, *Current Intelligence Weekly Review*, Copy No.17, OCI No. 5253/57, 17 Ekim 1957 tarihli rapor.

²²CIA Archive, Nationalist Violence on Cyprus File, *Current Intelligence Weekly Review*, Copy No.133, SC No. 02037/55, 14 Nisan 1955 tarihli rapor.

takip eden Amerikan istihbarat kaynakları ise Rum Komünist Partisi AKEL'in ve komünistlerin hâkim olduğu ticaret odalarının bu terörist saldırıları kınadıklarını, buna karşılık terör saldırılarında bulunan ve "ulusalcılar" olarak adlandırılan grubun üyelerininse İngilizlere yaranmak isteyen komünistler tarafından ileri gelen bir Rum liderin İngilizlere ihbar edildiğinden şüphe ettiklerini rapor ederler.²² Amerikalılar ise aynı dönemde gerek İngiltere ve gerekse Türkiye'nin Kıbrıs adasında meydana gelebilecek bir statü değişikliğine şiddetle karşı olduklarını ve her iki ülkenin EOKA saldırılarını da ulusalcı bir kampanya olarak değerlendirdiklerini belirtir.²³ Amerikan istihbaratı ise adada başlayan EOKA terörü konusunda İngiliz sömürge valisinin özellikle Nisan 1955 içinde sadece komünistlerden ve Türk azınlıktan destek alabildiğini, adadaki Rum çoğunluğun ise başlatılan "ulusalcı saldırıların [the nationalist agitation]" mutlak arkasında olduğunu belirtir.²⁴ Öte yandan Bükreş'ten gizlice yayın yapan Yunan Komünist Radyosu ile resmi Yunan gazeteleri de Amerikalılara göre bütün Kıbrıs halkını şiddet eylemlerine karşı uyarmaktadır. Aynı istihbarat raporuna göre Kıbrıs'taki Rum komünistler yaşanan terör eylemlerinin adadaki mutlak egemen pozisyonlarını açıkça tehlikeye attığını düşünmektedirler ve adada ulusalcıların aksine çok daha geniş siyasi özgürlükler istemektedirler. Özellikle İngiliz yetkililerle çalışma ortamları ve iş konusunda çok daha iyi ilişkiler içerisindeyler. Amerikalılara göre Atina yönetimi ise ortaya çıkan şiddet eylemlerinin Kıbrıs'ta bir dönem önce Yunanistan destekli olarak yaptırılan halkoylaması ve self-determinasyon kararına darbe vuracağı düşüncesindedir.

Aynı şekilde ulusalcı hareketin başındaki Başpiskopos Makarios son olarak bu şiddet eylemlerini tasvip etmemiş olsa da onun Atina'daki temsilcisi ise eylemlerin kamuoyuna mal edilmesi açısından etkisini açıkça desteklediği görülmektedir. Aynı günlerde Bağlantısızlar Grubu toplantısına katılmayı planlayan ve özellikle Asya-Afrika grubu ülkelerle bir araya gelmeyi hedefleyen Makarios ise Kıbrıs sorunuyla ilgili tartışmaları müzakere masasında daha da alevlendirme düşüncesindedir. Bu noktada Makarios'un endişesi Atina'nın adadaki EOKA eylemlerini destekleme noktasında tereddüt-kâr davranmasıdır ve Amerikalılara göre sırf bu yüzden Makarios EOKA eylemlerini Yunan hükümeti üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanmak amacıyla gizlice destekleyebilirdi.²⁵ Amerikan istihbarat raporuna göre eğer Makarios bu ulusalcı şiddet eylemleriyle aktif olarak mücadele etmezse eylemler muhtemelen münferiden de olsa devam edecektir.²⁶

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında neredeyse çökme devresine giren istihbarat, istihbarata karşı koyma ve polis gücü bağlamında²⁷ bu dönemde

²²CIA Archive, Nationalist Violence on Cyprus File, *Current Intelligence Weekly Review*, Copy No.133, SC No. 02037/55, 14 Nisan 1955 tarihli rapor.

²⁴CIA Archive, Nationalist Violence on Cyprus File, *Current Intelligence Weekly Review*, Copy No.133, SC No. 02037/55, 14 Nisan 1955 tarihli rapor.

²⁵CIA Archive, Nationalist Violence on Cyprus File, *Current Intelligence Weekly Review*, Copy No.133, SC No. 02037/55, 14 Nisan 1955 tarihli rapor.

²⁶Amerikan istihbaratının ilk başlarda EOKA'nın terör eylemlerini ne kadar hafife aldığı ve bu tedhiş hareketlerini ne kadar önemsiz gördüğünün açık bir göstergesi olan bu rapora göre eylemler zaman zaman ortaya çıkabilecek türden basit olaylar gibi görünüyor. Adı geçen arşiv.

²⁷Panagiotis Dimitrakis (2008). "British Intelligence and the Cyprus Insurgency, 1955-1959", *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Cilt 21, Sayı 2, s. 378.

Grivas şantaj ve tehditlerle yıldırıma çalıştığı Rum polisler arasında kendisine yandaş bulma çabası içindedir. Ayrıca Grivas'ın üzerinde durduğu bir başka husus ise EOKA'nın hain olarak nitelendirdiği Rumlara yönelik eylemlere girişmesi, bu arada İngiliz hedeflerine karşı eylemlere de hız vermesidir. Öte yandan bu eylemlerin planlanan başarıyı getirmemesi üzerine Grivas tarafından 21 Haziran 1955 tarihinde özellikle EOKA'nın Lefkoşa birimlerine verilen bir talimatla "Çabam polisin korkutulmak suretiyle felce uğratılması ve daha büyük faaliyet alanı elde edilmesidir." denilerek "hain polislere karşı eylemlerini şiddetlendirmeleri gerektiği ve Elen-Türk ayrımı yapmaksızın hain polisleri vurmaları"²⁸ talimatı verilir. Bunun ilk sonucu da o güne kadar, İngiliz idaresinde Special Branch olarak adlandırılan özel birimde çalışan İrodotos Pullis isimli istihbarat görevlisi Rum polis hain olarak nitelendirilerek EOKA tarafından öldürülür. Komünistlerin izlenmesi ve fişlenmesi faaliyetlerinde görevli olan Pullis'in EOKA'nın faaliyetlerinden hoşlanmadığı ve EOKA'nın bildirimlerini ve propaganda malzemelerini basmakta olan teksirciler konusunda İngilizlere bilgi verdiği yönünde EOKA'ya gönderilen bir şikâyet sonucu Pullis'in öldürülmesi yönünde bir karar alınır.

Poliste Yeniden Yapılanma ve İstihbarat Faaliyetleri

EOKA karşısında istenildiği kadar etkin ve başarılı olunamadığı düşüncesindeki İngiliz istihbarat yetkilileri adada yeni bir modellemeye gidilmesi, günlük rutin görevlerde askeri personelin polislere yardımcı olmayı bırakması, kanun ve nizamın yeniden tesis edilerek İngiltere'nin menfaatlerini gözetecek bir yapıya kavuşabilmek amacıyla iyi eğitilmiş ve donanımlı polislerle güvenilir, ve mümkünse Rum olmayan yöneticilerin görevlendirilmesini talep ederler.²⁹

EOKA mensuplarına göre ise Kıbrıslı Türklerin kurdukları Volkan'ın ve daha sonra da TMT'nin kuruluşunda Kıbrıs Türklerini cesaretlendiren ve arkalarında duran İngilizlerdir.

Rumlara göre İngilizler, Volkan teşkilatını desteklemeseydi adada azınlık durumunda bulunan Kıbrıs Türklerinin EOKA'ya karşı bu şekilde karşı koyması ve "saldırgan bir havaya bürünmesi" mümkün olmazdı.³⁰ Grivas'a göre ise Volkan

²⁸Druşotis (2005). s. 92.

²⁹Bütün bunları yerine getirebilmek için acilen gerekli olan ilk şey ise bütçenin ciddi boyutlarda artırılması ve İngiliz maliyesinden mali yardım alınması, yeni polis merkezinin inşa edilmesi ve caydırıcı bir etkiye sahip olacağı düşünülen bir toplama/gözaltı merkezinin tesis edilmesidir. İngilizlerin bir sonraki adımdaki hedefi ise 3.000 personellik bir polis teşkilatı oluşturmak ve burada bu polis gücüne kumanda etmek amacıyla en az yüz beş doğrudan İngiltere'den gelmiş İngiliz üst düzey personel çalıştırmaktır. (Dimitrakis (2008). s. 380.

³⁰Ioannides (1991)'e göre Volkan mensuplarını Türkiye'den gizlice Kıbrıs'a gelen genç Türk subaylarıyla İngiliz istihbarat subayları eğitmiştir. Ancak gerek bu araştırmanın yazarı tarafından Volkan ve TMT mensuplarıyla yapılan görüşmelerde gerekse bu konuyla ilgili kaynaklarda ve arşivlerde Ioannides'in bu tespitini doğrulayacak herhangi bir bilgi söz konusu değildir. Ioannides (1991). s. 58 ve 124.

³¹Joseph Goebbels, Hitler'e suikast düzenleneceği yönünde aldığı bilgilerin doğruluğunu tespit ettikten sonra muhaliflerin de yaptığı üzere Hitler'in öldüğü fikrini toplumun her kesimine bilinçli olarak yayar ve herkesin bu iddiaların doğruluğuna inanmasını sağladıktan bir süre sonra Hitler'i bir askeri törenle halkın karşısına çıkartır ve böylece hem gerçek suikast haberlerinin yanlışlığını hem de Hitler'in ölmediğini ortaya koyar.

³²Mehmet Ali Tremeşeli'den aktaran Ortam, 24 Nisan 1992.

³³Grivas (1972). s. 4-5.

üyeleri gizlice Türkiye'den gelmiş genç Türk subayları ve İngiliz istihbarat görevlileri tarafından eğitilirler. Şüphesiz böyle bir durum söz konusu değildir ve bu durum tıpkı İkinci Dünya Savaşı döneminde Hitler'in propaganda sorumlusu olan Joseph Goebbels'in de yaptığı üzere herhangi bir iddiayı ve bilinen gerçeği iyice abartarak inanılmasını sağlamak ve sonra da onun yanlışlığını ortaya koyarak çürütmek gibi psikolojik harbin ince taktiklerinden istifade etmeye çalışmasına benzemektedir³¹. 1955 sonrasında Volkan teşkilatının yeni yeni ortaya çıkmaya başladığı dönemde EOKA üyeleri de hemen bütün ada sathında silahlanmakta ve kendilerine potansiyel tehlike olarak gördükleri Türkleri de yakın takibe almaktadırlar. Ancak henüz organize olamaları da istihbarat ve takip faaliyetleri Kıbrıslı Türkler için de geçerlidir ve onlar da aynı taktiği uygulamaktadır.³² Bu dönemde İngiliz yönetiminin polis gücünü artırması ve EOKA'ya karşı yeni polis düzenlemeleriyle ilgili olarak Grivas özellikle polisler için "Zafere Doğru" adını verdiği yeni bir saldırı planı hazırlar. Ayrıca EOKA mensuplarına hitaben aşağıda sıralanan yeni bir talimat yayımlar ve hareket tarzları konusunda bilgi verir:³³

"A-Saldırıdan önce uygun şartların yaratılması için şu tedbirler alınmalıdır;

1. Polis felç olmalı ve polisler korkutulmalı.
2. Ordunun morali bozulmalı.
3. İstihbarat servislerine vurulmalı ve istihbarat şebekesi felç edilmeli.
4. Genel olarak sivil İngiliz halk tehdit edilmeli.
5. İstihbarat servisi ajanlarıyla tanınmış İngilizlerin öldürülmesi.

Karşı gelen polis memurları öldürülmeli ve polis karakollarına baskın yapılmalı. Rum polislerin bizi desteklemesi için bir propaganda kampanyası açmalıyız.

B- Saldırı sırasında amacımız düşman kuvvetlerine kamplarda ve devriyelerde saldırmakla düşmanı insan kaybına uğratmak ve behava etmek suretiyle binalarla malzemeye zarar vermektir. Polis ve askerleri nizam ve asayişini temin etmekle meşgul ederek bu fırsatı başka yerlerde istimal etmektir. Bunu yapmak için de her fırsatta emniyet kuvvetlerine saldırmalıyız."

Polis olabilmek için müracaat eden Rumların pek çoğunun zaten EOKA örgütünün üyesi olduğu ve asıl niyetlerinin de yapılacak faaliyetleri sabote edip insanları provoke etmek suretiyle adada huzursuzluk çıkarmak olduğu yapılan istihbarat çalışmalarında ortaya çıkar.³⁴ Geriye kalanlar ise EOKA'ya ihanet

³⁴Özel polis birliği içinde daha önceden bazı Rum polisler bulunmasına rağmen ilerleyen dönemlerde İngilizlerin yeni bir yapılmaya gitmeleriyle bunlar sayıca sıfırlanır. Öte yandan kendilerine karşı gelen, desteklemeyen, yardım ve yataklık etmeyenlere karşı EOKA'nın giriştiği eylemler bu dönemde de devam eder. Özellikle 1955 Ağustos ayının son günlerinde Özel Kuvvetler görevlisi P. C. Michael Poullis'in yanında bir Türk polis olduğu halde Lefkoşa'daki Ledra Caddesi'nde güpegündüz Michael Karaolis liderliğindeki üç kişilik bir EOKA ekibi tarafından kalbinden kalbinden suretiyle öldürülmesi sonrasında Grivas'ın deyimiyle Kıbrıslı Rum polisler arasında da EOKA'ya karşı bir cepheleşme başlar. Grivas söz konusu polisin Lefkoşa grubuna dâhil EOKA'cılarının faaliyetleri konusunda casusluk yaptığını ve kendilerini engellediğini, bu polisi iki kere uyarmalarına rağmen aldırış etmediğini ve ölümü hak ettiğini belirtir. Olay yerinden hızla kaçan EOKA ölüm timinden Michael Karaolis geride bir bisiklet bırakıp takip edilince köşeye sıkıştırılır ve yakalanır ve daha sonra da idama mahkûm edilir. Charles Foley (1964). *The Memoirs of General*, London: Longman, s. 42.

³⁵Turhan Korun (2015). *Ben de Yazdım*, Lefkoşa: Havadis Yay., s. 31.

suçlamasıyla karşılaşacaklarından daha başından böyle bir organizasyona girmeye hiç niyet etmezler.³⁵ Ayrıca EOKA da yayımladığı bildirimlerle bu teşkilata Rumların girmesine izin vermediğini açıklayınca istekli Rumlar da geri adım atmak zorunda kalırlar. Polis teşkilatının diğer birimlerinde bulunan Rumların tepkisini çeken bu Komando Birliği'nin personeli olan dokuz Türk polisi³⁶ EOKA'nın kanlı pusularında kurşun ve bomba yağmuruna tutularak hayatlarını kaybeder. Yakalanan EOKA üyelerinin sorgulamalarında görev yapacak olan İngiliz istihbarat personelinin hemen hemen hiç birisinin Rumca bilmemesi nedeniyle bu EOKA mensuplarının sorgulamalarında çok iyi Rumca bilen Türk polislerin görev yaptığını ve polis istihbarat merkezinde EOKA mensuplarına işkence yapıldığını iddia eden Grivas bütün bunlardan Türk polislerini sorumlu tutar.³⁷ Bir yandan yeni polis gücü oluşturulurken bir yandan da onların eğitimleri devam etmektedir.³⁸ Bu arada, TMT'nin Kıbrıs'ta kurulmasından takriben altı ay sonra İngiliz polis teşkilatı bünyesinde oluşturulan TMT istihbarat birimleri, İngiliz polisinin adadaki İngiliz Genel Valisi'ne gönderdiği asayiş raporlarının birer suretini de önce TMT lideri Alb. Vuruşkan'a, oradan da Dışişleri Bakanlığı kuryeleri yoluyla Ankara'daki merkeze ulaştırmaktadır.³⁹ Bu raporlardan anlaşıldığına göre de gerek İngilizlerin ve gerekse Rumların bu teşkilattan haberleri yoktur.⁴⁰ Buna karşılık bu raporlarda hep EOKA'nın tedhiş hareketlerinden söz edilmektedir.⁴¹

"İngiliz polisinin Kıbrıs Genel Valisine sunduğu haftalık, aylık asayiş raporlarını polis teşkilatı içindeki TMT mücahitlerimiz ele geçiriyorlardı. Ankara'ya muntazaman TMT lideri Bozkurt tarafından fotokopisi gönderilen bu raporlarda EOKA'nın bütün eylemleri yer aldığı halde TMT'nin varlığından hiç söz edilmediğini görmekten memnun oluyorduk. Keza TMT'nin varlığı Rum-Yunan, Türk ve dünya kamuoyuna yansımamış, basın organlarına konu olmamıştır. Bu başarının sırrı, TMT'deki disiplin ile mücahitlerin özenli eğitilmeleri ve gizlilik kurallarına inançla bağlı kalmalarında saklıdır..."

Polis teşkilatından TMT'ye destek verenlerden birisi de parmak izi ve el yazısı uzmanı olarak görev yapan Mehmet Özeş (Foto Özeş)'tir. EOKA'nın mimlediği ve bir dönem arka arkaya öldürdüğü Rum taksi şoförleriyle ilgili davada katili ortaya çıkaran kişi odur. Aynı şekilde özellikle EOKA'nın tedhiş eylemlerinde çektiği fotoğrafları banyo ettikten sonra bir kopyasını da TMT'ye teslim eden Mehmet Özeş "...TMT'nin benden bu konuda talebi olmasa da ben kendiliğimden bunu görev addederdim"⁴² der. Özellikle polis kadrosunda görev yapan Kıbrıs Türkleri TMT'nin de mensubu olmakla beraber çok sıkı bir askeri eğitimden geçtiklerinden hazır kıta durumundadırlar ve pusu kurma, harekât, iz sürme, silah kullanımı, dövüş teknikleri konusunda eğitilmiş ve tecrübeli insanlardır.⁴³ Öte yandan daha sonraki süreçte Karaçete, Volkan ve 9 Eylül gibi denemelerden sonra TMT'nin

³⁶BYGM. (1957). *Olayların Takvimi, "Kıbrıs Meselesi"*, Ankara, Şubat 1957, Sayı 279, s. 368, Ankara, Şubat 1957, Sayı 279, s. 368

³⁷Ioannides (1991) s. 56.

³⁸Kemal Sahilboylu ile 27 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

³⁹İsmail Tansu'dan aktaran "TMT Özel Sayısı", Mücahit Dergisi, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği, Lefkoşa, 1 Ağustos 1998, s. 10.

1958 yılında nüvesinin atılmasıyla beraber Kıbrıslı Türklere oluşan özel polis komando birliğinin TMT ile bağlantısı olduğu istihbaratını yapan İngiliz yetkililer bu polis gücünün lağvedilmesi için harekete geçerler.⁴⁴ Bu arada Grivas örgütünde yayımladığı yeni talimatlarla "EOKA'ya karşı kasabalarda Türklere ne şekilde tepki gösterebilecekleri" konusunda örgüt üyelerini bilgilendirir ve onlara yeni emirler verir:⁴⁵

"1. Türk kitlelerinin Rum kesimlerine doğru gösteriye girişi, Rum dükkânlarının ateşe verilerek tahrip edilmesi ve Rumların öldürülmesi.

2. Türk yardımcı polisler veya bunların muhafazası altında genç Türklerin Rum mallarını tahrip etmek amacıyla özellikle gece saldırıları yapmaları.

Alınacak savunma tedbirleri:

i) Yukarıdaki 1. durumda yapılacak savunma, Türk kitleleri tarafından takip edilecek yol üzerindeki önemli noktaları ele geçirmek ve yağmacılara bombalarla saldırmaktır. Bu noktaların tespit edilmesi ve ele geçirilmesi için aşağıdaki hususlar göz önüne alınmalıdır:

a. Bu noktalar aynı yol üzerinde ve yolun seviyesinde değil, yüksek yerlerde, evlerin veya ev teraslarının üzerinde bulunmalıdır. Çünkü evler üzerinden bomba atmak daha salim ve daha kolaydır. Hâlbuki yol üzerinde bu imkânlar azalmaktadır.

b. Mümkün olması halinde takip edilecek yolun başlangıcında bulunulmalı ve kalabalığa Rum kesimine girmesi müsaade edilmemelidir.

c. EOKA'cılar dar ve genellikle yağmacıların kaçmasının zor olduğu yerlerde durmalı ve bu şekilde yağmacıları bozguna uğratarak şaşkına çevirmelidir.

d. EOKA'cılar yol boyunca derinlere kadar yerleştirilmeli ve genellikle 5-6 noktada bulundurulmalıdırlar. Yollarda hiçbir Rum bulunmaması daha iyidir. Bomba atılması için yollar boş olmalıdır. Yukarıdaki esaslara istinaden her bölge bir inceleme yaparak bana sunulmalıdır.

ii) İncelemede, şunlar göz önünde bulundurulmalıdır:

a- Türk kitlelerinin takip edeceği muhtemel yön

b- Saldırı için tutulacak noktalar

c- Bölgenin sunması muhtemel teklifler

2) İkinci durumun (Türk yardımcı polislerin geceleri saldırıya geçmesi) tarafımızdan başarıyla karşılanması mümkün değildir. Çünkü geceleri sokağa çıkma yasağı vardır ve serbestçe dolaşan küçük yardımcı polis grupları şüphe

⁴⁰İsmail Tansu (1996). Kıbrıs Mücadelesinde TMT", *Kıbrıs Mektubu*, Ankara, Kasım 1996, Cilt 9, No.7, s. 8-9.

⁴¹İsmail Tansu (1996). s. 10.

⁴²Filiz Besim (2009). *Yeni Düzen*, 3 Şubat 2009.

⁴³Kemal Sahilboylu'nun da belirttiği üzere söz konusu polis teşkilatına giren Kıbrıs Türklere daha sonra TMT'ye katılmalarıyla beraber askeri bağlamda çok fazla eğitime ihtiyaçları olmaz. Ancak daha profesyonelce faaliyet gösteren TMT içerisinde görev dağılımlarının farklılığı, yer altı faaliyetlerinin kendine has özellikleri ve moral-motivasyon manasında eğitimler yine de devam eder. Kemal Sahilboylu ile 15 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

⁴⁴Hüseyin Feridun Tilki ile 15 Kasım 2013 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

⁴⁵Grivas (1972). s.10-14.

⁴⁶Rauf R. Denkaş'tan aktaran Aydın Akkurt (1998). *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve Yorgacis'in Casustaları*, İstanbul, s.18-19.

uyandırmaz. En iyi güvenlik, dükkâncıların özel bir dükkân muhafaza birliği kurmasıdır. Bu nedenle hükümete müracaat edilmeli ve hükümetin buna müsaade etmemesi halinde dükkânlara yapılan zarardan kendisinin sorumlu tutulacağı ihtar edilmelidir. Bu çabaların sonuçları en erken bir zamanda bana bildirilmelidir. Planlar tarafımdan onaylandıktan sonra uygulanacaktır.”

TMT Örgütlenmesi ve İstihbarat Çalışmaları

Bu dönemi Rauf R. Denктаş ise “...Tehditlerle öldürmeler sonucu özellikle Rum polisler etkisizleştirilirken birçok Rum polis de EOKA’ya katılmıştı. EOKA polis örgütü içinde güçlü ve etkili bir istihbarat ağı oluşturmuştu. Bizim ise istihbarat kaynaklarımız yok denecek kadar azdı...”⁴⁶ diyerek aktaracaktır. Bu dönemde özellikle EOKA için çalıştığı ve çift taraflı faaliyet gösterdiği ileri sürülen bir Kıbrıslı Türk söz konusudur. O dönemde adadaki İngiliz polis teşkilatı içinde istihbarat faaliyetleriyle ilgili olarak Bnb. Mc’Owen’in yanında çalışmakta olan Çavuş Selim Mustafa, Ağustos 1959 döneminde Lefkoşa’nın Türk tarafında bir benzin istasyonunda öldürülür.⁴⁷ Special Branch denilen özel birimde sorgulayıcı olarak görev yapan Selim Mustafa’nın kendi adamları olduğunu ileri sürenlerden birisi de bizzat Grivas’ın kendisidir.⁴⁸

28 Şubat 1959 günü KEM şirketinin sahiplerinden Leonidas Markides kendisini telefonla arayan ve bir konuda yardımına ihtiyaç duyulduğunu belirten Wilson isimli bir İngiliz polis görevlisine randevu verir. Aynı gün saat 11.30 sıralarında yanında bir başka İngiliz’le beraber Markides’i ziyaret eden Wilson bu arada çantasında bulunan ve üzerinde “Çok Gizli” ibaresi bulunan büyük bir zarfı masanın altına düşürür. Ziyareti gerçekleştiren iki İngiliz ise Sokratis Iliades’le ilgili bir soruşturma yapmaktadırlar. Grivas hatıralarında bu belgelerin sahte olduğunu belirtirken, Selim Mustafa da “Bunlar Special Branch’ın hakiki kâğıtları değil. İmza da benim değil. Evet, benim imzama benziyor; ancak ben atmadım. Sahtedir. Belki de bir yerlerden imzama kesip fotokopisini çıkarmış olabilirler”⁴⁹

⁴⁷Druşotis (2005). s. 292.

⁴⁸Druşotis (2005)., s. 293.

⁴⁹Druşotis (2005). s. 294.

⁵⁰Druşotis (2005). s. 295.

⁵¹TMT Mağusa Sancağı mensubu Mert kod isimli Petek Beyi Necmi Gençay ile 27 Temmuz 2005 tarihinde Gazi Mağusa’da yapılan görüşme.

⁵²Erdoğan Tilki ile 15 Ağustos 2000 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme

⁵³Ahmet Tolgay (1996). *Şahinler Yılı*, Lefkoşa: KTMD Yay., s. 34.

⁵⁴TMT Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

⁵⁵TMT Mağusa bölge sorumlusu Necati Kovanbey’den aktaran (2001). Sancaktan Gaziliğe Mağusa, Gazi Mağusa, Mücahit Komutanları Derneği Yay., No. 1, Şubat 2001s. 25.

⁵⁶Rauf R. Denктаş’tan aktaran Erten Kasimoğlu (1986). *Eski Günler Eski Defterler*, Lefkoşa, s. 87.

⁵⁷Gayri nizami harp çerçevesinde istihbarat “hasım, çevre halkının süküt duvarlarıyla çevrili olduğu halde gerillacı her zaman için bölgeler arasında ve yabancı kontrolü altında bulunan topraklarda dolaşan dost ve akrabalarından bilgi toplayabilir. Gerillacı için düşman hakkında her vasıttan ve her fırsattan istifade ederek geniş istihbarat yapmak, en sıkı istihbarata karşı koymak tedbirleri ile düşmana hiçbir haber sızdırmamak önemlidir. Uydurma haberlerle doğruyu birbirinden ayırt edebilmelidir. İstihbarat işlerinde kadınlardan faydalanılmalıdır. Gerillacılar barındıkları yerler hakkında düşmanın ele geçirdiği gerilla elemanlarından veya halktan bilgi alması ihtimaline karşı sık sık yer değiştirirler. Gerilla harekâtında en emin haberleşme vasıtası habercilerdir. Haberci sayısı arttıkça tehlike artar. Habercilerin ele geçmesi ihtimaline karşı ağızdan gönderilen haberler daha emniyetlidir. Mafafih ağızdan gönderilen haberlerin

der. Oysa o dönem fotokopi teknolojisinin söz konusu olmadığı bir dönemdir. Selim Mustafa'nın öldürülmesinde kullanılan silahın daha önce altı Kıbrıslı Rum'un öldürülmesinde de kullanıldığı daha sonra ortaya çıkacaktır.⁵⁰ TMT ise EOKA'nın aksine yanlış işler yaptığını öğrendiği kişileri öncelikle uyarma ve ikaz etme yolunu seçer.⁵¹ TMT'ye alınanların kabul ettikleri en önemli ve hayati özellik "Bilgi bizimle kalacak, saklanacak ve ölünce bizimle öbür dünyaya gidecek. Kısaca teşkilatla ilgili bilgiler teneshire kadar içimizde saklanacaktır."⁵² şeklindedir. Çünkü bir TMT üyesi için "tek şeref arkada mezar taşı bile bırakmamaktır."⁵³ Bütün silahların, gizli harekât planlarının, coğrafi bölgelerin bile gerçek isimleri yerine kodlarla tanındığı bir teşkilatta başka türlü davranılması da doğru değildir.⁵⁴ "Beşikten mezara kadar yeminli olan TMT'ciler ser verip sır vermedikleri için"⁵⁵ TMT'nin askeri manada teşkilatlanması döneminde EOKA örgütünün ne olup bitenlerden ne de Bayraktar Rıza Vuruşkan'ın kimliğinden haberi vardır. Rauf R. Denктаş da "TMT'nin Siyasi Müşaviri, günlük istihbaratı değerlendirerek karargâha veren kişi olarak"⁵⁶ merkezde istihbarat⁵⁷ faaliyetleriyle ilgili olarak görevlendirilir.⁵⁸

Alb. Rıza Vuruşkan'ın gizli karargâhı dışında gerektiği zaman TMT faaliyetleriyle ilgili olarak bazı kişilerle buluşup toplantılar yapabilmesi için ikinci bir karargâhı vardır ve bu karargâh Rauf R. Denктаş'ın da belirttiği üzere Lefkoşa, Arasta'da ticaretle uğraşan Hazım Remzi'nin⁵⁹ dükkânıdır.⁶⁰

"Hazım Remzi'nin mağazası bizi bütün Kıbrıs'a bağlayan istihbarat merkezi haline gelmişti. Örfi idare günlerinde burada toplanır, bütün kaza merkezleriyle temas temin ederdik. Sabahın saat beşinden altısından, ertesi gün ertesi gün saat dörde beşe kadar Hazım Remzi ile eşi Emine Hanım ve Osman Örek, Ümit Süleyman, Salim Aziz bu mağazanın müdavimleri haline gelmişti. Issız sokaklarda devriye gezen İngiliz askerleri bir arı kovana gibi dolup dolup boşalan mağazanın önünden geçerken ya Salim Aziz veya Mustafa Çoronik 'Hello Coni' diye kendilerini konuşmaya tutar, toplananların kendi aleyhlerine olmadığını gören askerler gülümseyerek giderlerdi."

Herkesin birbirini bilip tanıdığı Kıbrıs gibi küçük bir adada gizliliği sağlamak için büyük çaba harcanmış, personelin dikkatli ve özverili çalışmalarıyla bunda da

---

değişikliğe uğrayabileceği nazarı dikkate alınmalıdır. Haberleşmede kod sisteminin kullanılması emniyet sağlar. Yazılı haberler şifrelenmelidir.." olarak ifade edilir. Harp Akademileri Komutanlığı, 1968, *Gayri Nizami Harp*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, s.24–25.

⁵⁸KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

⁵⁹O dönemde Cumhuriyet gazetesinin de muhabirliğini yapan Hazım Remzi, Lefkoşa'da Halk Sineması önünde 5 Eylül 1958 günü 71 BP 31 plakalı bir İngiliz askeri aracından açılan ateşten 9 yaşındaki oğluyla yaralanmadan kurtulacaktır. Cumhuriyet, 6 Eylül 1958.

⁶⁰Rauf Denктаş (1961, 13 Ocak). 1930-1960 Yıllarında Kıbrıs Türkleri, *Nacak*, 13 Ocak 1961.

⁶¹TMT Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme

⁶²5 TMT Mağusa Sancağı mensubu Mert kod isimli Necmi Gençay ile 27 Temmuz 2005 tarihinde Gazi Mağusa'da yapılan görüşme.

⁶³Tuğrul Hilmi Berkay'dan aktaran Ulaş Barış, *Kıbrıs Postası*, 31 Ağustos 2015

⁶⁴Murad Hüsnü Özad (2002). *Baf ve Mücadele Yıllarım*, İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yay., Temmuz, s. 5

⁶⁵TMT Mağusa Sancağı mensubu Mert kod isimli Necmi Gençay ile 27 Temmuz 2005 tarihinde Gazi Mağusa'da yapılan görüşme.

çok büyük başarı sağlar.⁶¹ Dönem içinde Türkiye’den gelen ve TMT’de Sancaktarlık görevini üstlenen personele Kıbrıs Türklerinin ve TMT mensuplarının saygı ve sevgisi tarif edilemez bir ölçüdedir ki “Sancaktara bu memlekette İkinci Atatürk veya Paşa” denilir.⁶² Bu personelle beraber gelen ve yardımcıları konumundaki üsteğmenler veya astsubaylar ise ‘Küçük Paşa’ olarak nitelendirilirler.⁶³ Teşkilata giren, yıllar boyunca her türlü fedakârlığı göstererek maddi, manevi sıkıntılara göğüs geren, yerine göre ölümlü göze alan ve bu uğurda hayatını kaybeden bu insanlar aslında hep birer isimsiz kahramandır. TMT mensubu herkes farklı birimlerde çalışıyor olsalar dahi istihbarat konusunda her türlü ortamdan istifade etmenin de yollarını bulurlar.⁶⁴

“... Ben 1 Ağustos 1958 tarihinden 20 Aralık 1963 tarihine kadar TMT’de hizmet yaptım. 21 Aralık 1963’ten 20 Temmuz 1974’e kadar Sancaktarlık koordinatörü olarak mücahitlik hizmeti yaptım. Köylere silah ve cephaneye taşımak, Sancaktarın emirlerini köy, bölge ve tabur komutanlarına tebliğ etmek ve Sancaktarla komutanlar arasındaki koordineyi sağlamak, Rumların askeri durumları, stratejik mevzileri, silah ve tahkimatları hakkında bilgi ve istihbarat toplamak görevlerim arasında idi...”

İstihbarat konusunda ilgili birimler ve personel aracılığıyla yapılan çalışmalar gerek personel temini gerekse silahlanma, haberleşme ve eğitim konularında olsa da esas istihbarat çalışmaları ağırlıklı olarak EOKA’ya ve Rumlara yönelik olarak yapılır. EOKA’nın ve Rumların askeri gücü, silah mevcudu, cephanelikleri, eğitim alanları, personel durumu, hastane, cephanelik, karargâh, askeri garnizonlar gibi hassas bölgeler de ayrıca devamlı mercek altına alınan, krokileri çıkartılan, mümkünse fotoğraflanan yerler arasındadır.⁶⁵ TMT’nin verdiği hürriyet mücadelesinde başarılı olmasının sırrı mütevazı, ortada görünmekten hoşlanmayan, yaptığı görevle ilgili olarak uluorta konuşup kendisini, ailesini ve Kıbrıs Türk toplumunu tehlikeye atmayan, kendisine verilen görevi layıkıyla yerine getirip sessizce yeni görevler verilmesini bekleyen bu insanlarda gizlidir.⁶⁶ Bununla beraber istihbarata karşı

⁶⁶İstihbarat çalışmaları sırasında zaman zaman beklenmeyen garip durumlarla da karşılaşılır; “TMT tarafından Küçükaymaklı’daki bir Rum kahvesinde geçen olayları takip etmek üzere görevlendirildim. Her gün kahveye gider, Rumlarla tavla oynardım. 3–4 ay boyunca orada görev yaptım. Bir gün papaz yanıma yaklaştı ve ‘Beyefendi siz Rumları çok seversiniz. Her gün kahvemize gel tavla oynarsınız. Size bir teklifim olacak. Seni bir Rum kızıyla evlendirmeyi düşünürüm. Düşün taşın, bana cevabını bildir. Sana ev, bahçe vereceğiz, sermaye koyup ticaret yaptıracağız.’ dedi. Ben bu teklifi aldıktan sonra içeriye bildirdim ve beni oradan derhal geri aldılar...” Ahmet Mehmet’ten aktaran Ahmet Billuroğlu (Yayına Hazırlayan) (2008). *Bellekten Süzülenler*, Lefkoşa: Türk Maarif Koleji Yayınları, Haziran 2008, s. 15

⁶⁷KTMA, TMT Arşivi. Dosya. No. 1188/37 ve 298/007.

⁶⁸Erdoğan Tilki ile 15 Ağustos 2000 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

⁶⁹İsmail Bozkurt’tan aktaran Mete Tümerkan, *Haber Kıbrıs*, 5 Aralık 2011.

⁷⁰TMT Lefkoşa Sancağı mensubu Erdoğan Tilki ile 10 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

⁷¹TMT Limasol Sancağı mensubu Aydın Aygün ile 20 Ağustos 2004 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.

⁷²KTMA, TMT Arşivi. Dosya. No. 1188/37 ve 298/007.

⁷³Kaçma ve Kurtulma “dost askeri personel ve diğer seçilmiş dost veya önemli düşman şahsiyetlerinin düşman kontrolündeki bölgelerden dost bölgelere kaçırılmasını hedef tutar. Bunun gayesi azami sayıda askeri personelin dost kontrolüne geçmesini sağlamak, ilim adamları ve siyasi liderler gibi önemli şahısları serbestliğe kavuşturmadır. Muayyen seçilmiş personelin düşman işgalindeki bölgelere sızdırılması veya buradan kaçırılması gayri nizami harbin tamamlayıcı bir kısmını teşkil eder. Bununla beraber kaçma ve kurtulma mekanizması gerilla kuvvetlerinin bağımsız bir unsuru olarak da teşkil

koyma kapsamında yanlış yapanlar veya yanlış yaptığını bilemeyenler de teşkilatın gizliliğini koruma bağlamında kontrol altında tutulurlar ve bu kişiler teşkilat dışına çıkartılarak, aktif görevden alınarak, ikaz edilmek suretiyle ve farkına varamadığı yanlışlıkları göstermek suretiyle ikaz edilerek EOKA'ya ve İngiliz idaresine bilgi akışının önüne geçilir.⁶⁷ TMT'nin Eskişehir (Lefkoşa) Sancağı'nda görev yapan TMT üyesi Erdoğan Tilki bu konuda şunları söylüyor:⁶⁸

"Teşkilatın en büyük özelliği ve şiarı şöyle özetlenebilir; Şüpheye yer yok. Suça yer yok. Şahide yer yok. Temel dayanağı gizlilik, güven ve vatan sevgisi olan TMTde değişik kademelerde değişik görevler üstlenen insanlar bunu çevresinden, ailesinden, eşinden, çocuklarından, iş hayatındaki arkadaşlarından bile gizlemiş ve bunun ortaya çıkmaması için azami gayreti göstermişlerdir."

TMT'nin Geçitkale Kovanbeyi İsmail Bozkurt da o dönem TMT mensuplarının uymak zorunda oldukları kurallarla ilgili olarak "... üye olunmazdı. TMT gizli bir örgüttü ve gizli olması gerekirdi ve başka türlü başarılı olamazdı. İzlerdi sizi ve başarılı bulursa size yaklaşır ve teklifte bulunurdu. 'Evet' dediğiniz anda süreç başlardı ve içine girerdiniz. O andan itibaren üç maymunlar, görmeyecek, duymayacak ve konuşmayacaksınız. Kabul etmezseniz aynı şekilde uyarılırdınız. 'Gelme istemeyene saygı duyuyoruz ama bu konuştuğlarımızı unut.' denirdi. Bu da gayet doğaldı..."⁶⁹ der. TMT'nin kendi içinde birimler bazında yaptığı eğitimlerde de silah atış eğitimi hariç, silahın kurulması, bozulması, ayrıca özellikle haber alma, istihbarat ve istihbarata karşı koyma, pusu, baskın, savunma ve köy savunmalarıyla ilgili planlar öğretilir⁷⁰ ve TMT'nin ilk ve en temel prensibi olan ketumiyet ve gizlilik çerçevesinde izci kamplarında özellikle istihbarat ve İKK kapsamında eğitimler aralıksız olarak devam eder.⁷¹ TMTde görev yapan personel ayrıca "Personel, Gizli Harekât Tekniği, Pusu, Baskın,⁷² Sabotaj ve Silahlar, Atış, Yanaşık Düzen, Kaçma ve Kurtulma,⁷³ Kamufyaj, Haberleşme, Sır saklama, İstihbarat ve İstihbarata Karşı Koyma, Hedeflere Yaklaşma ve Hedeflerden Uzaklaşma" konusunda da eğitime tabii tutulur.⁷⁴ Gizli harekât tekniği çerçevesinde ada içerisinde çeşitli kamplarda eğitime gelen TMT mensuplarına verilen bazı dersler şu şekildedir:⁷⁵

1. Düşman Ateşinden Korunmak

(a) Yatma çukuru. (b) Diz çukuru (c) Boy çukuru.

2. Düşman Gözetlemesinden Gizlenmek

Biz düşmanı daima göreceğiz fakat düşman bizi görmeyecek. Odalarda,

---

edebilir. Nükleer muharebe sahasındaki dağınıklık ve perişanlık kaçma ve kurtulmayı kolaylaştırabilir. Kaçma ve kurtulma tekniği; Evvela kaçılan mahalden mümkün olduğu kadar süratle uzaklaşmalıdır. Planlı olarak kaçmalı, kafa ve sağduyu kullanılmalıdır. İmkân bulur bulmaz oturmalı, içinde bulunulan durum düşünülmemeli ve eğitimde öğretilmiş olanlar hatırlanmalıdır. Pusula, harita, güneş veya teşhis edilebilen bir arazi işareti kullanılarak mümkün olduğu kadar doğru bir şekilde yön tayin edilmeli, uzaklaşmaya devam edilmelidir..." Harp Akademileri Komutanlığı (1968), *Gayri Nizami Harp*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, s.27

⁷⁴TMT Lefkoşa Sancağı Kovanbeyi merhum Nevzat Uzunoğlu ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

⁷⁵KTMA, TMT Arşivi, Dosya No. 1188/37 ve 298/007

mağaralarda gizlenirken daima karanlığı tercih edeceğiz. Atış yaparken vücudun çok az bir kısmını düşmana göstermeliyiz. Kamufraj; Kendimizi bulduğumuz yere veya civara uydurmak sanatıdır.

3. Hareket

Zafer düşmanın tepesine inmekle kazanılır. Hareket halinde sessiz olmalı (sıçrama, sürünme, emekleme, koşma). Tarlalarda bağlama altlarından gidilir. Ekili tarlalarda zikzak hareket edilir. Yollardan geçerken köprülerden istifade edilir. Ormanlarda kuşlar bizi ele verir. Ürkütmemek lazımdır. Hareket esnasında meskûn yerlere girme, dolaş. Mecbur olunursa ara tara. Uygun zamanlarda geç ve yine dere kenarına atla. Uçak geçerken, araba geçerken sestten istifade ederek geç. İstikamet; Yolu şaşırıldığında otur ve kendini toplayarak geçtiğin yerleri hatırla veya geldiğin yerden biraz geri dön ve tekrar devam et. Bütün bu ahvallerde heyecanlanmamak lazımdır.

Gözetleme

Harekâtın planlanmasına yardım eden bilgileri toplamak için belli bir arazi parçası üzerinde yapılan faaliyetlerdir. (Derin derin sigara içme, derin nefes alma, öksürme, beyaz mendil ile ter silme gibi ehemmiyetsiz görünen olaylar kıymetlendirildiğinde gizleme disiplini olmadığı anlaşılır.)

Gözetleme Nerelerde Yapılmalı?

1. Bir örtü gerisinden yapılmalı.
2. Gözetleme, örtülerin gölge düşen tarafından yapılmalı. (Gölge hareket ettikçe içine kayarız.) Ufka siluet, zemine gölge düşürmemiz.
4. Gözetleme esnasında parlayan şeyleri açıkta bırakmayın. Lüzumsuz hareket etmeyin.
6. Gözetleme noktaları belirli yerlere yakın olmamalı yani dikkat çekmemeli.

Gözetleme Yeri Nasıl Seçilir

1. Düşmana mümkün olduğu kadar uzak (görme, haber verme, tedbir alma)
2. Gözetleme yerinin önünde görüşü körletecek bir mânia olmamalı.
3. Gözetleme yeri hava ve kara gözetlemesine karşı gizli olmalı.
4. Gözcüye gözetleyeceği bölgedeki önemli noktalar önceden belirtilmeli (Gündüz yüksekte, gece vadide) Görülenler rapor halinde bildirilir. Gönderilecek haberler tam, doğru, özet, açık yazılmalı.

Haberler iki şekilde olur:

- a. Ağızdan – Şifahi. b. Yazılı – Raporla.

Ağızdan Nasıl Olur?

1. Kısa ve ezberlenmesi kolay ise.
2. Acele gitmesi lazımsa.
3. Düşmanla temas halinde bir durum varsa. Haberler zamanında ulaştırıldığında kıymeti artar. Zamanında ulaşmayan haberlerin kıymeti sıfırdır. Ne kadar çabuk ulaşırsa kıymeti de o nispette artar.

Bazı Haberler Niçin Ağızdan Ulaşır?

Çabukluk temin eder. Zaman kazandırır. Düşmanın eline geçmez. Karşılıklı olur ve cevap almayı mümkün kılar. Çok mühim haberler yazılı olarak gönderilir ve icap ederse kroki ve harita, düşmandan elde edilen izler ek olarak gönderilir. Haberler ekseriyetle merkeze haberciler (kuryeler) vasıtasıyla ulaştırılır.

Bir kuryede aranacak evsaf; Zeki ve anlayışlı olmalı. Unutkan olmamalı. Çevik olmalı. İçkici olmamalı. Ekseriya haberciler mühim bir evrak taşıdıklarında iki kişiden teşkil edilir ve ayrı ayrı yollardan seyahat ederler ve evrakları sol iç cepte muhafaza ederler. Haberci dönerken aynı yolu takip etmez. Haberciyi gönderen ona takip edeceği yolu tarif eder. Çıkış saati, ulaşma saati, cevap getirip getirmeyeceği bildirilir. Haberci görülürse veya takip edilirse evrakları a. Yırtar. b. Yakar. c. Yutar. d. Gömer.

Keşif Nedir

Muharebe sahasında düşman ve arazi hakkında bilgi toplama gayretidir. Keşif kolları düşman içerisine giren bir gözetleyiciden başka bir şey değildir.

Keşif Kolu

a. Savaşmazlar. Bizim aramızla düşman arasında keşif yaparlar.
b. Yalnız canını kurtarmak için ateş eder ve çekilir. Keşif kolu üç ila on kişi arasında değişir ve bir kumandanı vardır. Bunları ses veya işaretlerle idare eder (Taş vurma, taş atma, el işaretleri, sessiz konuşma). Keşif kolları hiçbir zaman meskün yerlere girmez.

Toplanma Noktaları

Düşman tesiri ile veya vazife icabı keşif kolu dağıldığı zaman toplandıkları yerdir. Gidiş ve dönüş yolu yakınlarında toplanma noktaları önceden tespit edilir. Keşif kolu bir gözetleme noktasına doğru ilerler ve duruşlarda emniyet alınır. Keşif kolu şu anlarda durur:

1- Gözetlemek; 2- Soluk almak; 3- Yemek almak için; 4- Emir vermek için (Bazen) Keşif koluna parola ve işaretlerle beraber saat kaçta çıkarak saat kaçta dönecekleri emredilir. Düşmanın kuvveti, tertibi, teşkilatı, mevki ve hareketi hakkında bilinen bilgiler hakkında keşif koluna bilgi verilir. Örtüler, maniler, yarmalar, düşmana yaklaşma ve gözetleme sahaları, ateş sahaları hakkında bilgi istenir.

Keşif Komutanının Son Emri

1- Biz 5 numaralı keşif koluyuz. 2- Karatepe'yi keşfedeceğiz. 3- Yolu tarif edecek. 4- Sivritepe'ye vardığımızda ben Ali ile Kördemen yolunu keşfe çıkacağım. Sen biz dönmezsek keşfe devam et. Son toplanma yerine vardığınızda biz gelmezsek siz

⁷⁶Cumhur Evcil (2014). *Kıbrıs'ta Zafer ve 40. Yıl*: İstanbul: Kastaş Yayınları, s. 117.

⁷⁷Kıbrıs Türkleri bugün bile çalışmak ifadesi yerine işlemek kelimesini kullanmayı tercih ederler.

⁷⁸TMT Mağusa Sancağı mensubu Mert kod isimli Necmi Gençay ile 27 Temmuz 2005 tarihinde Gazi Mağusa'da yapılan görüşme.

⁷⁹KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

⁸⁰TMT Mağusa Sancağı mensubu Mert kod isimli Necmi Gençay ile 27 Temmuz 2005 tarihinde Gazi Mağusa'da yapılan görüşme.

kovana döner ve raporunuzu verirsiniz. 5- Parola Ateş, işareti Güneş'tir."

Teşkilata girerken edilen yemine bağlı kalarak hiç kimseye hiçbir şey söylemeyen TMT mensubu bazen günlerce evine uğramaz, nereye gittiğini, ne iş yaptığını, nerede olduğunu hiç kimseye söylemeden görevini yapar. TMT'de görev alanlar gündüz normal işlerini, geceleri de teşkilatın işlerini veya eylemlerini gerçekleştirirler. Bu nedenle yeraltı teşkilatlarında çalışanlar "gündüz külahlı, gece silahlı" olarak tanımlanırlar.⁷⁶ TMT'de görev yapan insanlar eğer devlet hizmetinde çalışıyorlarsa sabahleyin normal iş yerlerine gitmekte ve mesai sonuna kadar "işledikten"⁷⁷ sonra da derhal ikinci görevlerine koşarlar ve TMT saflarındaki görevlerini devralırlar. Görev verilmesi ve TMT içerisinde çalışma konusunda insanlar o kadar gönülden ve fedakârane davranırlar ki kendisine nöbet görevi verilmediği düşüncesiyle intihar eden bile olur.⁷⁸ Özellikle üst yöneticiler arasındaki kişisel ilişkiler ise son derece saygılı ve belli bir çizginin üzerindedir.⁷⁹ Örneğin TMT'nin Mağusa Sancağı mensubu olan Necmi Gençay daha 18 yaşında girdiği TMT içerisinde bir yandan görev yaparken bir yandan da Mağusa'da gümrükte görev yapmaktadır. Gümrükte sıradan bir memur konumunda olan Necmi Gençay doğal olarak çalıştığı iş yerinde sıralı sicil amirlerine bağlı olarak görev yapmaktadır. İlginç olan ise gündüz mesai saatlerinde Necmi Gençay'ın amiri ve müdürü konumunda olan kişinin TMT çerçevesinde onun emrinde görev yapıyor olmasıdır.⁸⁰

"Benim gümrükteki amirim gümrük muaviniydi ve TMT'de benim emrimde er olarak görev yapıyordu. Ancak sabah işe gittiğimde beni hiç tanımiyor, ben ona bir gece evvel emirler vermişim ve o da şıkır şıkır şıkır yapar; ancak emirleri kimden aldığını bilmez. Fakat ben de ona sabahleyin 'Ustam, Amirim' diye hitap ederim. Mesela Necati Salih, sonradan Belediye Başkanı da oldu ve benim emrimde görev yapardı. Böyle görev yapardık ve kendisine özel görev verdiğimizde hiç bunları kimden emir aldığını bilmez ve emri yerine getirirdi. Ben Petek Beyi, Sarı Petek Beyi olarak görev yapıyordum ve Sarı Petek daha çok istihbarat işleriyle ilgilenirdi. Bu kadar sıkı bir çalışma şeklimiz vardı."

Sıradan bir yeraltı teşkilatı için veya sıradan bir insan için hakikaten anlaşılması çok güç ve neredeyse imkânsız olan bu durum TMT içerisinde son derece normal ve olağandır ve Kıbrıs adasında Kıbrıs Türklerinin can, mal ve namuslarını korumaya yönelik olarak görev yapan bu insanlar görev bilinci içerisinde TMT'de

⁸¹Merhum Ahmet Oğuz Kotoğlu ile 16 Mart 2006 tarihinde yapılan görüşme.

⁸²Elmas teknesinin üç kişilik mürettebatından birisi olan Reşat Yavuz, 1932 yılında Ordu'nun Perşembe ilçesine bağlı bugün Medreseönü olarak bilinen Doğanlı köyünde dünyaya gelmiştir. Teknenin diğer mürettebatı Ahmet Oğuz Kotoğlu gibi o da 1932 doğumludur ve enteresan bir tesadüf olarak Ahmet Oğuz Kotoğlu ile o da Kore'de görev yapmıştır. İlkokul eğitimini Medreseönü köyünde tamamlayan Reşat Yavuz Kaptan askerlik görevine başlayınca kadar en büyük tutkusu ve merakı olan balıkçılık ve denizcilikle alakadar olur. Askerlik görevini Kore'de özel bir birlikte tamamladıktan sonra Kore Gazisi olarak yurda döner ve İstanbul'da bir balıkçı motorunda kaptan olarak görev yapmağa başlar. Cesur, atılgan, kararlı ve son derece ketum kişiliği yanında vatanseverliği ile de ön plana çıkar ve Reşat Kaptan olarak denizcilikte adından söz ettirmeğe başlar. Ahmet Oğuz Kotoğlu ile 20 Aralık 2008 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

⁸³Rauf Denктаş (1975). *Türk Mukavemet Teşkilatı, Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul, s. 160-161.

⁸⁴Evcil (2014). s. 118.

görev aldıkları andan itibaren sosyal hayattaki konumlarını ikinci plana itmekte ve tamamen unutmaktadırlar. Öte yandan Türkiye'de işlerin yürüyebilmesi için girişilen faaliyetler sırasında özellikle bazı bürokratik engellemelerle karşılaşılır. Her ne kadar üst seviyede devlet kademelerinde "bilmesi gerektiği kadar" prensibine bağlı olarak bazı bilgiler verilmiş olmasına rağmen yine de nasıl bir faaliyet yapıldığı konusunda bilgi veremediğinden zaman zaman "Elmas" teknesinin Antalya limanında demirliyen polis tarafından aranmak istenmesi gibi bazı problemler ortaya çıkar. Bununla beraber yine de üst düzey devlet kademelerinden gelen destekle bu problemlerin üstesinden gelinir.⁸¹

"... Kıbrıs'a yaptığımız bir sefer sonrasında cephaneyi Girne'de boşaltırken fark ettik ki teknenin kış tarafında bir delik var. Teknenin alt tarafı yük boşaltırken kayaya vurduğundan yara almış. Tekne su alıyor. Reşat⁸² rahmetli derhal suya atladı, o yarayı kapatmaya çalıştı. Şamandıralarımız falan vardı. Bir şekilde uğraşıp bu yarayı geçici olarak kapattık ve geriye döndük. Daha sonra Ankara'dan 'akuple motopomp' istedik bu sıkıntıyı giderebilmek için. Mersin'deki Seferberlik Başkanı Nazmi Yatman bizim nereye çıkacağımızı tahmin ettiğinden geldi bizi buldu ve biz de tekneyi bu arada Mersin'e getirdik. Devlet Demiryolları bizim tekneyi kızağa çekmek istemedi. Bunun üzerine ben de derhal Daniş Paşa'yı aradım. O da DDY Genel Müdürünü aradı meseleyi halledebilmek için. Bu arada Mersin'deki müdür bana bayağı hakaretler etti. Ankara'dan uyarılınca da bana kapıcısını gönderdi, işte benim çoluk çocuğum var gibisinden. Biz de tekneyi götürüp kızağa çektirdik ve orada tamir ettirdik ..."

TMT'de adsız gönüllüler ve adsız kahramanlar vardır. Bu manada TMT'nin kendilerine emri gayet açık ve kesindir. "Tanımak yok birbirinizi. Gör, duy, konuşma. Bu sır burada kalsın. Sırrı koruyamaz da açıklarsan, öğrenir Rum polisleri. O zaman sen de yaşayamazsın". "Bunun içindir ki, başarıların, yapılanların bir tarihçesi yoktur. Adsızların kendileri ve yaptıkları sadece yakınları tarafından bilinir. Geriye 'Ben de TMT'de iken şunu ve bunu yaptım.' diye öğünenlerin hikâyesi kalır. Çünkü hakiki TMT mensubu kendi kendini methetmez.⁸³

"Bu tür teşkilatlara çok güvenilir, gözü pek, teşkilatın kuruluş amacına yürekten inanmış ve kendisine verilen görevi en iyi şekilde yapabilecek kişiler alınır."⁸⁴ 'Bu adsız kahramanlar, kutsal davanın fedakâr çocukları da, zaferler dolu Türk tarihinden bugüne gelen ve geleneksel zafer sayfalarını kanları, canları, fedakârlıkları ile yazan TMT mensuplarıdır."

⁸⁵TMT Limasol Sancağı mensubu merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

⁸⁶KTMA, TMT Özel Arşivi, Dosya No. 1188/37 ve 298/007.

⁸⁷"İnce av" canlı veya cansız her türlü Rum hedef ve hareketle TMT Limasol Sancağı mensubu merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

⁸⁸KTMA, TMT Özel Arşivi, Dosya No. 1188/37 ve 298/007.

TMT bir yandan kendi içerisinde gizliliğini korumaya çalışırken, bir yandan da aynı gizlilik içerisinde personelin teşkilatın kurallarına kesinlikle ve harfiyen uyması konusunda çok büyük özen gösterir. Durum böyle olunca da Kıbrıs Türklerinin TMT'ye yaklaşımları ve katılımları son derece olumlu olur.⁸⁵ TMT mensuplarının teşkilatı bir şekilde kendi şahsi çıkarları için kullanmaları veya teşkilata zarar verecek kişisel davranışların içerisine girmelerinin her şeyden önce TMT için büyük bir tehlike ve kötü bir imaj olacağına bilincindeki komuta kademesi yanlış hareketler içerisine girenleri takibe alır ve onları uyarır.⁸⁶

“Tunçbilek, 3 Kasım 1963

Sancaktarlığa,

Gönyeli destebanı 1724 numaralı Tunçbilek arıbaşısı kovanbeyinin tasvibini almadan birinci peteğe bağlı 1739 numaralı arıya yaklaşarak ince avda⁸⁷ işbaşı yapmadığı hakkında ona ihtarda bulunmuş ve Kovanbeyinin ince avda yerine birisini vazifelendirmesi için kendisine 0.500 mil ceza kestğini söylemiştir. Böyle bir durumdan benim haberim yoktur. Aynı zamanda desteban bir müddet önce köyden kovmak istediği ve ovada makinesini yaktığı 1759 numaralı arıyı barına koymasın diye 1739 numaralı (Ballı Bar) arıya ihtar yapmıştır. Ve yine 1739'un barına gitmeleri için Lefkoşa'da ve köyde arılara propaganda yaptığını söylemiştir. Bu durum 1735 numaralı (Dr. Küçük'ün şoförü ve Ballı'nın kardeşi) arı tarafından rapor edilmiştir ve desteban aleyhinde bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Kendisini bir lider telakki eden desteban bu gibi yanlışlıklara sık sık düşmektedir. Kovanbeyinin yapacağı herhangi bir ihtar bu tip bir şahıs üzerinde tesirsiz olacağından daha üst kademenin ihtar yapması uygundur.”

Aynı şekilde kurulan Sıhhiye Komisyonu aleyhinde ileri geri konuşan bir başka TMT mensubu arı da yapılan bir toplantıyla komutanları tarafından uygun bir dille uyarılarak yaptığı davranışın hatalı olduğu kendisine izah edilir ve durum Petek Beyi tarafından Sancaktarlığa duyurulur.⁸⁸

“ Tunçbilek, 24 Kasım 1963

Sancaktarlığa,

Kovanıma bağlı Gönyeli arılarından Kasap Azmi Ahmet hakkında her gün bir şikâyet raporu almaktayım. Müteaddit defalar bu arının tutumu, köyde huzuru kaçırdığı, namuslu ve kendi halindeki köylülerine sataştığı, sövüp saydığı şeklinde raporlar yazdım ve üst kademenin bu konuda tutumunu öğrenmek istedim. Ne gibi hattihareket takınmam ve ne gibi tedbirler almam icap ettiğini sordum. Maalesef bugüne kadar bir fikir verilmedi, bir yol gösterilmedi. Son bir

⁸⁵Derviş Manizade (1975). *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul: KTKD Yay., s. 579.

⁸⁶Burası Girne'nin 3 mil doğusunda olduğundan "3 Mil" olarak adlandırılan bölgedir ve Kazafanlı (Ozanköylü) Celal Bey isimli kişiden kiralanan yazlıklardan birinde Rauf R. Denктаş ve ailesi, diğerlerinde de Osman Örek, Dr. Fazıl Küçük ailesi kalmaktadır. 1 Ağustos 1958 günü TMT'nin Kıbrıs'ta Bayraktar Ali Rıza Vuruşkan'la yaptığı ilk toplantı da burada gerçekleşmiştir.

⁸⁷Mete Tümerkan'dan aktaran *Havadis*, 8-9 Ocak 2013.

⁸⁸TMT Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme

haftadan beri Kasap Azmi hakkında:

a) Köy muhtarından, köy destebanından, IV. Petek Beyinden (Son gönderdiği iki rapor ilişiktir.)

Kasap Azmi'nin tutumunu belirten raporları sık sık almaktayım. İlişik olarak sunmayı uygun bulduğum bu raporların üst kademece behemehâl değerlendirilmesini ve yapılacak işlemlerle alınacak tedbirlerin en erken bir zamanda bana iletilmesini, aksi takdirde bu konuda doğacak herhangi vahim bir durumdan sorumluluk kabul edemeyeceğimi üzümlere bildiririm."

Öte yandan kendi gizliliğini sağlayan TMT bir yandan da düşman hakkında bilgi toplamaya devam eder. Bunu kendisiyle yapılan bir röportajda Rıza Vuruşkan şöyle ifade ediyor:⁸⁹

"Poliste iyi bir istihbaratımız vardı. Benim kişiliğim hakkında (EOKA'nın) bilgilerinin olmadığı hakkında çok kuvvetli raporlar alıyorduk. Türk polislerinden de şeylerimiz vardı tabii. Evvela, Polis Kumandanı muavini Niyazi Bey vardı. 'Bu adamdan istifade edelim.' dedik. Maalesef bu adam bize gazetelere geçmiş haberleri istihbarat gibi yutturmaya kalktı. Onunla ilişkiyi kestik. Yanımüspet bir adam değildi. (Aynikolalı) Niyazi Beysonradan Jandarma Kumandanı olmuş maalesef. 1963'te bir kenara itildi. Alındı görevinden falan. Bağlı bahçesi falan vardı. Yani olumlu bir tip değildi o. Yani bize hizmet etmedi bu adam. Bir haber getirdiyse, başka yerden de temin edebileceğimiz haberleri getirirdi. Başlangıçta ona çok bel bağlamıştık fakat faydalı olmadı maalesef. Poliste esasen en çok istifade ettiğimiz kişi İzzet Volkan isminde bir polisti. Girne'nin Liman İskelesi'nin doğusunda bir komando birliğinin komutanıydı. Ben onunla bankacı Ali Vasıf Bey vasıtasıyla, onun akrabasıydı, tanıştım. Onun karakolunun duvarına bir lüks lambası koyardık. Gelecek bot bu ışığı istikamet tutturup bize doğru yanaşır. Biz hemen Girne'nin 3 mil doğusunda⁹⁰ motorla birçok ikmal yaptık. İstihbarat konusunda Lefkoşa'da personelle direk irtibat sağlayan bizim bölge liderlerimizdi, mesela Kemal Şemi Bey."

Rıza Vuruşkan'ın silah ikmal sırasında yardımını gördüklerini belirttiği İzzet Volkan'dan başka⁹¹ yine Lefkoşa İş Bankası Lefkoşa Şubesi'nde görevli bankacı Ali Vasıf Bey'in bacanağı Zekâ Bey de Balalan bölgesinde ve Karpaz civarındaki faaliyetlerde TMT'ye yardımcı olanlardandır. Her mukavemetçi bir haber toplama elemanı olarak görev yapar ve kendilerinin fazla önemsenmemesi veya dikkatsiz davranışlarından istifa etmek suretiyle bilgi toplar:⁹²

"Devlet dairelerinde Rumlarla karışık olduğumuz için, memurlar karışık olduğu için hep karışık. Eğitim ayrıydı, ayrı okullardaydı ama memurların birlikte çalışıyor olması istihbarat faaliyetleri açısından her iki taraf için hem avantaj,

⁸⁹TMT lideri Alb. Rıza Vuruşkan'ın kızları Yasemin Vuruşkan Mesci ve Ferizet Vuruşkan ile 24 Kasım 2002 tarihinde yapılan görüşme

⁹⁰Derviş Manizade (1975). s. 579.

hem dezavantaj olarak kullanılırdı. Yani biz devlet dairelerinde müştereken çalıştığımız Rumlara karşı gayet güzel kimliğimizi koruduğumuz için, mesela 63'te olaylar patlak verdiğinde benimle beraber çalışan Rum memurlar vardı ve "Aman, Yılmaz Bey hiç aklımıza gelmeyen bir insan." dediler. Demek oluyor ki TMT kimliğini korumuştur. Nasıl korumuştur? Hiç bir zaman derebeylik yapmamıştır. Ortaya hiç çıkmamıştır. "Ben işte TMT'ciyim. Ben işte kırarım, dökerim" Hiç böyle bir hüviyeti olmamıştır. Rumlar tabii nüfus itibarıyla, ekonomi itibarıyla çoğunlukta olduğu için bana öyle geliyor ki EOKA kendini inanç yönünden gerektiğince iyi yetiştirememiştir. Çünkü Rumlar kendi aralarında parçalandılar. Onlar kendi aralarında epeyi münakaşa ediyorlardı. TMT'de böyle bir olay yoktu."

Ancak bilgi toplamak, haberleşmeyi sağlamak ve ada içerisinde Arı ekiplerine devamlı silah akışını devam ettirebilmek için herkesten istifade edilir:⁹³

"Annem (Aysel Vuruşkan) Türkiye'de hemşire çıktıktan sonra Kıbrıs'a gider ve Lefkoşa'da bir poliklinikte hemşire olarak çalışmaya başlar. Tabii sağlık personeli olduğu için görev gereği adanın dört bir yanındaki Türk köylerine de gitmektedirler. Babamla da o dönemde tanışır. Ne zaman Lefkoşa'dan uzak bir Türk köyüne gidecek olsa, Baf'a, Limasol'a, Larnaka'ya falan arabanın arkasına sağlık malzemeleri dikkatle yerleştirilir ve annelere Lefkoşa'dakiler yola çıkmadan önce 'Baf'a gidince arabanızı şu sokağa park edin, şu caddede falan dükkânın önünde bekleyin.' derler. Anneler de aynı şekilde hareket eder ve sağlık taramasına, göreve gider. Gidecekleri köye, kasabaya vardıklarında oranın ileri gelen Türkleri hemen gelip 'Siz istirahat edin. Yemeğinizi yiyin. Sonra işe başlarız.' derler. Annem yıllar sonra öğreniyor ki TMT sağlık malzemesi yüklü arabanın arkasına, uygun yerlerine silah, malzeme, diğer bölgelere ulaştırılacak şifre mesajları saklar ve hemşirelerin arabasından İngilizlerle Rum polisleri şüphelenmeyecekleri için de kontrollerden rahatlıkla geçermiş."

Kendi içerisinde istihbarat çalışmalarını tamamlayan TMT polis teşkilatı bünyesinde de aynı faaliyetlere girişir. Söz yine TMT'nin ilk Bayraktarı Rıza Vuruşkan'da:⁹⁴

"Sancaktarlar vasıtasıyla bu istihbarat konusunu yürütürdük. Kendi bölgelerindeki polis teşkilatlarıyla onlar temas ederlerdi. Sonra İzzet Volkan'la ayrıca bütün polis teşkilatını TMT'nin bir kolu olarak organize etmeye çalıştık. Ben ayrıldığım zaman bu iş epeyi ilerlemişti. Ben ayrıldıktan sonra artık zannederim şey ettiler. Hatta o kadar teferruata girişmiştik ki mesela karma karakollarda, hem Rum hem Türk polisi olan karakollarda silahlılara... Tabii karakol komutanı... Rumlar zincirle silahları birbirine bağlar, bir de kilit vurmuş. İcabında Türkler çarpmasın diye. İşte onu şey etmek için o

⁹³TMT Lefke Sancağı'nda DAL-2 olarak görev yapan Burhan Kaynak'tan aktaran M. Oğuz Yorgancıoğlu, Lefke Savunması ve Öğretmenler, Gazi Mağusa, 2008, s.19.

karakollara bir eğe bile temin ettik. Zincirleri kesip silahları almak için. Yani bizim TMT'nin kendi teşkilatına benzer bir vurucu güç olarak da bütün Türk polisini örgütlemeye başlamıştık. Bu konuda da epeyi mesafe almıştık."

İngiliz İdaresi içine kadar sızmış olan TMT'nin istihbarat birimleri özellikle Anamur'dan Erenköy'e silah sevkiyatının yapılacağı dönemlerde İngiliz sahil devriyeleri ve savaş gemilerinin rota ve güzergâhlarını öğrenip anında TMT karargâhına bildirirler ve silahların salimen adaya çıkartılmasını sağlarlar. Özellikle son dönemde bazıları tarafından ileri sürüldüğünün aksine Kıbrıs'taki İngiliz idaresinin de İngiliz hükümetinin de TMT'nin gerçek gücü konusunda ciddi bir bilgisi söz konusu değildir. EOKA teşkilatına ve adada olup biten her olaya olduğu gibi TMT üzerine de ciddi olarak eğilen İngilizler istedikleri ölçüde bilgiye hiçbir zaman ulaşamazlar. Örneğin 1958 yılında TMT mensubu oldukları iddiasıyla tutuklanan Kıbrıs Türklerinin arasında İngilizlere bilgi servisi yapacak kimselerin olmasına rağmen İngilizler bu süreçte de tatmin edici bilgilere ulaşamaz. TMT onlar için tam manasıyla bir soru işaretidir ve düşündükleri Volkan, 9 Eylül gibi mahalli bir oluşumdan başka bir şey değildir. Durum böyle olunca İngiltere'nin Türkiye'ye Kıbrıs'la daha fazla ilgilenmesi yönünde telkinde bulunması veya adada TMT faaliyetlerine, örneğin Türkiye'den adaya gizlice silah getirilmesine göz yummaları da söz konusu değildir. Pek çok defa ve farklı noktalara İngilizler tarafından baskınlar düzenlendiği ve 'yasadışı' silah ve mühimmat aranmasına rağmen herhangi bir şey bulunmadığı unutulmamalıdır.

Belki de İngilizler Hazım Remzi'nin işyeri ve *Nacak* gazetesinin bulunduğu sokakta yapılan TMT toplantılarına o sokakta onca devriyeleri ve sıkıyönetim uygulamaları olmasına rağmen tespit edememelerini veya Ozanköy (Kazafana) yakınlarında ve tam da Special Forces kampının ortasında yapılan silah sevkiyatını Türklerin bu kadar çılgın ve delice işler yapabilecekleri akıllarına gelmediği için fark edememişlerdir. Eldeki imkanların son derece kısıtlı olması, adanın küçük ve herkesin herkesi tanıdığı bir ortam olması yüzünden istihbarat çalışmalarında en üst düzey özen gösterilirken herkesten istifade edilmeye de çalışılır:⁹⁵

"... Polisten, öğretmenlerden, memurlardan, çobanlardan, bahçecilerden, postacıardan, kısacası mümkün olan herkesten istihbarat topluyorduk. Üstelik o dönemde Papaz Makarios'un bir nüfus politikası vardı. Türkleri adadan yollatmak ve buranın Türk nüfusunu azaltmak için 'Avustralya'ya tek gidiş bileti' veriyordu. İş o noktaya vardı ki yetiştiren gidiyordu. Ben de soruşturma memuru idim. Gitmek isteyenlere gitmesinler diye telkinde bulunuyordum ama her zaman muvaffak olamıyordum. Buradaki çarpışmalardan bıkan herkes kurtuluşu kaçmakta buluyordu. Evlilere onay vermemeye başladım. Gerekçem de burada kalan eş ve çocuklara yüklü miktarda ödeme yapmak gerekeceği ve bunun da devlete yük olacağı şeklindeydi. 5-600 kişinin pasaport almasını ve yurtdışına gidişini bu şekilde engelledim. Tabii bunları yaparken TMT'nin ilgili

⁹⁶Erdoğan Tilki ile 15 Ağustos 1999 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

⁹⁷Yılmaz Başkaya (2016). *TMT ve Kıbrıs Türk'ü*, Galeri Kültür Yay., Haziran, Lefkoşa, s. 128-139.

makamlarına da bilgi veriyordum...”

Aynı şekilde hassas istihbarat çalışmalarının içinde olanlardan birisi de Lefkoşa’da Erdoğan Tilki olacaktır:⁹⁶

“İstihbarat faaliyetlerinde çöpçülerden, boyacı, sıvacı, badanacı, hatta havaalanında taşımacılık yapan hamallardan istifade ettiğimiz çok olmuştur. Çöp bidonlarını karıştırmak suretiyle daha önce yırtılıp parçalanan ve imha edilen evraklardan bilgi topladığımız, hizmetçi, temizlikçi, boyacı ve badanacıların çalıştıkları yerlerden önemli bilgiler edindiğimiz olmuştur. Hatta bir keresinde havaalanındaki taşıma bandı aracılığıyla bavul içinde uçağa gönderdiğimiz bir hamal kendisine verilen talimatla uçağın ambarında başka bir bavuldan istenen bilgiyi temin etmiş ve aynı yolla geriye dönmüştür.”

TMT istihbarat birimlerinde de görev yapan Yılmaz Başkaya istihbarat konusunda yürütülen bazı faaliyetleri anılarında şu şekilde sıralamaktadır:⁹⁷

“1- 1964 Erenköy savaşlarına katılan 12. Taktik Grup Komutanlığının RMMO komutanlığına verdiği raporun bir kopyası Erenköy’deki TMT birliklerinin eline geçmişti. Önemli bir dokümandı. Rum-Yunan birliklerinin Türk Hava Kuvvetleri’nin müdahalesi sonunda %20’ye yakın personel, araç, gereç ve silah kaybına uğradığını, savaş kabiliyetlerinin yok olduğunu belirtiyordu.

2- Rumlar 1972 yılında Irak Silahlı Kuvvetleri’nce satışa çıkartılan 70 Mirage savaş uçağını 10 yıllık yedek parça ve mühimmatıyla birlikte TMT aracılığıyla Türkiye’ye satmak istediler. Arkadaşımız bu teklifi TMT’ye getiren kişiye Türkiye’nin gerektiğinde bunları Kıbrıs’ta kullanabileceğini söyledi. Bunun üzerine Rum ‘Onu zamanı gelince düşünürüz.’ cevabını vermekte bir sakınca görmedi.

3- 1973 yılında RMMO’ya dönemin son model telsizlerinden alınmıştı... Aynı telsizlerden iki adet de TMT almıştı. Rumların bundan haberi olmamış ve TMT Rumların bütün askeri konuşmalarını dinleme olanağına kavuşmuştu.

4- Bir Rum gazetesinin Makarios’un yakın çalışma arkadaşlarından biri olan yöneticisi Makarios’un düşüncelerini öğrenebileceğimiz sayfalar dolusu bilgiyi Lefkoşa Türk bölgesine gelip bize veriyordu.

5- İngiliz üslerinde kullanım dışı olan Land Rover askeri araçları açık artırma ile satılıyordu. Mücahit birliklerine araç almak için TMT adına açık artırmalara giren Türkler de vardı. Bu yolla alınan birkaç araçtan yalnızca biri Rum tarafındaki Araç kayıt Dairesi’ne kaydettirildi ve plaka alındı. Plakalı araç diğer plakasız araçlarla birlikte Türk bölgesine getirildi. Gerektiğinde bu aracın plakası sökülerek Rum kontrolünde bulunan bölgelerden geçip bir başka mücahit birliğine gidecek aynı marka, aynı model araca takılıyordu... Sonraları Rumlar durumu fark etti ve araçları almaya gidenlere bu araçları ne yapacaklarını sormaya başladılar... Kendilerine ‘Bunları burada parçalara

ayırın. Araç olarak Türk tarafına götüremezsiniz.' dendi. Çaresiz öyle yapıldı; ancak araçlar Türk tarafında yeniden kuruldu...

6- Türkiye 1963 yılından önce Kıbrıs Cumhuriyeti fuarlarına katılıyordu... Türkiye'nin fuara katılması ve TMT (silah) atölyeleri için gerekli modern torna, freze ve diğer teknik malzemeleri sergilemesi modern makine eksikliğini çözümenin yolu olarak düşünüldü ve gerçekleştirildi.

7- 20 Temmuz 1974 öncesi RMMO gizli yazışmalarını ve planlarını başkalarının eline geçmeyecek şekilde ortadan kaldırmıyordu... Rum basını RMMO'nun ve Rumlara ait bilgilerin Türklere CIA tarafından verildiğini yazıyordu... Oysa bölgedeki Türk köylülerinin neredeyse tümü gönüllü haber elemanı gibi çalışıyordu. RMMO'daki Yunan personel sayısı, ev adresleri, aile yapıları, her türlü gümrüksüz eşya istekleri, harekât ve tatbikat planları, askeri ders notları ve çıkarmaya uygun bölgelerin ateş planları düzenli olarak TMT karargahına akıyordu...

8- Adadaki ulaşımın Rumların kontrolünde olması nedeniyle zaman zaman Türk otobüs sürücülerinin bazıları Rum polis merkezlerinde alıkonulup sorgulanıyordu. Bu olayları Rum İstihbarat Teşkilatı'nın 1974 sonrası ele geçen dokümanlarından öğrendik... Bunların çevirilerinden düşmana bilgi aktaran kişilerin kimlikleri belli oluyordu. Bu kişilerin neredeyse tümü artık hayatta değildir.

9- 1971 yılında Kıbrıs'taki TC Büyükelçiliği binasında büyükelçinin çalışma odasında duvara gömülü bir dinleme cihazı bulundu... TC Büyükelçiliği olarak kullanılan bina 1960 öncesinde İngiliz İdaresi zamanında subaylar kulübüydü. Cihaz ya subaylarını izlemek için İngilizler tarafından konulmuş ya da TC Büyükelçiliğinin izlenmesi için Rumlara veya İngilizler tarafından yerleştirilmişti.

10- 1972 yılında Limasol'da görev yapan Sancaktar Yugoslavya'dan limana gelen güdümlü tanksavar roketlerinin ambalajlarını görünce bunların Rus roketleri olduğunu anladı... Yaptığımız çalışmalarla Yunanistan'ın Türkiye'den aldığı NATO mühimmatını ve MKE damgalı mermileri RMMO'ya gönderdiğini saptadık. Yani Türk mermisiyle Kıbrıs'ta Türklere vuruyorlardı...

11- Yine 1972 yılında RMMO için 5 adet zırhlı personel taşıyıcısı Mağusa limanına getirildi. Zırhlı araçların konteynerlerinde 'ağır zirai araç' yazılıydı. Mağusa limanında görev yapan TMT elemanı durumdan şüphelenerek durumu Mağusa Sancaktarlığına aktardı...

12- Filistinlilerin El-Fetih örgütü 1972'de İngiliz üslerine sabotaj için Baf'a gizlice çıkarak Yeşilova yakınlarında bir mağaraya silah ve roketler sakladılar. TMT'nin bölgedeki güçleri tabancaları, patlayıcıları ve roketatarları aynı gün saklı oldukları yerden alıp Lefkoşa'daki TMT karargahına gönderdiler..."

⁹⁸Özber Kutup'tan aktaran Mücahit Komutanları Derneği, a. g. e., s. 206.

⁹⁹Bu konuyla ilgili olarak Marko lakaplı Erdoğan Volkan, İngilizler adına çalışan Andi isimli bir Rum ve Yaşar isimli bir Türk'ten bahseder. Erdoğan Volkan'dan aktaran Hasan Demirağ, a. g. e., s. 169.

¹⁰⁰Rauf R. Denkaş (2000). *Hatıralar-Toplayış-10*. Cilt, İstanbul, Aralık, s. 293-294.

1963 Sonrası Kıbrıs ve İstihbarat Faaliyetleri

21 Aralık 1963 sonrasında da TMT'nin faaliyetleri özellikle istihbarat bağlamında devam eder. Konuyla ilgili olarak adanın her bölgesinde bütün imkânlardan istifade edilerek istihbarat toplanmaya çalışılır:⁹⁸

"... Eşimin babası ticaret yapıyordu. Ben de onun yanında ticarete başladım. Tekstil üzerine çalışıyorduk. Mallarımızı satmak için bütün adayı dolaşıyordum. Daha çok Rum ve Ermeni tüccarlara mal satıyor, Rumcam çok iyi olduğu için onlardan aldığım bilgileri hemen Mağusa Sancağı'ndaki yetkililere aktarıyordum..."

Kıbrıs Genel Valiliği'nin EOKA terörüne karşı kullanmak üzere tesis ettiği özel polis gücü komandoların faaliyetleri sırasında da bu şekilde birtakım faaliyetlerin bulunduğu görülür.⁹⁹ Ancak özellikle TMT'nin daha profesyonelce yönetilmeye başlandığı 1959 yılına kadar bu şekilde karşılıklı bilgi getirip götürülenler de faaliyette bulunmaya devam ederler:¹⁰⁰

"... Rumlar sert çıkış ve beyanatlarımın cemaat liderliği adına ve onların sözcüsü olarak yapıldığını anlamak istemiyorlar ve 'Denктаş bertaraf edilirse Türk cemaati her dediğimizi kabul edecek.' hayali içinde yaşıyorlardı. Rum idarecilerin aramızdan devşirdikleri casuslar ve ajanlar da bunu bildikleri için, kendilerine para verenlerin işitmek istedikleri haberleri uydurarak satıyorlardı. Bunlar arasında bize bağlı samimi vatanperverler vardı ve Rum tarafına naklettikleri haberleri günü gününe gelir bize de bildirirlerdi. Her iki tarafa çalışan satılmışlar ve bilmediğimiz ajanlar da arada mekik dokuyorlardı. Bunların bir kısmına ayda 50 Sterlin maaş bağlanmıştı. Cemiyet içindeki yerine göre bir ajana maaş verilmekteydi. Bir memur çift maaş alabiliyor, bir serbest meslek sahibi verdiği bir haber için 200–300 Sterline kadar para devşirebiliyordu. Bunlardan istenilen bilgi hep aynı idi; 'Denктаş ne diyor, ne yapıyor, kiminle temas ediyor?' İki taraflı çalışan bir ajan vasıtasıyla Rum idaresine 'Denктаş aleyhtar' diye bazı isimler vermiştik. Az bir zaman sonra bunlara Rum idaresince yakınlık gösterilmeye başlanmıştı. Bizim müracaatımızla yapılmayan işleri bu 'Denктаş aleyhtarları' kolaylıkla yapabiliyorlardı. Bunlar hep ayrı hikâye. Fakat benim 'istenmeyen adam' ilan edilmemin nedenleri hep bunlardır. Beni TMT'den sorumlu lider olarak izlemekteydiler. Hâlbuki talebim üzerine Türkiye'den idareciler geldikten

¹⁰¹TMT Mağusa Sancağı mensubu Mert kod isimli Petek Beyi Necmi Gençay ile 27 Temmuz 2005 tarihinde Gazi Mağusa'da yapılan görüşme.

¹⁰²Bu konuyla ilgili olarak bu araştırmanın sahibi de Kıbrıs'ta İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz ordusunda görev yapan ve "katırcılar" olarak adlandırılan Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar konusunda farklı bir çalışmanın ve araştırmanın içindeyken 2000'li yılların başlarında Girne'de görüştüğü eski bir TMT mensubundan da aşağı yukarı aynı bilgileri almıştır. İkinci Barış Harekati'nin da Ağustos 1974 sürecinde sonlanmasıyla birlikte Kıbrıs'ta Rumlardan ve Yunanlardan ele geçirilen belgeler belli yerlerde toplanmaya başlanmış ve kaba tasnifleri yapıldıktan sonra da Ankara'ya Genelkurmay Başkanlığına gönderilmiştir. İşte tam da bu aşamada mükemmel Rumca ve Yunanca bilen söz konusu eski polis memuru da bu belgelerin tasnifi ve Türkçeleştirilmesi için önce Lefkoşa'da ve ardından Ankara'da görevlendirilir. Bu kişi de tercüme ettiği belgelerde 20-25 kadar Kıbrıslı Türk'ten bahseder ve bu kişilerin çeşitli sebeplerle EOKA'ya ve Rumlara bilgi sızdığını belirtir. Başkaya (2016). s. 117.

sonra (Ağustos-Eylül 1958) bu idarecilerin her konuda yardımcısı ve destekçisi oldum..."

Bu konuyla ilgili en ciddi açıklama ise 1974 Barış Harekâtı'nın tamamlanmasının hemen ardından gelecektir:¹⁰¹

"Savaştan sonra benim öğrendiğim kadarıyla aşağı yukarı 400 tane hain çıktı buradan. 400 tane hain, bunlar Rum tarafından ödenerek, yani Rumlar ödeyerek. Bunların bir kısmının listeleri çıktı. Ama o zaman Fazıl Polat Paşa 'Artık harp bitti, kazandık bitti. Artık bunların üzerine bir sünger çekin (dedi).' Bende Rumca bilen bir yazıcım vardı benim. Hemen onu aldılar ve Ankara'ya götürdüler. Bütün Rum evraklarını tercüme ettirdiler orda bu çocuğa, Genelkurmay'da yahut da Özel Harp Dairesi'nde. Bir de alışkanlığımız vardır. Kendi adamımız olmasına rağmen 'Neredeydin, nereye gittin, ne iş yaptın, nerede görev yaptın, nerede işledin?' diye sorma alışkanlığım yoktur çünkü onu bize sormayacaksın. Bilme, ne bileyim yani aldılar götürdüler. Geldi yazıcım bana ve dedi ki 'Komutanım beni Bayraktarlıktan aradılar. Ben Ankara'ya gidiyorum.' Ne yapacaksın orada? 'Bilmem.' dedi, gitti. Ondan sonra 2-3 ay sonra geldi. Dedi ki 'Orada tercüme yapıyordum. Buradan topladıkları bütün Rumca evrakları bana tercüme ettirdiler.' dedi ve oradan 400 tane ödenekli, çünkü Rum para verirken bir de kopya imzalattırıyordu bunlara. Oradan Salamis Bay (Otel)'de işlermiş gibi çünkü Rum'un elindeydi Salamis Bay. Ordan çıktı bunların isimleri. Tabii sormadık da kimdir, kim değildir diye. Bazıları geri döndü, inkâr eden de oldu..."

Bu konuyla ilgili olarak eski TMT mensubu Yılmaz Başkaya ise daha ihtiyatlı bir sayı ortaya atar ve "Türk toplumunu satan" 20 kişiden bahseder:¹⁰²

"... 1974 sonunda ele geçirilen Rum istihbarat dosyalarından 20 kadar Türk'ün parasal ve başka çıkarlar için Türk toplumunu sattıkları öğrenildi. Verdikleri bilgiler taranınca kimlikleri ortaya çıkıyordu. TMT bu insanların bilgileri zor günlerinde Rumların tehditleri altında verdiğini değerlendirerek bir süre izlenmelerini, sakıncalı bir durumları yoksa konunun kapatılmasını emretti. Yapıcı bir karardı. Emir doğrultusunda hareket edildi..."

Bununla birlikte İngiltere'nin ABD ile müşterek kullandığı Ayios Nicholaos dinleme istasyonu ise EOKA mensuplarının olduğu kadar Kıbrıslı Türklerin de faaliyetlerini yakından takip etmektedir ve burada elde edilen bilgiler arasında İngiliz ordusundan alınan veya çalınan silahlar da bulunmaktadır. Ayios Nicholaos

¹⁰³Giorgos Georgiou'nun "British Bases in Cyprus and Signals Intelligence" yazısından aktaran <http://cryptome.org/2012/01/0060.pdf>. Erişim Tarihi 3 Nisan 2013.

¹⁰⁴Pierre Oberling (1982). *The Road To Bellapais*, New York: Columbia University Press Publication, s. 64; Harp Akademileri Komutanlığı, KKTC Cumhurbaşkanı Sayın Rauf Denktaş Tarafından Verilen Konferans; Kıbrıs Meselesinde Vizyon, İstanbul, 1994, s. 3.

¹⁰⁵Soyalp Tamçelik (1997). Türk Mukavemet Teşkilatı'nda Muhabere Sistemlerinin Özellikleri. *Journal of Cyprus Studies*, Cilt 3, Sayı 2, Mağusa, 1997, s. 127.

dinleme istasyonunun faaliyetleri konusunda ilk ifşaat İskoç araştırmacı gazeteci Duncan Campbell tarafından 18 Şubat 1977 tarihinde Onbaşı W. John-Berry ile yapılan görüşmenin ardından gelir. Onbaşı John-Berry 1966-1970 sürecinde bu istasyonda görev yapmış birisidir:¹⁰³

“...Biz Irak, Mısır, Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumların yasadışı konuşmalarından sorumluyduk. Bize GCHQ tarafından verilen özel görevlerimiz vardı... Kıbrıslı Türklerin savaştan askeri güçleri konusunda bilgi toplamak da son derece mümkündü. Ele geçirdiğimiz bilgilerin büyük bir kısmı son derece ilginç bir şekilde İngiliz askeri silahlarının Kıbrıslı Türkler tarafından yasadışı yollardan ele geçirilmesiyle ilgiliydi. Çünkü belli bir noktada bir kaçak vardı ve pek çok kişi orduya ait silahları Kıbrıslı Türklere sattıkları gerekçesiyle askeri mahkemelerde yargıldılar...”

TMT, Kanlı Noel olarak bilinen 21 Aralık 1963 günü Rumların top yekûn imhaya yönelik olarak ve Akritas Planı¹⁰⁴ çerçevesinde başlattıkları saldırı gününe kadar gizliliğini korumayı başarmıştır. Kıbrıs gibi küçük bir adada ve üstelik iki ayrı toplumun yaşadığı bir adada yürütülen faaliyetlerin başarıya ulaşması ve istenilen sonucun elde edilebilmesi için gerekli olan en önemli şart muhaberenin gizlilik prensibi dâhilinde yapılmasından geçmektedir. Özellikle EOKA'nın tedhiş faaliyetlerine karşı koyabilmek için gizlilik vazgeçilmez ön şarttır. Bunun bir sonucu olarak teşkilat içerisinde bu prensibe azami özen ve dikkat gösterilir. Bugün bile sistemin çok iyi işleminin bir sonucu olarak TMT dünyanın gizini en çok koruyan yeraltı teşkilatlarından birisidir. Faaliyetlerini çok büyük bir gizlilik içerisinde yürüten teşkilatın doktrini de bu yöndedir:¹⁰⁵

“Hem görürüm hem görmem uykudaki göz gibi. Hem dururum hem yürürüm üzengideki ayak gibi. Hem varım hem yokum gül suyundaki koku gibi. Hem susarım hem konuşurum kitaptaki yazı gibi.”

Günlük faaliyetleri çerçevesinde hayatına devam eden TMT mensubunun gördüklerini görmezlikten gelmesi ancak bütün olup bitenleri çok dikkatli bir gözle takip etmesi, hiç ilgilenmiyormuş ve konuyla ilgili hiçbir bilgisi yokmuş gibi davranması istihbarat ve istihbarata karşı koyma açısından bu ilk satırda “Hem görürüm hem görmem uykudaki göz gibi.” sözünde belirtildiği gibi gerçekleşir. 1958 yılından itibaren varlığını bütün ada sathında hissettiren ancak kendisi hiçbir zaman ortaya çıkıp deşifre olmayan TMT'nin muhabere ve istihbarat konusunda düsturu belki de “Hem varım hem yokum gül suyundaki koku gibi” ifadesinde saklıdır. EOKA tedhiş örgütünü kuran Grivas'ın da adaya gelir gelmez önemle üzerinde durduğu ancak pek de başarılı olamadığı muhabere ve istihbarat faaliyetlerinin aynı anda ve başarıyla yürütülmesi çalışması TMT'nin hanesine ilave puan olarak yazılır. EOKA'nın bu başarısızlığındaki en önemli faktörlerden birisi başlangıçta EOKA mensuplarının

¹⁰⁶Byford-Jones (1959). s. 88.

¹⁰⁷Byford-Jones (1959). s. 88.

¹⁰⁸KTMA, EOKA Bildirileri Dosyası No. 1318 ve 1319.

hepsinin birer kahraman oldukları ve eski Yunan'daki kahramanlardan bir farkları olmadığı konusunda aldatılan ve Kıbrıs adasında köle oldukları konusunda beyinleri yıkanan Kıbrıslı Rumların yavaş yavaş gerçekleri görmeye başlamasıyla beraber işler tersine dönmeye ve EOKA zor kullanarak kazandığı kamuoyu desteğini kaybetmeye başlar. Ayrıca "propaganda fabrikası olarak çalışan Atina Radyosu'nun yayımladığı yalanlarla çılgınlık noktasına varan sözde kahraman EOKA mensupları giriştikleri eylemlerde önce kendi güvenliklerini düşünmeye başladıklarından"¹⁰⁶ artık hiç kimsenin beğenisini veya takdirini kazanamazlar. Her ne kadar Grivas onları tekrar eski hallerine getirmeye çalışan umutsuz bildirimler yayımlasa da artık adadaki hiç kimse EOKA'cılarının insanları arkadan vurmalarını, tutum ve davranışlarını, tuzaklar kurarak insanları öldürmelerini, nereye attıklarını bilmeden sağa sola bombalar atmalarını tasvip etmez.¹⁰⁷ Ancak EOKA teşkilatının kurulduğu ilk günden itibaren Grivas'ın üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi propaganda ve basın-yayın kuruluşlarıyla ilişki olduğundan EOKA'cılar her fırsatta bundan azami çıkar sağlamaya yönelik girişimlere devam ederler.¹⁰⁸

Bu dönemde mücahitlere genel olarak "Kurt" denilirken, görev alanlarına göre eğitimcilere "Temizlik Kurdu", silah ikmalinde çalışanlara "Bereket Kurdu", istihbarat işlerinde çalışanlara da "Fal Kurdu" kod isimleri verilir. Daniş Karabelen Paşa'nın kod ismi "Cankurt", yardımcısı Bnb. İsmail Tansu'nun kod ismi de önce "Mücahit", daha sonra da "Doğan" şeklindedir. TMT içerisindeki kod isimlerinin zaman içerisinde ve ihtiyaçlara uygun olarak değiştirildiğine en güzel örnek 1959 yılında Rauf R. Denktaş'ın da hazır bulunduğu bir yemin töreniyle TMT üyesi olan ve Baştuğ kod ismiyle Bayraktarlık bünyesinde göreve başlayan Ahmet Niyazi'nin 1962 yılında B.K. ve Baş Kırbaç kod isimlerini kullanması, 1974 yılından itibaren kod isminin Yıldız olarak değiştirilmesidir.

Öte yandan Alb. Ali Rıza Vuruşkan sonrasında Bayraktar olarak göreve başlayan Alb. Kenan Çoygun'un adaya ilk gelişinde TMT yanında Kıbrıs Türk toplumu da darmadağın vaziyettedir ve Alb. Çoygun, EOKA yanında Kıbrıs Rumları ve ada Türklerini yakından tanıyabilmek ve acilen yapılması gerekenleri yaparak tedbirleri almak üzere kolları sıvar ve işe girişir. Lefkoşa'nın Rum mahallerinden birisinde mütevazı bir ev kiralayan Alb. Çoygun ailesinden uzak geçirdiği ilk 6 ay içinde sağlıklı gözlemler yapabilmek imkânını da bulur. Genelkurmay Başkanlığı'nda istihbarat biriminde de görev yapması, cesareti yanında inisiyatif kullanma becerisinin üst

¹⁰⁶Örneğin özellikle bazı stratejik noktalardaki karma köylerde uyguladığı taktikle EOKA'nın da Rumların da aklının karışmasına ve stratejik planlamalarının değişmesine neden olmuştur. Her gün ortalama 3-5 ekme alan bir ailenin aniden Rum bakkaldan 10 ekme almaya başlaması ve bu durumun farklı Türk köylüler tarafından tekrarlanması üzerine şüphelenmeye başlayan Rumlar durumu araştırmaya kalkınca da kaçamak cevaplar almaya başlar ve bölgede "Yörükler" olarak ifade ettikleri Türk askerinin bulunduğuna iyiden iyiye inanmaya başlarlar. Bu durum bölgedeki savunma mevzilerinin güçlendirilmesine, farklı noktalardaki askeri gücün buralara kaydırılmasına, nerede olduğunu anlayamadıkları ve hiç göremedikleri bir düşman karşısında morallerin düşmesine neden olmaktadır ve aslında böyle bir güç hiç olmamıştır.

¹¹⁰Burada daha çok siyasî, askerî, ekonomik, sosyal, ideolojik, teknolojik vb. şeyler ifade edilmek istenmiştir.

¹¹¹Çin Generali Sun Tzu *Harp Sanatı* adlı eserinde, psikolojik savaş istihbaratının önemini şöyle belirtmektedir: "Eğer kendinizi ve düşmanınızı iyi tanırsanız, yüzlerce muharebenin neticesinden korkmanıza gerek yoktur. Eğer yalnız kendinizi tanıyor, düşmanınızı tanıyorsanız, her zaferin mağlubu siz olacaksınız. Eğer hiç bir tarafı tanıyorsanız, her muharebede mağlubiyetle karşılaşacak bir budalasıdır."

düzeyde olması sonucu Kıbrıs Rumlarının psikolojisi yanında EOKA'nın da nasıl bir yeraltı örgütü olduğu konusunda sağlam bilgilere ulaştı. Kendine has özellikleri sayesinde EOKA'nın bir numaralı ismi Grivas bile onun takibinden kurtulamaz ve Alb. Çoygun adada Grivas'ı da bizzat kendisi ve adım adım takip etmek suretiyle önemli bilgilere ulaşır ve maiyetinde görev yapanlara da istihbaratın nasıl yapılması gerektiği konusunda adeta ders verir. Kıbrıs'ta görev yaptığı 1962-1967 döneminde tek bir defa bile Türkiye'ye gitmeyen ve bütün mesaisini Kıbrıs için harcayan Alb. Çoygun bir süre sonra eşini ve küçük oğlu Gültekin'i de yanına aldırır. Yeni Bayraktar'ın adada bulunduğu yaklaşık 5 yıllık süreç ise onun tam anlamıyla bir psikolojik harp uzmanı olduğunu gösteren pek çok örneklerle doludur. Kıbrıs adasını adeta bir atölye çalışması haline getiren Alb. Çoygun her seferinde geliştirdiği taktikler ve uyguladığı basit tedbirlerle moral inisiyatifin doğrudan Kıbrıs Türklerine ve TMT'ye geçmesine de büyük yardımcı olmuştur.¹⁰⁹

Özellikle 21 Aralık 1963 sonrasında Kıbrıs Türklerinin daha güvenli bölgelere kaçarak canlarını kurtarmaları ve çadır kentlerde yaşamaya başlamalarının ardından karma köylerde tek tük de olsa Kıbrıs Türkleri yaşamaktadır ve Rumlar onları da bölgeden uzaklaştırmak için ellerinden geleni yaparlar ve özellikle geceleri sağa sola rast gele ateş etmek suretiyle Kıbrıs Türklerini taciz etmeye başlarlar; ancak ertesi gün köyde yaşayan Türklerin hiçbir şey olmamış gibi davranması ve hayatlarından son derece mutlu görünmeleri ise EOKA mensuplarının kafalarını karıştırmaya yeter. TMT'nin yeni Bayraktar'ının kimliği uzun bir süre etrafta bilinmese de yaşanan bazı olaylar onun cesareti, kararlılığı, inisiyatif kullanması ve tek başına verdiği mesajlardaki inceliği daha sonra dilden dile anlatılan hikayeler haline gelecektir. Bu inisiyatif olgusu özellikle 21 Aralık 1963 Rum saldırılarına hazırlıksız yakalanan Kıbrıs Türklerini topyekûn ölümden kurtaran ana unsurlardan birisidir. EOKA'nın saldırılara başlamasının ardından RMMO ve adadaki Yunan Alayı'ndan istediği lojistik desteği almasına karşılık bu konuda KTKA tarafından TMT'ye aynı kolaylık ve yardımın gösterilmemesi, ateş emri ve silahların çanaklardan çıkarılması anlamında Türkiye'den herhangi bir emir gelmemesi üzerine çok geç olmadan müdahale edilmesi gerektiğini düşünen TMT Bayraktarı derhal çanakların açılması emrini verir ve TMT tarihinde ilk defa yeraltı faaliyetlerinden sıyrılarak cephe savaşına başlar.

TMT'nin Psikolojik Savaş İçin Uyguladığı İstihbarat Yöntemleri

İstihbarat genel anlamda 'haber alma' anlamı taşımaktadır. Bundan hareketle psikolojik savaşa yönelik yapılan istihbarat ise bir devletin, diğer devlet veya devletler üzerinde, millî menfaatlerini gerçekleştirmek üzere uyguladığı psikolojik savaşta, kullanacağı zafiyetlerin¹¹⁰ ve hassasiyetlerin tespiti, tasnifi, yorumlanması ve istihbarat haline getirilmesi şeklinde tanımlanmıştır; ancak TMT'nin Kıbrıs'ta uyguladığı psikolojik savaş istihbaratı,¹¹¹ daha çok Rum liderliğinin veya EOKA'nın etkinliğini azaltıcı yönde olduğu görülmüştür. Dolayısıyla TMT'nin psikolojik savaş

¹¹²KTMA, TMT Arşivi. Dosya. No. 1188/37 ve 298/007.

¹¹³National Archive (UK), FO.371/168967-XC14311.

¹¹⁴National Archive (UK), FO.371/168967-XC14311.

¹¹⁵National Archive (UK), FO.371/168967-XC14311.

¹¹⁶Ioannides (1991). s. 137.

¹¹⁷FO.371/168967-XC14311.

için uyguladığı istihbarat yöntemi, daha çok bu amaca yönelik olduğu tespit edilmiştir. Kaldı ki TMT'nin uygulamaya çalıştığı psikolojik savaş istihbaratı, genel istihbarattan farklı olarak EOKA'nın propagandist gruplarının fikir, davranış, heyecan ve temayüllerine ait bilgilere karşı çıkması şeklinde olmuştur. TMT'nin verdiği hürriyet mücadelesinde başarılı olmasının sırrı mütevazı, ortada görünmekten hoşlanmayan, yaptığı görevle ilgili olarak uluorta konuşup kendisini, ailesini ve Kıbrıs Türk toplumunu tehlikeye atmayan, kendisine verilen görevi layıkıyla yerine getirip sessizce yeni görevler verilmesini bekleyen bu insanlarda gizlidir. Bununla beraber istihbarata karşı koyma kapsamında yanlış yapanlar veya yanlış yaptığını bilemeyenler de teşkilatın gizliliğini koruma bağlamında kontrol altında tutulurlar ve bu kişiler teşkilat dışına çıkartılarak, aktif görevden alınarak, ikaz edilmek suretiyle ve farkına varamadığı yanlışlıkları göstermek suretiyle ikaz edilerek EOKA'ya ve İngiliz idaresine bilgi akışının önüne geçilir.¹¹² Kıbrıs'ta Rumların Türklere yönelik faaliyete geçecekleri konusunda İngilizlerin de bilgisinin bulunması sonucunda İngiltere İçişleri Bakanlığı da harekete geçer. Konuyla ilgili olarak İngiltere, adada bulunan yöneticilerini uyarır. Buna göre adada ortaya çıkan hareketlilikle ilgili olarak TMT karargâhı, bölge komutanlıklarına direktif vererek Rumlar tarafından Türklerin haklarına yönelik meydana gelebilecek herhangi bir harekete derhal karşı konulmasını emretmiştir.¹¹³ İngiliz idaresinin adada Türklere yönelik bir Rum girişi konusunda kendi birimlerini uarması 21 Aralık 1963 sürecinde adada yaşananların bazılarının ileri sürdüğü gibi kendiliğinden ortaya çıkmış kendiliğinden bir girişim olmadığını, aksine son derece planlı bir faaliyet olduğunu göstermektedir. Öte yandan İngilizlerin her ne kadar TMT konusunda bazı bilgilere sahip olsalar da pek çok konuda yetersiz kaldıkları ve bu teşkilat konusunda en azından genel bilgiye ancak 21 Aralık 1963 sonrasında TMT'nin yeraltından yerüstüne çıkarak Kıbrıs Türklerini savunmaya başladıklarında sahip oldukları görülmektedir.

Öte yandan İngilizler bu arada TMT mensuplarının cesaretleri sayesinde herhangi bir duruma karşı koyabileceklerini; ancak gerekirse Kıbrıs Türk Alayı'ndan da destek görebilecekleri, hatta bu konuda Türkiye'den de yardım sağlayacakları kanısındadırlar.¹¹⁴ İngiltere İçişleri Bakanlığı, Mayıs 1963 tarihinde muhtemel bir çatışmayla ilgili olarak adada bulunan TMT üst kademesiyle bölge komutanları, Kıbrıs Türk toplumu liderleri, ayrıca Kıbrıs Türk Alayı'nda görevli subaylarla TC Lefkoşa Büyükelçiliği görevlilerinden oluşan bir liste hazırlar.¹¹⁵ İngilizler muhtemelen TMT'nin Rum saldırılarına karşı alarm durumuna geçirildiğini tahmin

¹¹²TMT Limasol Sancağı mensubu Aydın Aygın ile 20 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

¹¹³30 Ocak 1964 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanıp Başkan Lyndon B. Johnson'a verilen rapor. Files of McGeorge Bundy, Miscellaneous Meetings, Top Secret, Johnson Library, National Security File,

¹²⁰8 Şubat 1964 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkiye'deki ABD Büyükelçiliğine gönderilen şifre telgraf. POL 23-8 Cyprus. Secret, Department of State, Central Files.

¹²¹ABD Atina Büyükelçiliği tarafından Dışişleri Bakanlığına gönderilen 10 Şubat 1964 tarihli yazı. POL 23-8 Cyprus. Secret, Department of State, Central Files.

¹²²13 Şubat 1964 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkiye'deki ABD Büyükelçiliğine gönderilen şifre telgraf. POL 23-8 Cyprus. Secret, Department of State, Central Files.

¹²³13 Şubat 1964 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanıp Başkan Lyndon B. Johnson'a verilen rapor, Files of McGeorge Bundy, Miscellaneous Meetings, Top Secret, National Security File, Johnson Library.

etmekle beraber bu konuda ellerinde pek fazla bilgi olmadığından da yakınırılar.¹¹⁶ İngilizler istedikleri türden bilgilere sahip olabilmek için TMT karargâhına veya bölge karargâhlarına sızmak gerektiğinin bilincindedirler; ancak çok sıkı, son derece sadık ve disiplinli¹¹⁷ bir örgüt olarak nitelendirdikleri TMT içine sızmak pek de kolay değildir.¹¹⁸

Türkiye bu dönemde adada katliamların devam etmesi nedeniyle son derece kaygılıdır. Öte yandan Yunanistan'da askeri çevreler ise hükümetin askerlerle diyaloga girmemesi ve Türk askerinin muhtemel bir askeri harekatta Kıbrıs'ta çok daha şanslı olacağı düşüncesi nedeniyle kaygılı bir bekleyiş içerisindeyler.¹¹⁹ Bu arada ABD ile İngiltere arasında yapılan görüşmeler sonrasında adaya NATO ülkelerinden müşterek bir askeri gücün gönderilmesi kararı da çıkar.¹²⁰ Türkiye'nin böyle bir askeri güce yönelik kaygı ve çekincelerinin olması ise ABD tarafından pek de anlaşılın bir husus değildir. ABD yönetimi NATO üyesi olmayan bir ülkeye yönelik bir NATO operasyonu ile ilgili tereddütleri ortadan kaldırmak amacıyla Kıbrıs hükümeti yanında Türkiye ve Yunanistan'la da bir irtibat merkezi kurma hazırlığındadır. Bu noktada Yunanistan ise "bölgesel entegrasyon" ve "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin özgürlüğü" üzerinde durmaktadır.¹²¹ Bununla birlikte ABD açısından Makarios ve birlikte çalıştığı Rum bakanları diplomatik temayüllerin dışına çıkmış bir durumdadırlar.¹²² Bu noktada ABD Türkiye'nin güneyinde ve özellikle Doğu Akdeniz'de bulunan NATO güçlerini geçici olarak bölgeden uzaklaştırmayı, bunun yapılamaması halinde Türkiye ile Yunanistan arasında sıcak çatışmaları engellemek amacıyla yeterli sayı ve güçte çok uluslu bir gücü adaya sevk etmeyi ve Türklerin muhtemel bir askeri hareketini engellemek ve bölgede barış ve güvenliği sağlamak amacıyla devriye dolaşmak üzere Amerikan 6. Filo'sunu görevlendirmeyi de planlamaktadır. Bu dönemde Amerikalılar Kıbrıslı Rum liderler Tasos Papadopoulos ve Glafkos Clerides'i ise fanatik olarak niteleyip Kıbrıs'ta yaşananlar ve uluslararası müdahalenin gündeme gelmesinin ardından son derece korkup dehşete kapıldığına inandıkları Makarios'un adada hala söz sahibi olup olmadığını da araştırmaktadırlar.¹²³ Makarios'un bu önerileri kabul etmeyeceği ve bir NATO gücü yerine Rusların ve Bağılantısızlar grubundaki ülkelerle bazı Afrika ve Asya ülkelerinin de dahil olacağı bir Sovyet Bloku konusunda dayatacağı yönündeki kaygılar da ABD'yi rahatsız eden unsurlar arasındadır.

ABD adada olup bitenleri yakından takip ederken Lefkoşa Büyükelçisi ise bir yandan Makarios, öte yandan adadaki askeri yetkililerle toplantı üstüne toplantı yapmakta ve Kıbrıs'ta son derece kırılğan bir havanın hüküm sürdüğü, adanın her

¹²⁴Beyaz Saray'da 12-14 Şubat 1964 tarihinde gerçekleştirilen ve İngiltere Başbakanının da katıldığı toplantı tutanağı. Department of State, Presidential Memoranda of Conversation: Lot 66 D 149.

¹²⁵14 Şubat 1964 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkiye'deki ABD Büyükelçiliğine gönderilen şifre telgraf. POL 23-8 Cyprus. Secret, Department of State, Central Files.

¹²⁶Central Intelligence Agency Directorate of Intelligence, Intelligence Memorandum; Probability of Attacks against US Troops Sent to Cyprus, 10 Şubat 1964.

¹²⁷Central Intelligence Agency Directorate of Intelligence, a.g.a.

¹²⁸Central Intelligence Agency Directorate of Intelligence, a.g.a.

¹²⁹21 Şubat 1964 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkiye'deki ABD Büyükelçiliğine gönderilen şifre telgraf. Department of State, Central Files, POL 23-8 Cyprus. Secret.

an fiili olarak ikiye ayrılacağı ve düşünülenden çok daha kötü şeyleri meydana geleceği yönünde bilgiler vermektedir. Amerikalılara göre adada 1959 Londra ve Zürih antlaşmalarına bağlı olarak garantör devletlerin adaya müdahale hakkının bulunması muhtemel bir Türk-Yunan savaşı anlamına geleceğinden bu durumu ortaya koymak suretiyle tarafları Kıbrıs'ta kalıcı barışı sağlamaya yönelik adım atmaya zorlamak da düşünülen taktikler arasındadır. Daha sonraki günlerde Makarios NATO dışında İngiltere'nin öncülüğünde kurulacak ve İsveç gibi ülkelerin de destek vereceği çok uluslu bir güce sıcak baktığını açıklar.¹²⁴ Bütün bunların dışında ABD ise hala bazı sorulara cevap aramaktadır.¹²⁵

"1- Rusya'nın adaya müdahale etmesi ihtimali karşısında ABD nasıl bir tepki gösterecektir?

2- BM'nin bu konuyla ilgili kararına Türkiye nasıl bir tepki verecektir?

3- ABD silah yerine sabır ve itidal tavsiye edecek olursa geçici de olsa barış ve istikrarı korumak amacıyla diğer taraflar bunu nasıl algılayacaktır?

4- ABD NATO çerçevesinde mevcut ve hazır durumdaki Türk askeri gücünü serbest bırakacak mıdır?

5- Kıbrıs'ta çatışmalar devam ederse İngiltere ne yapacaktır?

6- Böyle bir durumda İngiltere Türkiye'yle birlikte müdahaleye hazır mıdır?"

Bu arada ortaya çıkan bir başka husus ise adaya gönderilmesi düşünülen Amerikan askerlerinin Kıbrıslı Rumlar tarafından Kıbrıslı Türklere yönelik bir Amerikan yardımı algısı yaratacağı konusudur.¹²⁶ Amerikalılara göre Kıbrıslı Rumlar sadece Amerikan askerlerine değil, aynı şekilde adaya gönderilmesi düşünülen uluslararası herhangi bir askeri gücü de aynı şekilde algılamaktadırlar. Böyle bir durum ise özellikle "iyi silahlanmış ve komünist karşıtı" Kıbrıslı Rumlardan oluşan silahlı gücün adada kontrolü kaybetmiş durumdaki Makarios böyle bir gücün adaya gelmesine onay verse bile namlularını Amerikan askerlerine çevireceği kaygısı yaratmaktadır.¹²⁷ Bunların dışında adadaki komünist güçler de NATO şemsiyesi altında Kıbrıs'a gönderilecek askeri güç için ayrı bir tehdit oluşturacaktır. Amerikan istihbaratına göre aynı günlerde Kıbrıs'ta son dönemde iyice silahlanmış olan ve genellikle Limasol, Larnaka, Mağusa ve Lefkoşa'nın kırsal bölgelerinde yoğunlaşmış durumda yaklaşık 10.000 "sıkı" komünist bulunmaktadır ve bunların bazı örgütlenmelerini AKEL kontrol altında tutmaya çalışmaktadır.¹²⁸ Amerikan istihbaratı Kıbrıslı Türklerin yaşadıkları bölgelerde ise Amerikan askerlerinin nispeten daha güvende ve emniyette olacağını da belirtmektedir. Öte yandan Yunan devlet adamı Andreas Papandreu ise yaşanan çatışmalar sonrasında adada Rumların nezdinde Makarios'un prestij ve saygınlığı sürekli olarak azalırken Georges Grivas'ınki de bir o kadar artmaktadır ve Grivas'ın olaylara yapıcı müdahale etme zamanı da çoktan gelmiştir.¹²⁹

Oysa aynı Georgios Grivas hemen ardından komuta ettiği askeri güçle Erenköy bölgesine saldıracak, yapıcı yaklaşımdan ziyade bölgedeki dokuz Türk köyünü

¹³⁰24 Şubat 1964 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'taki ABD Büyükelçiliklerine gönderilen şifre telgraf. Department of State, Central Files, POL 23-8 Cyprus. Secret.

¹³¹BCA.030.01.71.453.10.

aylarca kuşatma altında tutacak ve bu durum 1967 yılına kadar devam edecektir. Bu noktada Andreas Papandreu ilk görüşmelerinde İsmet İnönü'ye Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaş ihtimalini düşünmenin bile delilik olduğunu anlatacağını, böyle bir şeye Türklerin devam etmesi halinde ise Yunanların da aynı şekilde cevap vereceğini de belirtir. Makarios ise adada kendisine sadık olduğun inandığı yaklaşık 5.000 kişilik silahlı gücüyle gövde gösterisi yapma kaygısı peşindedir.¹³⁰ Amerikalılara göre durum ne olursa olsun Makarios adada çok uluslu bir güç istememektedir ve İngiliz askeri gücünün adadan çekilmesinin ardından çeşitli şekillerde taktikler geliştirerek adaya asker göndermesi muhtemel olan ülkeleri bu kararlarından vazgeçirecek ve çok güvendiği Sovyet desteği ve yardımlarıyla Türkiye baskısı olmadan Kıbrıs Türklerini istediği gibi yönetecek ve yönlendirecektir. Aynı günlerde Papadopoulos tarafından eski EOKA mensuplarına yönelik olarak 24 Şubat 1964 günü yapılan bir konuşmada sadece Sovyet yardımlarına güvendikleri ve BM yardımlarını istemedikleri de ortaya konulur. Amerikalılar bu maksatla tarafları bir toplantıda bir araya getirmek ve Makarios'u çok tehlikeli bir kumar oynadığına ikna ederek vazgeçmesini sağlamak, Makarios'u adaya sevk edilecek çok uluslu güç konusunda ikna etmek ve Türkiye'nin tek başına adaya yapacağı bir askeri müdahale yerine garantör devletler olarak Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin gerekirse müşterek bir askeri operasyon yapmasıyla ilgili şartları konuşmak üzere bir planlama yapılır.

1964 Mart ayından itibaren adada görev yapmakta olan BM Barış Gücü'nün başarısız olması veya toplumda itibar kaybetmesinin daha sonraki süreçte farklı yerlerde görevlendirilecek aynı misyonların da itibar kaybı olacağı düşüncesi ABD yanında İngiltere'yi de düşündürmektedir. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale konusunda hazırlıklara giriştiği haberleri üzerine Yunan hükümeti de 1 Mayıs 1964 günü bir açıklamada bulunur:¹³¹

"Yunan hükümetinin ilgili istihbarat mahfillerine bu ana kadar gelen gizli haberlere göre, uzun zamandan beri Türkiye hükümetince tasarlanmakta olan Kıbrıs'a çıkarma ameliyesi için önümüzdeki Paskalya Yortusu günleri kararlaştırılmıştır. Güvenlik Konseyi kuvvetlerinin Kıbrıs'ta barışı iade için faaliyette bulunduğu bu sırada böyle bir teşebbüs her ne kadar ızanla kabili telif değilse de Yunan hükümeti her ihtimale karşı aşağıdaki hususları Yunan efkari umumiyesine duyurmak ister; Yunan silahlı kuvvetleri her türlü ihtimali karşılamak üzere hazır ve tedbirlidir. Esasen hükümet programında da politikamız sarih olarak belirtilmiştir. Barış taraftarıyız. Fakat taarruz halinde müdafaada bulunacağız."

Bu dönemde Rum istihbarat birimleri tarafından kandırılarak Rum tarafına geçirilen biri çavuş rütbeli iki mücahit TMT Bayraktarlığı tarafından her yerde

¹³²Oğuz Kalelioğlu, (2011). "Gazi Mağusa Savunmasında TMT'nin Yeri", Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri. II Uluslararası Sempozyumu, Kıbrıs TMT Mücahitler Derneği, 31 Ekim-5 Kasım 2011, s. 67-68.

¹³³Kalelioğlu (2011). s. 67.

¹³⁴KYKAK, Kıbrıs Yunan Kuvvetleri Alay Komutanlığı, S-3, D-No.290/3/95, Kraliyet As. Pos. 902, 10 Haziran 1969 tarihli resmi yazı.

aranırken yapılan Türkçe radyo yayınlarıyla bu iki Kıbrıslı Türk'ün kendi istekleriyle öbür tarafa geçtikleri, Londra'da kendilerine iş bulunduğu ve bir tekstil fabrikasında çalışacakları söylenen bu kişilerin hayatlarından memnun oldukları belirtilerek kendi ağzlarından "Biz yarın Londra'ya uçuyoruz. İşimiz hazır. Cumhurbaşkanımız Makarios'a teşekkür ederiz. Hayatımızı kurtardı. Akıllı olan bizim gibi yapar ve bize eziyet eden Türk subaylarından kurtulur."¹³² sözleri kamuoyuyla paylaşılır. Radyo yayınları vasıtasıyla aralıksız devam ettirilen bu moral bozucu ve mücahitleri üstlerine direnmeye ve ayaklanmaya davet eden konuşmaların ardından TMT karargâhı da harekete geçer. Bu arada Londra'ya gidecekleri söylenen iki mücahit ise Mağusa Maraş'ta bulunan Rum hastanesinde kilit altında tutulmakta ve kapılarında da silahlı Rum polisler beklemektedir. Alınan emrin ardından Mağusa TMT karargahından mücahitler buldukları BM Barış Gücü kıyafetleriyle kan revan içinde bir yaralı ambulansla hastaneye götürürler. Esasında yaralı da Barış Gücü görevlileri de TMT mensuplarıdır ve hastaneye girer girmez silahlı Rum polisleri eterle bayıltıp etkisiz hale getirerek orada tutulan iki mücahidi yangın merdiveninden kaçırlar ve Mağusa Suriçi bölgesine getirirler. Yapılan duruşmanın ardından bu iki kişi 13 ve 11 yıl hapis cezasına çarptırılırken şaşkınlık yaşayan Rumlar ise İçişleri Bakanı'na "TMT kararımızı yataklarımızdan alacak, uyuyor musunuz?"¹³³ diye sert çıkar ve istifasını isterler.

19 Temmuz 1974 gününün ilk dakikalarıyla beraber saat 00.30'da Genelkurmay Başkanlığı tarafından verilen emirde Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alay Komutanlığı'nın TMT bünyesindeki Lefkoşa ve Boğaz Sancaktarlığı ile koordine ederek harekât kontrolüne alması ve hemen ardından bölgeye paraşütlerle indirilecek olan askeri birliklerle döner kanatlarla (helikopterlerle) bölgeye indirilecek birliklerin karşılanması emredilir. Bu emrin alınmasının hemen ardından atma ve indirme bölgelerinde işaretleme çalışmalarına hız verilir. Yunanlar ise TMT güçlerini Kıbrıs Türk Birlikleri olarak adlandırmaktadırlar:¹³⁴

1- En yüksek makam Lefkoşa Komutanlığıdır (Bayraktarlık) ve bunun sorumluluğunda da kantonları vardır.

2- Her komutanlığın yardımcıları ve bunların da birkaç bölüğü vardır.

3- Mevcudu 80-100 personelden ibaret 95-100 kadar bölüğü olduğu tahmin edilmektedir.

4- Kıbrıslı Türkler tarafından tutulan kantonlar Lefkoşa-Ağırdağ, Mağusa, Lefke ve köprübaşıları ise Erenköy ve Yeşilirmak'tır. Bunların en mühimi Lefkoşa-Ağırdağ kantonudur ki kuzeyden yapılması muhtemel herhangi bir çıkarma teşebbüsüne yardımcı olur ve Meserya Ovası'nda vuku bulacak herhangi bir harekâta yardımcı olabilir.

5- Savunma tedbirleri taş duvarlardan teşekkül eden makineli tüfek yuvalarıyla Lefkoşa-Ağırdağ kantonunun bazı yerlerinde binaların takviye edilerek ve taş duvarlardan müteşekkil makineli tüfek yuvalarından ibarettir.

6- Önemli Türk kantonlarında eğitim subaylar nezaretinde yapılmaktadır. Bu bölgelerdeki eğitim durumu pek iyi olmakla beraber ücra köylerde eğitim

¹³⁵KYKAK, Kıbrıs Yunan Kuvvetleri Alay Komutanlığı, S-3, D-No.290/3/95, Kraliyet As. Pos. 902, 10 Haziran 1969 tarihli resmi yazı.

durumu düşük seviyededir.

7- Savunma tedbirlerini takviye ederek ve silah, mühimmat ikmalleriyle morali en yüksek seviyede tutulmasına çaba sarf edilmektedir.”

TMT konusunda Yunan Kuvvetleri Alayı tarafından yapılan bir başka istihbarat çalışmasında ise daha ayrıntılı bilgiler verilir:¹³⁵

“1- 14–55 yaş arasında 1.500 kişinin silâh altında bulunduğu tahmin edilmektedir.

Bölükler:

Lefkoşa-Ağırdağ: 22–26 Bölük, Mağusa ve çevresi: 9–11 Bölük, Lefke kantonu: 8–10 Bölük, Erenköy köprübaşı: 3 Bölük, Yeşilırmak : 3 Bölük

Diğer Bölgeler:

Baf: 11 Bölük, Limasol: 12 Bölük, Larnaka: 8–9 Bölük, Karpaz: 7 Bölük, Lefkonuk-Değirmenlik: 3–4 Bölük, Lefkoşa-Girne: 5 Bölük. Mevcut silahları İngiliz ve Amerikan yapısıdır. Her bölüğün kadrosuna göre silahları mevcuttur. Piyade ağır silahları Lefkoşa/Ağırdağ kantonunda mevcut olup diğer Türk bölgelerinde sayıları mahduttur. Mühimmatları mahdut olup uzun devreli harp için kifayetsizdir.

Moral: İyi ve çok iyi olarak nitelendirilebilir.

Faaliyetler:

1- Lefkoşa/Ağırdağ kantonu: Lefkoşa Türk kesiminden Ağırdağ (Boğaz)'a kadar olan araziyi ihtiva eder. Taktik kıymetlendirilme bakımından önemlidir. Çünkü kuzey sahillerine yapılması muhtemel çıkarmaya yardım edebildiği gibi Merserya Ovası'nda yer alacak herhangi bir harekâta da yardımcı olabilir.

2- Mağusa: Mağusa Türk kesimi surlarla çevrilidir. Bundan gayri Sakarya ve Karakol semtleri de vardır. Limanın mevcudiyeti ve limanın her an Türkiye'nin kontrolüne girip bir çıkarma yeri olarak kullanılabilmesi Mağusa'yı kritik arazi kesimi yapmaktadır.

3- Lefke mukavemet merkezi: Omorfo körfezine yapılacak bir çıkarma harekâtına yardımcı olabilir.

4- Erenköy ve Yeşilırmak köprübaşları: Dillirga bölgesindedirler. Mevkileri itibarıyla taktik değerlendirme bakımından mühim addedilemezler. Türkiye'den küçük gemilerin kaçak olarak yaklaşma imkânları mevcuttur. Sakinleri Türklerden oluşan ve mevkileri itibarıyla ulaştırmayı geçici olarak kesebilen Türk köyleri de savunma bölgeleri olarak nitelendirilebilir.”

Sonuç

Bir Nisan 1955 gününden itibaren adayı tam anlamıyla kan gölüne çeviren ve yaşanmaz hale getiren Grivas yönetimindeki tedhiş örgütü EOKA karşısında Kıbrıslı Türklerin 9 Eylül ve Volkan gibi teşkilatlanmalarının son ayağı ise Türkiye destekli olarak tesis edilen ve yeniden yapılandırılan TMT olur. EOKA'nın adayı zor ve cebir kullanarak Yunanistan'a dahil etme düşüncesinin aksine TMT ise adından da anlaşılacağı üzere savunmada kalmayı ve Kıbrıslı Türklerin mal, can ve namus güvenliklerini korumayı ilke edinmiştir. Kıbrıs gibi küçük bir adada faaliyetlerin başarıya ulaşması, aksamaması ve insanların zarar görmemesi açısından gizlilik

ve buna bağlı olarak da istihbarat çalışmaları çok büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda istihbarata karşı koyma girişimlerinin de hassasiyetle takip edildiği bu dönem 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekati'na kadar aynı özen ve titizlikle devam eder. Yediden yetmiş yediye herkesin gönüllü olarak destek verdiği TMT mücadelesinde gizlilik ve ketumiyet bu teşkilatlanmanın başarısını da beraberinde getirmiştir. EOKA'nın yeraltı harbi konusunda profesyonel askeri personelle güçlendirilmiş kadroları karşısında Kore Savaşı'ndan çeşitli deneyimlerle gelen Türk askeri personelin elindeki TMT'de Kıbrıslı Türkler de bu hassasiyet, ketumiyet, gizlilik ve istihbarata en üst düzeyde özen göstermişler ve çeşitli istihbarat savaşlarına konu olan Kıbrıs adasında ellerinden gelenin fazlasını yapma gayretine girmişlerdir. Kod isimlerinin kullanıldığı, kimsenin bir diğerinin ne görevde olduğunu bilmediği, 5 kişilik timler dışında insanların bir diğerini tanımadığı ve günlük hayatın aksine TMT'de çok farklı görevler üstlendiği bir ortamda verilen mücadele Kıbrıslı Türkleri 20 Temmuz 1974'de özgürlük ve hürriyetle tanıştıracaktır.

Kaynakça

A- Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) Amerikan Merkezi haberalma Teşkilatı CIA. Archive, Nationalist Violence on Cyprus File, Current Intelligence Weekly Review
- Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KTMA).
- National Archive (UK). [İngiltere Foreign Office Arşivi (FO)].
- ABD Dışişleri Bakanlığı (Department of State), Central Files, POL 23-8 Cyprus Arşivi.
- ABD Johnson Library, National Security Files.
- Kıbrıs Yunan Kuvvetleri Alay Komutanlığı (KYKAK) Arşivi

B- Basılı Eserler ve Makaleler

- Aydın Akkurt (1998). *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve Yorgacis'in Casustaları*, İstanbul.
- Başkaya, Yılmaz (2016). TMT ve Kıbrıs Türk'ü. *Galeri Kültür Yayınları*, Lefkoşa, s. 128-139.
- Billuroğlu, Ahmet (Yayına Hazırlayan) (2008). *Bellekten Süzülenler*. Türk Maarif Koleji Yayınları, Lefkoşa.
- Byford-Jones, W. (1959). *Grivas and the Story of EOKA*. Robert Hale, London.
- BYGM. (1957). Olayların Takvimi. *Kıbrıs Meselesi*, Ankara, Şubat 1957, Sayı 279, s. 365-371.
- Denktaş, Rauf R. (2000). *Hatıralar-Toplayış*. Boğaziçi Yayınları, Aralık, İstanbul. Cilt 10.
- Denktaş, Rauf, (1975). Türk Mukavemet Teşkilatı. *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul, s. 160-161.
- Derneği, Mücahit Komutanlar (2001). *Sancaktan Gaziliğe*. Mücahit Komutanları Derneği Yay, Mağusa.
- Dimitrakis, Panagiotis (2008). British Intelligence and the Cyprus Insurgency, 1955-1959. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Cilt 21, Sayı

2, s. 379-381.

- Druşotis, Makarios (2005). *Karanlık Yön EOKA*. Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa.
- Evcil, Cumhur (2014). *Kıbrıs'ta Zafer ve 40. Yıl*. Kastaş Yayınları, İstanbul.
- Foley, Charles (1964). *The Memoirs of General Grivas*. Longman Publications, Londra.
- French, David (2015). *Fighting EOKA; The British Counter-Insurgency Campaign on Cyprus 1954-59*, Oxford University Press, Oxford.
- Grivas, Georgios (1972). *EOKA Mücadelesi Tarihi 1955-1959*, Lefkoşa.
- Harp Akademileri Komutanlığı (1968). *Gayri Nizami Harp*. Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.
- Harp Akademileri Komutanlığı (1994). *KKTC Cumhurbaşkanı Sayın Rauf Denktaş Tarafından Verilen Konferans; Kıbrıs Meselesinde Vizyon*, İstanbul.
- Ioannides, Christos P. (1991). *In Türkiye's Image: The Transformation of Occupied Cyprus into a Turkish Province*. New Rochelle Publications, New York.
- Kalelioğlu, Oğuz (2011). Gazi Mağusa Savunmasında TMT'nin Yeri, Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri II. *Uluslararası Sempozyumu, Kıbrıs TMT Mücahitler Derneği*, 31 Ekim-5, s. 60-68.
- Kasimoğlu, Erten (1986). *Eski Günler Eski Defterler*. Yorum Yayıncılık, Lefkoşa.
- Korun, Turhan (2015). *Ben de Yazdım*. Havadis Yay, Lefkoşa.
- Oberling, Pierre (1982). *The Road to Bellapais*. Columbia University Press, New York.
- Özad, Murad Hüsnü (2002). *Baf ve Mücadele Yılları*. Akdeniz Haber Ajansı Yay, İstanbul.
- Özgür, Özdemir A. (2004). *Dr. İhsan Ali'den Mektuplar*. Galeri Kültür Yay, Lefkoşa.
- Tamçelik, Soyalp (1997). Türk Mukavemet Teşkilatı'nda Muhabere Sistemlerinin Özellikleri. *Journal of Cyprus Studies*, Cilt 3, Sayı 2, Mağusa, s. 120-131.
- Tansu, İsmail (1996). Kıbrıs Mücadelesinde TMT. *Kıbrıs Mektubu*. Ankara, Cilt 9, No.7, s. 8-9.
- Tolgay, Ahmet, (1996). *Şahinler Yılı*, KTMD Yayını, Lefkoşa.
- Varnavas, Andreas (2004). *A History of the Liberation Struggle of EOKA (1955-1959)*. Foundation of the EOKA Liberation Struggle, Tr. Philippos Stylianou, C. Epiphaniou Publications, Nicosia.
- Yorgancıoğlu, M. Oğuz (2008). *Lefke Savunması ve Öğretmenler*, Gazi Mağusa.

C- Süreli Yayınlar

Bozkurt

Avrupa

Ortam, BYGM

Mücahit Dergisi,

Kıbrıs Mektubu

Yenidüzen.

Cumhuriyet.

Nacak.

Kıbrıs Postası

Haber Kıbrıs

Havadis

International Journal of Intelligence and Counterintelligence

D- Sözlü Tarih Çalışması

- Kemal Sahilboylu ile 15 ve 27 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.
Hüseyin Feridun Tilki ile 15 Kasım 2013 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.
TMT Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
TMT Mağusa Sancağı Mensubu Mert Kod İsimli Necmi Gençay ile 27 Temmuz 2005 tarihinde Gazi Mağusa'da yapılan görüşme.
TMT Lefkoşa Sancağı mensubu Erdoğan Tilki ile 15 Ağustos 1999, 15 Ağustos 2000 ve 10 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
TMT Limasol Sancağı mensubu Aydın Aygın ile 20 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.
TMT Lefkoşa Sancağı Kovanbeyi Merhum Nevzat Uzunoğlu ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.
KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
Merhum Ahmet Oğuz Kotoğlu ile 16 Mart 2006 ve 20 Aralık 2008 tarihinde yapılan görüşme.
TMT Limasol Sancağı mensubu merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.
TMT lideri Alb. Rıza Vuruşkan'ın kızları Yasemin Vuruşkan Mesci ve Ferizet Vuruşkan ile 24 Kasım 2002 tarihinde yapılan görüşme
TMT Limasol Sancağı mensubu Aydın Aygın ile 20 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

E- Elektronik Kaynaklar

<http://cryptome.org/2012/01/0060.pdf>. Erişim Tarihi 3 Nisan 2013.

F- Diğer Kaynaklar

Kıbrıs'taki İngiliz idaresi tarafından basılan yıllık rapordan (Annual Report) istifade edilerek hazırlanmış 3 yıllık değerlendirme raporu. *Government of Cyprus, Review of Events in Cyprus 1955–1957*, Lefkoşa, 1958.

About the Journal / Dergi Hakkında

The Journal of Cyprus Studies which was launched in 1995, is a publication of Eastern Mediterranean University - Centre for Cyprus Studies (EMU-CCS). It is a multi-disciplinary, refereed and bilingual journal (both in English and Turkish) published biannually. The Journal of Cyprus Studies is dedicated to the scholarly study of all aspects of Cyprus issues at a global level. It plays an active role in the development of an authoritative archive and bibliography of sources and the provision of a scholarly, academic forum for the analysis, exchange, and critique of ideas on social, cultural, historical, environmental, political and legal matters relevant to the past, present or future of Cyprus.

Yayın hayatına 1995'te başlayan Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'nin yayın organıdır. Kıbrıs ile ilgili bilimsel çalışmalara yer veren Kıbrıs Araştırmaları Dergisi yılda iki kez, Türkçe ve İngilizce dillerinde yayımlanan hakemli bir dergidir. Kıbrıs ile ilişkili tüm konuları evrensel bir yaklaşımla ele alan Kıbrıs Araştırmaları Dergisi; Kıbrıs'ın geçmişi, bugünü ve geleceği ile ilgili sosyal, kültürel, tarihsel, çevresel, politik ve hukuki konuların disiplinlerarası bir anlayışla incelenmesi, tartışılması ve arşivlenmesi için bilimsel bir forum oluşturmayı amaçlamaktadır.

Contents / İçindekiler

Özgün Araştırma Makalesi/ Original Research Article

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İlkokul Öğretmenlerinin Özel Yetenekli Öğrencilerle İlgili Algıları

Elementary School Teachers' Perceptions of Gifted Students in the Turkish Republic of Northern Cyprus

Melih Burak Özdemir

Kuzey Kıbrıs'ta Otizm Spektrum Tanılı Çocukların Tıbbi Beslenme Tedavisi Uygulama Durumlarının Değerlendirilmesi

Evaluation of Medical Nutrition Therapy Application Status of Children Diagnosed with Autism Spectrum in Northern Cyprus

Sabiha Gokcen Zeybek

Kıbrıs'ta İntelijans ve Kontr-Espiyonaj Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme 1955-1974

An Evaluation on Intelligence and Counter-Espionage Activities in Cyprus 1955-1974

Hazel Biber & Ulvi Keser

E-mail: jcs@emu.edu.tr
Webpage: <http://jcs.emu.edu.tr>

